acta universitatis lodziensis

KSZTAŁCENIE POLONISTYCZNE CUDZOZIEMCÓW
15

Dorota Wielkiewicz-Jałmużna

STUDIUM JĘZYKA POLSKIEGO DLA CUDZOZIEMCÓW UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO W LATACH 1952–2002

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO • ŁÓDŹ 2008

acta universitatis lodziensis

KSZTAŁCENIE POLONISTYCZNE CUDZOZIEMCÓW

15

Dorota Wielkiewicz-Jałmużna

STUDIUM JĘZYKA POLSKIEGO DLA CUDZOZIEMCÓW UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO W LATACH 1952–2002

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO • ŁÓDŹ 2008

BIBLIOTEKA UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO Nr Inw. C 8130

22,-

REDAKCJA NAUKOWO-DYDAKTYCZNA
„KSZTAŁCENIA POLONISTYCZNEGO CUDZOZIEMCÓW"

Bożena Ostromęcka-Frączak, Adam Sławomir Gala, Ireneusz Kolendo, Bogusław Rakowski, Grażyna Zarzycka

RECENZENT
Jan Mazur

A 345/15.2008 (2)

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ
Iwona Gos

BIBLIOTEKA UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

REDAKTOR TECHNICZNY
Wiesława Łubiech

KOREKTOR
Katarzyna Gorzkowska

Podr. P 27048/15.2008

SKŁAD KOMPUTEROWY
Małgorzata Boczkowska

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁA
Barbara Grzejszczak

© Copyright by Dorota Wielkiewicz-Jałmużna, 2008

https://doi.org/10.18778/0860-6587.15

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
2008

Wydanie I. Nakład 100+40 egz.
Ark. druk. 7,875. Papier kl. III, 80 g, 70×100
Zam. 70/4246/2008. Cena zł 22,–
Drukarnia Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

ISSN 0860-6587

III 303/2008
93.3

Pamięci Prof. zw. dr. hab. Tadeusza Jałmużny,
któremu jestem szczególnie wdzięczna za merytoryczne
i duchowe wsparcie w czasie, kiedy ta książka powstawała

SPIS TREŚCI

WSTĘP 7

Rozdział 1. Kształcenie cudzoziemców w Polsce 11
1.1. Organizacja i zakres kształcenia cudzoziemców w Polsce 11
1.2. Instytucje zajmujące się nauczaniem języka polskiego cudzoziemców 15

Rozdział 2. Powstanie i rozwój Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi 23
2.1. Etapy rozwoju Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi 23
2.2. Warunki lokalowe i wyposażenie w pomoce naukowe 26
2.3. Zabezpieczenie socjalno-bytowe słuchaczy 27

Rozdział 3. Proces dydaktyczny 31
3.1. Koncepcje programowe oraz ich realizacja 31
3.2. Metody i formy nauczania 45
3.3. Techniki glottodydaktyczne 57
3.4. Nauczyciele 63
3.5. Studenci 71

Rozdział 4. Publikacje dydaktyczne i naukowe 79
4.1. Podręczniki, skrypty i słowniki 79
4.2. Publikacje naukowe 89

ZAKOŃCZENIE 115

Bibliografia 119

Aneks 123

WSTĘP

Kształcenie cudzoziemców jest zjawiskiem występującym w ponad 30 państwach współczesnego świata. Czołówkę tworzą Stany Zjednoczone, Anglia, Francja, Niemcy, Włochy. W ostatnich latach o dołączenie do niej usilnie starała się Japonia. Kształcenie cudzoziemców w szerokim zakresie funkcjonowało w byłym Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, a po jego rozpadzie również Rosja zabiegała o przynależność do grupy państw tworzących czołówkę[1].

Różnice w przygotowaniu merytorycznym cudzoziemców do studiów wyższych, wynikające z odmiennego programu nauczania i poziomu szkolnictwa średniego w krajach macierzystych obcokrajowców, wraz z trudnościami związanymi z pobieraniem nauki w języku obcym są ważnym elementem, rzutującym na efektywność całego procesu nauczania cudzoziemców w Polsce. Decydując się na studia w Polsce, cudzoziemcy najczęściej nie znają dokładnie struktury organizacji zajęć w szkolnictwie polskim, jak również nie zdają sobie w pełni sprawy z odmienności klimatu, warunków życiowych, kulturowych, obyczajowych i innych. Dlatego po przybyciu do Polski spotykają się z różnego rodzaju problemami adaptacyjnymi. Ich wyeliminowaniu, jak też nauczaniu języka polskiego oraz wyrównaniu poziomu i przygotowania z innych przedmiotów w stopniu pozwalającym cudzoziemcom na samodzielną pracę i naukę w szkole wyższej służy okres nauki w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców (SJPdC) w Łodzi i podobnych placówkach w Warszawie, Lublinie, Wrocławiu, Katowicach i Krakowie. SJPdC Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ) jest najstarszą placówką tego typu w Polsce. Działa od 1952 r., kiedy to właśnie kraj nasz odpowiedział pozytywnie na apel Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) i innych organizacji międzynarodowych o pomoc edukacyjną dla krajów rozwijających się i podpisał wiele międzynarodowych umów o pomocy edukacyjnej[2].

Z uwagi na zainteresowanie problematyką kształcenia cudzoziemców w Polsce, podjęłam próbę ukazania przebiegu procesu dydaktyczno-naukowego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi w latach 1952–2002, ze

---

[1] Z. Grzelak, *Kształcenie cudzoziemców w Polsce*, „Kontakt" 1997, nr 3–4, s. 1.

[2] Tamże, s. 2.

szczególnym uwzględnieniem jego specyfiki. SJPdC w Łodzi było do końca lat siedemdziesiątych jedyną tego rodzaju placówką w Polsce. Wyjątkowość i niepowtarzalność SJPdC UŁ oraz 50-letni okres jego działalności wzmagał zainteresowanie tą instytucją, jej słuchaczami, organizacją nauczania cudzoziemców, historią Studium, teoretycznymi i praktycznymi problemami kształcenia polonistycznego cudzoziemców, a także społecznością nauczycielską. Istniała potrzeba gromadzenia różnorodnych materiałów związanych z tą instytucją. Brakowało także całościowego ukazania działalności tej placówki w aspekcie historycznym.

Konstrukcja pracy jest problemowo-chronologiczna. W badaniach zastosowano metodę monografii o historyczno-pedagogicznym profilu, wykorzystując technikę analizy dokumentów oraz technikę ankiety. Materiały zebrane w wyniku zastosowania tych metod pozwoliły na dokonanie opisu, jak również na określenie liczebności badanych zjawisk.

Podejmując temat działalności dydaktyczno-naukowej w SJPdC UŁ w latach 1952–2002 oparłam się na źródłach archiwalnych, takich jak: plany pracy placówki, rozkłady materiału, protokoły z posiedzeń rad pedagogicznych, sprawozdania, dzienniki zajęć, materiały statystyczne. Tę grupę źródeł poszerzyłam o materiały zawarte w specjalistycznych publikacjach: „Acta Universitatis Lodziensis", serii Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, w czasopiśmie „Kontakt", wydawanym przez Ośrodek Łączności z Cudzoziemcami Absolwentami Polskich Szkół Wyższych.

Materiały dotyczące kształcenia cudzoziemców zbierałam w Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego (w działach: Nauki, Nauczania, Rektoratu i Współpracy z Zagranicą). Oparłam się również na badaniach przeprowadzonych w grupie słuchaczy SJPdC w Łodzi.

Sprawom kształcenia cudzoziemców wiele uwagi poświęcali przedstawiciele polskiej literatury glottodydaktycznej. Opracowania takich autorów, jak: Jan Mazur, Władysław Miodunka, Bożena Ostromęcka-Frączak, Romuald Cudak, Barbara Janowska, Józef Porayski-Pomsta, Jan Lewandowski, Waldemar Martyniuk, Anna Dąbrowska, stanowiły cenną pomoc w przygotowaniu niniejszej pracy. Pozwoliły one na rozwiązanie szeregu kwestii merytorycznych i wpłynęły na jej ostateczną konstrukcję.

W rozdziale pierwszym został scharakteryzowany system kształcenia cudzoziemców w Polsce. Pokazano cele, jakie mu przyświecają i korzyści, jakie mogą z tego płynąć dla Polski. Przedstawiono instytucje państwowe, kierujące systemem kształcenia cudzoziemców. Zaprezentowano inne ośrodki zajmujące się nauczaniem języka polskiego jako obcego. Dokonano próby scharakteryzowania zmian polityki rządu polskiego, dotyczącej kształcenia obcokrajowców w Polsce.

Rozdział drugi poświęcony został początkom kształcenia cudzoziemców w Łodzi. Pokazano w nim, w jaki sposób Studium Przygotowawcze z czasem

przekształciło się w SJPdC UŁ. Przedstawiono warunki lokalowe, w jakich mieszkali i byli kształceni studenci cudzoziemcy w Łodzi.

W rozdziale trzecim poddano analizie programy nauczania, obowiązujące w SJPdC w Łodzi. Przedstawiono metody, które są najczęściej używane w glottodydaktyce, a więc również w Studium. Scharakteryzowano organizację procesu dydaktycznego w tej instytucji. Podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, czym się charakteryzują studenci obcokrajowcy i nauczyciele pracujący w tej placówce.

W rozdziale ostatnim ukazano dorobek pracowników SJPdC w Łodzi w zakresie publikacji dydaktycznych i naukowych, czyli zaprezentowano podręczniki, skrypty, słowniki, jak również artykuły naukowe i prace doktorskie przez nich napisane. Pokazano również wkład SJPdC w Łodzi w rozwój glottodydaktyki w Polsce.

Zakończenie pracy zawiera uogólnienia i wnioski, będące wynikiem przeprowadzonych badań w obrębie zgromadzonej wiedzy na temat SJPdC w Łodzi.

* * *

W szczególny sposób pragnę podziękować Pani Prof. zw. dr hab. Bożenie Ostromęckiej-Frączak za poświęcony mi czas oraz cenne wskazówki metodyczne i rzeczowe, dzięki którym praca ta mogła powstać. Szanownym Recenzentom – Pani Prof. dr hab. Wiesławie Leżańskiej, Panu Prof. zw. dr. hab. Janowi Mazurowi oraz Panu Prof. dr. hab. Krzysztofowi Jakubiakowi dziękuję za niezwykle trafne i wnikliwe uwagi i wskazówki, które pomogły mi zmodyfikować treść mojej rozprawy doktorskiej, będącej pierwszą wersją tej książki.

Wdzięczna jestem również mojej Mamie oraz mojemu mężowi Pawłowi za cierpliwość i zrozumienie oraz stworzenie mi atmosfery sprzyjającej pracy twórczej.

ROZDZIAŁ 1

KSZTAŁCENIE CUDZOZIEMCÓW W POLSCE

1.1. Organizacja i zakres kształcenia cudzoziemców w Polsce

Ustalenia prawne, dotyczące cudzoziemców przebywających na terenie Polski, zostały zawarte w przepisach wykonawczych do ustawy z 1963 r.[1] oraz w ustawie o cudzoziemcach z 25 czerwca 1997 r.[2] W tej ostatniej ustawie w sposób kompleksowy i z uwzględnieniem obowiązujących Polskę umów międzynarodowych uregulowano problematykę cudzoziemców.

W ustawie z 1997 r. zdefiniowano pojęcie „cudzoziemca" uznając, że odnosi się ono do osób nieposiadających obywatelstwa polskiego, a więc także bezpaństwowców. Wyróżniono cztery rodzaje wiz: pobytową, pobytową z prawem do pracy, repatriacyjną oraz tranzytową. Określono zasady i warunki wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobytu na nim i wyjazdu cudzoziemców.

Z kolei w zarządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 3 października 1991 r. odniesiono się do form i warunków podejmowania i odbywania studiów przez osoby niebędące obywatelami polskimi, uczestnictwa tych osób w badaniach i szkoleniach oraz zasad odpłatności za studia i szkolenia[3].

Nowelizacji tego zarządzenia dokonano 29 listopada 1995 r.[4] Warunki i tryb przyjmowania cudzoziemców na studia w Polsce zostały ponownie określone w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 24 kwietnia 2002 r. w sprawie podejmowania i odbywania studiów przez cudzoziemców oraz ich uczestniczenia w badaniach naukowych i szkoleniach[5].

Kształcenie cudzoziemców w Polsce rozpoczęło się w latach pięćdziesiątych, kiedy to kraj nasz odpowiedział pozytywnie na wezwanie ONZ i innych organizacji międzynarodowych o pomoc edukacyjną dla krajów rozwijających się i podpisał wiele międzynarodowych i międzypaństwowych umów o pomocy

---

[1] „Dziennik Ustaw" (dalej: DzU) 1963, nr 5, poz. 77.
[2] DzU 1977, nr 114, poz. 739.
[3] „Monitor Polski" (dalej: MP) 1991, nr 253.
[4] MP 1995, nr 64, poz. 699.
[5] DzU 2002, nr 69, poz. 635.

edukacyjnej. Później również były podpisywane umowy i porozumienia w zakresie nauki oraz kształcenia i doskonalenia kadr. Polska w tej dziedzinie współpracowała z organizacjami międzynarodowymi o zasięgu światowym (ONZ – UNESCO) i regionalnymi (Rada Europy, Inicjatywa Środkowoeuropejska, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie). Ponadto istniała współpraca w zakresie kształcenia i doskonalenia kadr także w ramach OCDE (Organizacja Współpracy Ekonomicznej i Rozwoju). Najważniejszym partnerem Polski w dziedzinie współpracy w zakresie oświaty i edukacji była agenda ONZ – UNESCO, a mianowicie jej Sekretariat w Paryżu, a także Polski Komitet ds. UNESCO w Warszawie. Nasz kraj współpracował również z Międzynarodowym Biurem Edukacji w Genewie[6].

Kształcenie cudzoziemców w Polsce uznano za instytucjonalnie zorganizowaną działalność państwa, przy czym termin „kształcenie" użyto w znacznie szerszym znaczeniu niż wynikające z jego definicji przyjmowanej w pedagogice.

W aktach prawnych, regulujących sprawy studiów obcokrajowców w Polsce, ustalono zakres działalności strony kształcącej jako wykraczający daleko poza normy dydaktyczno-wychowawcze, obejmując w jej ramach m.in. ustalenie przyjmowania cudzoziemców do szkół wyższych, politykę stypendialną, utrzymywanie stałych kontaktów z absolwentami polskich uczelni. Tak szerokie rozumienie pojęcia kształcenia wymagało zaangażowania w ten proces wielu instytucji podległych różnym resortom.

System kształcenia cudzoziemców w naszym kraju może być rozumiany jako ogół odpowiednio powiązanych ze sobą elementów, które, jako harmonijnie funkcjonująca całość, działają na rzecz osiągnięcia celów kształcenia studentów zagranicznych w Polsce. System ten jest nierozerwalną częścią współpracy naukowo-technicznej z zagranicą. Kryterium jego wyodrębnienia z szerszej całości jest sam podmiot działania, czyli obcokrajowcy, którzy stają się najpierw kandydatami na studia, następnie studentami i absolwentami, a później przez swoje działania i pracę przysparzają pośrednich lub bezpośrednich korzyści Polsce. Realizacja celów stawianych przed systemem kształcenia cudzoziemców jest elementem współpracy naukowo-technicznej z zagranicą.

W odniesieniu do systemu kształcenia studentów zagranicznych można wyodrębnić dwa zasadnicze elementy:

– część otoczenia stanowiącą rzeczywistość polską;

– otoczenie za granicą, czyli polityczną i społeczno-ekonomiczną rzeczywistość innego kraju.

Głównym celem funkcjonowania systemu kształcenia cudzoziemców w Polsce jest zatem oddziaływanie na wszystkie sfery otoczenia zagranicznego. Dla polskiego szkolnictwa wyższego można spodziewać się korzyści związanych

[6] Z. Grzelak, *Kształcenie...*, s. 1.

z szybkim wzrostem liczby osób przyjeżdżających do Polski w celach kształcenia na zasadzie odpłatności dewizowej lub w wyniku innych form współpracy z zagranicą.

W dalszej perspektywie czasowej można mówić o korzyściach płynących z zawarcia opłacalnych dla RP kontaktów handlowych, dotyczących sprzedaży techniki i technologii, gotowych wyrobów itd. Wysokie kwalifikacje profesjonalne absolwentów, aktywność społeczno-polityczna powinny gwarantować ich pomyślną karierę zawodową, a co za tym idzie, wpływać na podejmowane decyzje z zakresu współpracy z Polską. Znajomość przez absolwentów naszych rozwiązań w danej dziedzinie wiedzy, emocjonalne więzi z Polską i Polakami, a jednocześnie możliwość wykazania się wiedzą fachową przy wyborze polskiego rozwiązania, powinny wpływać na wybór kontraktów oferowanych przez Polskę.

Oddziaływanie systemu kształcenia studentów zagranicznych na rzeczywistość polską może uwidaczniać się jeszcze podczas studiów obcokrajowców w naszym kraju. Z jednej strony mogą następować pozytywne zmiany w środowisku młodzieży polskiej, np. kształtowanie się postaw internacjonalistycznych, z drugiej zaś, pod wpływem trybu życia, stosunku do nauki, postaw i poglądów reprezentowanych przez kształcących się u nas cudzoziemców, mogą wśród społeczeństwa polskiego zachodzić zmiany negatywne, jak np. rasizm, wrogość do niektórych narodowości itd. Z takimi przejawami trzeba walczyć, a kluczem do wzajemnego zrozumienia jest dialog międzykulturowy[7]. Funkcjonowanie systemu kształcenia cudzoziemców jest korzystne dla Polski. Działalność absolwentów obcokrajowców w perspektywie powinna przynieść wiele efektów. Do najważniejszych z nich można zaliczyć:

– wpływy finansowe w walutach wymienialnych z tytułu odbywania studiów przez cudzoziemców;

– możliwość kształcenia za granicą w ramach wymiany obywateli polskich, zainteresowanie w innych krajach kulturą polską, a więc językiem, plastyką, muzyką, literaturą, filmem itd.;

– zwiększenie międzynarodowego autorytetu polskiej nauki i szkolnictwa;

– nawiązanie i zacieśnienie kontaktów i różnych form współpracy między uczelniami wyższymi a instytucjami zagranicznymi;

– zwiększenie popytu na studia wyższe w Polsce oraz inne formy podnoszenia kwalifikacji;

– wzrost eksportu myśli naukowo-technicznej;

– rozwój wymiany handlowej z tymi krajami, które są dla nas atrakcyjnymi partnerami w chwili obecnej lub mogą się nimi stać w niedalekiej przyszłości[8].

---

[7] G. Zarzycka, *Dialog międzykulturowy. Teoria oraz opis komunikowania się cudzoziemców przyswajających język polski*, Łódź 2000.

[8] J. Sułkowska-Kusztelak, *Problemy kształcenia obcokrajowców w Polsce*, „Życie Szkoły Wyższej" 1985, nr 1, s. 85.

Początkowo organami kierującymi systemem kształcenia cudzoziemców byli: Minister Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Minister Spraw Zagranicznych oraz ministrowie, którym podlegają szkoły wyższe. Działały one na zasadzie porozumień pomiędzy ministrami i ogólnych ustaleń Rady Ministrów. Całość tych działań koordynował Minister Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki, ale istniał podział kompetencji kierowniczych. Decyzje w sprawie ustalania wielkości i struktury narodowościowej przyjęć oraz przyznawanie i określanie wielkości stypendiów były podejmowane na szczeblu centralnej administracji państwowej. W działaniach poprzedzających podjęcie przez obcokrajowców nauki w Polsce znaczną rolę decyzyjną i wykonawczą odgrywał Minister Spraw Zagranicznych i podległe mu instytucje. Sprawy związane z samym kształceniem, tj. działania przypadające na okres pobytu cudzoziemców w Polsce, pozostawały w gestii Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Ustalał on zasady i tryb kształcenia obcokrajowców, określał zadania i obowiązki w tym zakresie szkół wyższych i kontrolował ich realizację.

W 1980 r. mocą zarządzenia Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki powstało Biuro Wymiany Stypendialnej, usytuowane w Szkole Głównej Planowania i Statystyki. Równocześnie część decyzji i zadań zdecentralizowano, a ich realizację przejęły działy ds. współpracy z zagranicą, istniejące do dziś w uczelniach. Biuro Wymiany Stypendialnej podlegało dalszym zmianom organizacyjno-kompetencyjnym aż do 1988 r., kiedy to zarządzeniem Ministra Edukacji Narodowej utworzono Biuro Kształcenia Zagranicznego – samodzielną jednostkę budżetową, podległą Ministerstwu Edukacji Narodowej, nadzorowaną przez Departament Współpracy z Zagranicą. Powstałe Biuro Kształcenia Zagranicznego przejęło całość spraw organizacyjnych związanych z kierowaniem obywateli polskich na różne formy kształcenia za granicą oraz kwalifikowania obcokrajowców na studia w Polsce, głównie na zasadach stypendium rządu RP. Na innych niż stypendialne warunkach miała prawo przyjąć kandydata cudzoziemca każda uczelnia, powiadamiając o tym jedynie koordynatora kształcenia zagranicznego. Biuro Kształcenia Zagranicznego nadzorowało również tok studiów swoich podopiecznych, dokonywało rozliczeń finansowych z uczelniami, refundując wydatki socjalne tytułem zobowiązań stypendialnych. W porozumieniu z resortami nadzorującymi szkolnictwo specjalistyczne (medyczne, artystyczne, morskie, sportowe) przygotowywało decyzje dotyczące limitów ilościowych, jakościowych i warunków kształcenia oraz rozpatrywało wszelkie sprawy szczegółowe indywidualnych studentów.

Dzisiaj, w zmienionych warunkach politycznych, kiedy Europa i cały świat dążą do integracji, warto i trzeba uczyć się od innych oraz pozwalać innym poznawać nas i nasze możliwości. Zdecydowanie należy zmieniać podstawy

prawne naszej współpracy z zagranicą, dostosowując je do zmienionych warunków; na pewno należy dokładniej przyjrzeć się potrzebom gospodarki i kultury narodowej, by trafnie dobierać kierunki kształcenia i realnie określać ilości. Nie wolno jednak przerywać już istniejącej współpracy, izolować się od części partnerów, nie doceniać znaczenia kontaktów bezpośrednich między instytucjami naukowymi i gospodarczymi[9].

1.2. Instytucje zajmujące się nauczaniem języka polskiego cudzoziemców

Nauczaniem języka polskiego oraz wyrównywaniem poziomu nauczania w stopniu pozwalającym cudzoziemcom na samodzielną pracę i naukę w szkole wyższej w omawianym okresie zajmowały się następujące instytucje: Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi, Lublinie, Kielcach, Wrocławiu i Opolu oraz Instytut Badań Polonijnych w Krakowie, „Polonicum" w Warszawie, Szkoła Języka i Kultury Polskiej KUL i Letnia Szkoła Języka, Literatury i Kultury Polskiej w Katowicach.

W niniejszym rozdziale omówiłam tylko te jednostki, które mają najdłuższe tradycje i największy dorobek.

W latach pięćdziesiątych, kiedy wybuchła wojna koreańska, solidaryzujące się z Koreą państwa socjalistyczne zaczęły udzielać jej pomocy. Polska zaprosiła młodzież koreańską, która po opanowaniu języka polskiego rozpoczęła studia na polskich wyższych uczelniach.

W roku akademickim 1952/53 przyjechała do Łodzi pierwsza grupa Koreańczyków, licząca 132 osoby. W następnych latach Łódź odwiedziła młodzież z Chin i Wietnamu[10]. W ten sposób rozpoczął się proces powstawania i rozwoju Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego, a zarazem były to początki kształcenia cudzoziemców w Polsce po II wojnie światowej.

Tradycje znacznie starsze, bo sięgające okresu międzywojennego, mają uniwersytety – Warszawski i Jagielloński. W 1931 r. w Warszawie zorganizowano Biuro Kursów Wakacyjnych o Kulturze Polskiej dla Cudzoziemców, które opracowało program akademicki i rozdzieliło go pomiędzy dwa wspomniane uniwersytety. Kursy były prowadzone do 1939 r., po czym nastąpiła przerwa

[9] B. Szymański, *Organizacja i zakres kształcenia obywateli państw obcych w Polsce i obywateli Polski za granicą*, „Kontakt" 1994, nr 1, s. 7–8.

[10] W. Dembowski, *Powstanie i działalność SJPdC w UŁ*, „Przegląd Ekonomiczno-Społeczny Miasta Łodzi" 1975, nr 2, s. 225.

spowodowana II wojną światową i zamknięciem się „żelaznej kurtyny" w latach stalinowskich[11].

We wrześniu 1956 r. został zorganizowany na Uniwersytecie Warszawskim wakacyjny kurs dla polonistów i slawistów zagranicznych. Wzięło w nim udział 39 uczestników z 15 krajów, w tym 38 pracowników naukowych i jedna studentka. Do 1974 r. kursy wakacyjne dla slawistów zagranicznych były organizowane wspólnie przez uniwersytety – Warszawski i Jagielloński. Część zajęć odbywała się w Krakowie. Uczestnicy mieli dzięki temu okazję poznać dwa uniwersytety, dwa środowiska naukowe, różne szkoły badawcze i metodologiczne.

Z biegiem czasu liczba studentów na kursach stale rosła, co spowodowało, że w 1974 r. dokonano podziału kursu wakacyjnego na kurs „A" – dla studentów, odbywający się w sierpniu, i kurs „B" – dla czynnych polonistów we wrześniu. Od 1975 r. zaczęto organizować w „Polonicum" zimowe kursy dla polonistów włoskich, potem wiosenne kursy dla polonistów z Moguncji, a także sporadycznie dla Fundacji Kościuszkowskiej z USA.

Nazwa „Polonicum" pojawiła się w 1960 r.; początkowo było to Studium Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców „Polonicum", od 1976 r. zaś – Instytut wchodzący w skład Wydziału Polonistyki UW.

W 1956 r. został opracowany program kursów prowadzonych w „Polonicum". Obejmował on następujące stałe punkty:

– nauczanie języka polskiego jako obcego;
– przedstawienie cudzoziemcom aktualnego stanu i osiągnięć nauki polskiej;
– kontakt ze współczesną kulturą polską (spotkania z pisarzami i artystami, spektakle teatralne i filmowe, wizyty w muzeach, zwiedzanie zabytków i obiektów przemysłowych itd.);
– poznawanie Polski, wycieczki po kraju;
– wykłady uczonych zagranicznych i umożliwienie uczestnikom kursu prezentacji własnego dorobku naukowego.

Zajęcia organizowane przez „Polonicum" były kursami polonistycznymi, co oznacza, że ich adresatami byli studenci zagranicznej polonistyki.

Stale rosła liczba słuchaczy, biorących udział w kursach organizowanych na Uniwersytecie Warszawskim. Zaczęło się od 39 uczestników w 1956 r. W 1967 r. liczba uczestników kursu przekroczyła setkę, w 1988 r. – dwie setki. Przez 39 lat przez „Polonicum" przewinęło się ponad 7000 słuchaczy letnich kursów. Najliczniejsze grupy stanowili:

– studenci slawistyki i poloniści zagranicznych uniwersytetów;
– pracownicy naukowi, filolodzy slawiści i poloniści, wykładowcy i lektorzy;
– tłumacze literaccy, konferencyjni, kabinowi itd.;

[11] J. Rokicki, *Lato (i inne pory roku) z Polską w Krakowie*, [w:] W. Miodunka, J. Rokicki (red.), *Oswajanie chrząszcza w trzcinie, czyli o kształceniu cudzoziemców w Instytucie Polonijnym Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1999, s. 16.

– redaktorzy i pracownicy wydawnictw;
– interesujący się Polską i sprawami polskimi przedstawiciele innych dyscyplin naukowych: historycy, politolodzy, ekonomiści i in.;
– dziennikarze i publicyści;
– pracownicy zagranicznych firm utrzymujących kontakty z Polską[12].

Tradycje kształcenia cudzoziemców w Uniwersytecie Jagiellońskim sięgają 1931 r., kiedy to studenci kształceni w ramach Szkoły Letniej UW spędzali w UJ corocznie po dwa tygodnie. Kursy te były prowadzone do 1939 r., po czym nastąpiła długa przerwa.

W 1965 r. przybyła do Krakowa grupa 60 studentów z Wietnamu. Roczny kurs języka polskiego zorganizowano dla nich przy ówczesnej Katedrze Języka Polskiego UJ. Był to początek zorganizowanego nauczania cudzoziemców języka polskiego jako obcego w Uniwersytecie Jagiellońskim[13]. W 1970 r. zorganizowano w Krakowie pierwsze po wojnie wakacyjne kursy wiedzy o Polsce, a w 1973 r. przekształciły się one w Szkołę Letnią Kultury i Języka Polskiego, otwartą pierwotnie dla studentów polonijnych z USA.

Szybko nazwa „Szkoła Letnia" stała się nieadekwatna i wyrażała raczej przywiązanie do tradycji, gdyż w rzeczywistości szkoła kształciła studentów nie tylko w czasie wakacji, ale w ciągu całego roku akademickiego. Stało się to możliwe, odkąd Szkoła zyskała zaplecze kadrowe i organizacyjne w postaci Instytutu Badań Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Model kursów prowadzonych przez Szkołę przedstawiał się następująco:

1. Kursy letnie w lipcu i sierpniu dla cudzoziemców, które łączyły w sobie nauczanie języka polskiego, wykłady z historii i kultury oraz program turystyczny i kulturalny.

2. Kursy semestralne, specjalistyczne i krótkoterminowe kursy dla cudzoziemców, organizowane w porozumieniu z konkretnymi kontrahentami poza programem letnim.

3. Kursy dla studentów polskich:
– kursy przygotowawcze dla nauczycieli języka polskiego jako obcego;
– kursy języka angielskiego dla Polaków[14].

W 1979 r. został powołany do życia Zakład Językoznawstwa Stosowanego do Nauczania Języka Polskiego jako Obcego, który powstał z połączenia wcześniej utworzonego Studium Języka Polskiego i Zakładu Języka Polskiego.

---

[12] W. Jekiel, *Czterdzieści lat kursów języka polskiego dla cudzoziemców na Uniwersytecie Warszawskim*, [w:] B. Janowska, J. Porayski-Pomsta (red.), *Język polski w kraju i za granicą. Materiały międzynarodowej konferencji Naukowej Polonistów Warszawa 14–16 września 1995 r.*, t. 1, Warszawa 1997, s. 21–29.

[13] A. Spyt, *Z dziejów nauczania cudzoziemców języka polskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] W. Miodunka, J. Rokicki (red.), *Oswajanie...*, s. 26–34.

[14] J. Rokicki, *Lato...*, s. 15–26.

W Instytucie Badań Polonijnych UJ w Krakowie wprowadzono następujący system nauczania:

- sesja orientacyjna (3 tygodnie we wrześniu);
- roczny kurs języka;
- lektoraty językowe dla studentów cudzoziemców na I i II roku studiów;
- dwuletnie studia z zakresu kultury i języka polskiego;
- Szkoła Letnia Kultury i Języka Polskiego.

Jeśli dodamy do tego możliwość indywidualnego studiowania wybranych zagadnień językowych w połączeniu z innymi kierunkami studiów, to będziemy mieli obraz organizacji zajęć w krakowskim Zakładzie Językoznawstwa Stosowanego[15].

Kształcenie Polaków z zagranicy podjęte zostało w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w 1975 r. Odtąd realizowane było co roku w miesiącach wakacyjnych, głównie w postaci trzech- lub czterotygodniowych kursów specjalistycznych. Od 1988 r. umożliwiono korzystanie z tych form kształcenia Polakom ze Wschodu. W 1991 r. uruchomiono Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców (CJKP), utworzone z dwu jednostek: Polonijnego Centrum Kulturalno-Oświatowego i Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców. Centrum zaczęło organizować długoterminowe i krótkoterminowe kursy języka polskiego oraz kultury polskiej. W ramach Centrum rozpoczęło też funkcjonowanie trzystopniowe Studium Metodyki Nauczania Języka Polskiego. Organizowane były praktyki dla studentów filologii polskiej i slawistyki uczelni zagranicznych. Co roku podejmowała działalność Letnia Szkoła Języka i Kultury Polskiej. Do form kształcenia w CJKP należały ponadto: roczny kurs przygotowawczy na studia wyższe w Polsce, roczne humanistyczne studium podyplomowe dla cudzoziemców, intensywne kursy języka polskiego oraz kurs humanistyczny dla wyróżniających się studentów na lektoratach języka polskiego, studia licencjackie z zakresu filologii polskiej dla cudzoziemców. Oprócz tego kształcenie Polaków ze Wschodu obejmowało następujące formy: kursy metodyczne dla nauczycieli języka polskiego, trzystopniowe studium metodyki nauczania języka polskiego dla nauczycieli, kurs kultury polskiej, trzystopniowe studium dla instruktorów polonijnych zespołów folklorystycznych[16].

---

[15] W. Miodunka, *Od Studium Języka Polskiego do Zakładu Językoznawstwa Stosowanego. 20 lat kształcenia cudzoziemców w Instytucie Polonijnym UJ*, [w:] W. Miodunka, J. Rokicki (red.), *Oswajanie...*, s. 34–49.

[16] J. Mazur, *Kształcenie Polaków ze Wschodu w świetle badań ankietowych i doświadczeń Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców UMCS w Lublinie*, [w:] J. Mazur (red.), *Problemy kształcenia Polaków ze Wschodu. Referaty i komunikaty z konferencji na temat: Stan i problemy kształcenia młodzieży polonijnej (ze szczególnym uwzględnieniem Wschodu)*, Lublin 1992, s. 18–28; M. Wojtak, *Sylwetka naukowa Profesora Jana Mazura*, [w:] M. Wojtak, M. Rzeszutko (red.), *W kręgu wiernej mowy*, Lublin 2004, s. 18–19.

Nauczanie języka polskiego jako obcego studentów obcokrajowców było prowadzone w omawianym tu okresie na Politechnice Wrocławskiej od 1976 r. Przez pierwsze lata były organizowane lektoraty na poziomie średnio zaawansowanym dla cudzoziemców studiujących na Politechnice Wrocławskiej.

Od 1985 r. był prowadzony też kurs początkowy dla słuchaczy różnych narodowości. Uczestnikami tego kursu byli przyszli studenci różnych uczelni lub doktoranci. Większość z nich pozostawała na Politechnice Wrocławskiej, głównie na Informatyce i Zarządzaniu, Elektronice i Architekturze.

W zależności od kierunku przyszłych studiów słuchacze uczyli się w różnych grupach: polonistycznej, humanistycznej, politechnicznej, ekonomicznej.

Następnie w Studium Języka Polskiego Politechniki Wrocławskiej organizowane były kursy języka polskiego na różnych poziomach zaawansowania: początkowym, średnio zaawansowanym, zaawansowanym.

Oprócz tego w okresie, którego dotyczy niniejsza praca, we Wrocławiu działa również od 1974 r. Szkoła Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców Uniwersytetu Wrocławskiego. Były prowadzone w niej kursy semestralne, intensywne kursy letnie, kursy wyjazdowe, kursy na zlecenie, kursy przygotowujące do egzaminu państwowego z języka polskiego jako obcego oraz kursy dla kandydatów na lektorów.

Cudzoziemcy wykształceni do 2002 r. w Polsce na pełnych studiach wyższych to dzisiaj grupa licząca blisko 20 tys. osób. Do tej liczby trzeba dodać prawie 10 tys. osób, które zdobywały kwalifikacje na różnego rodzaju kursach dokształceniowych, studiach podyplomowych, kursach zawodowych itp.[17]

Polityka polska, dotycząca kształcenia cudzoziemców w Polsce, przechodziła różne etapy. Najlepiej obrazują to dane zawarte w tabeli 1.1.

Tabela 1.1. Liczba stypendiów przyznawanych przez rząd polski obcokrajowcom

Rok akademicki	Stypendia przyznawane przez rząd polski w %	Rok akademicki	Stypendia przyznawane przez rząd polski w %
1962/63	61	1992/93	81
1972/73	88	1993/94	71
1973/74	83	1994/95	49
1974/75	74	1995/96	53
1975/76	74	1996/97	51
1976/77	70	1997/98	50
1987/88	78	1998/99	53
1988/89	72	1999/00	50
1989/90	60	2000/01	51
1990/91	79	2001/02	47
1991/92	76		

Źródło: obliczenia własne (brak danych z lat 1964–1971, 1978–1986).

[17] Z. Grzelak, *Kształcenie...*, s. 2.

Z tabeli 1.1. wynika, że najwięcej przyznawano stypendiów w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych oraz na początku lat dziewięćdziesiątych. Spadek nastąpił w połowie lat dziewięćdziesiątych. Stypendia przyznawane były przez stronę polską prawie połowie studentów, przygotowujących się do podjęcia nauki w Polsce. Można przypuszczać, że była to konsekwencja coraz szerszego poddawania gospodarki polskiej regułom gospodarki rynkowej, co wpłynęło również na finansowanie nauki i edukacji. W efekcie tego procesu kształcenie cudzoziemców w Polsce stawało się coraz bardziej oparte na regułach rynkowych.

Jeśli chodzi o liczbę studentów, studiujących na koszt własny lub strony wysyłającej, to systematycznie wzrastała do końca lat osiemdziesiątych, a następnie zaczęła się zmniejszać. Od połowy lat dziewięćdziesiątych ci słuchacze stanowili blisko połowę wszystkich uczących się języka polskiego obcokrajowców. Trudno oceniać przyczyny tego stanu rzeczy, można jedynie stwierdzić, że o atrakcyjności danego kraju na rynku usług edukacyjnych decydują następujące czynniki:

- nowoczesność sprzedawanej wiedzy;
- ceny pobieranej nauki;
- warunki „otaczające" studia cudzoziemców (warunki adaptacji, poziom świadczeń socjalnych, zdrowotnych itp.).

Na przestrzeni minionych lat zmieniała się motywacja kształcenia cudzoziemców przez rząd polski. W latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych decydujące znaczenie miały czynniki polityczne. Nasz kraj kształcił w tym czasie głównie obywateli państw rozwijających się gospodarczo, a przede wszystkim tych, których orientacje polityczne były bliskie krajom byłego obozu socjalistycznego. W latach dziewięćdziesiątych uległo to zmianie, zmniejszyła się liczba studentów z państw rozwijających się, zwiększyła się natomiast z krajów rozwiniętych oraz studentów pochodzenia polonijnego z krajów byłego ZSRR. Taki stan rzeczy obrazują tabele 1.2 i 1.3.

Brak danych statystycznych sprzed 1966 r. oraz lat: 1970/71 i 1978–1987 uniemożliwia uwzględnienie ich w prezentowanej analizie. Tabele 1.2 i 1.3 dotyczą tego samego zagadnienia w różnych latach, podział taki został zrobiony ze względu na zmianę sytuacji geopolitycznej.

Jak widać, Polacy z krajów byłego ZSRR pojawili się na studiach w Polsce w 1991 r. i od tego czasu stanowią poważny odsetek wśród cudzoziemców uczących się w Polsce. Można domniemywać, że wynika to z polityki rządu polskiego, który za pomocą stypendiów przyznawanych na naukę postanowił pomóc rodakom zza wschodniej granicy.

Tabela 1.2. Obcokrajowcy uczący się języka polskiego według regionu pochodzenia w latach 1966/67–1990/91

Rok akademicki	Kraje socjalistyczne	Kraje rozwijające się	Inne kraje	Polonia	Ogółem
1966/67	206	205	12	–	423
1967/68	230	182	12	–	424
1968/69	255	141	13	–	379
1969/70	355	117	8	16	494
1971/72	255	99	7	–	361
1972/73	214	133	11	–	358
1973/74	225	127	17	–	369
1974/75	190	140	5	64	399
1975/76	94	267	14	82	457
1976/77	57	252	4	108	421
1988/89	161	717	104	114	1 096
1989/90	398	548	69	173	1 188
1990/91	114	386	56	314	870

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 1.3. Obcokrajowcy uczący się języka polskiego według regionu pochodzenia w latach 1991/92–2001/02

Rok akademicki	Cudzoziemcy pochodzenia polskiego	Polacy z krajów byłego ZSRR	Inne kraje	Ogółem
1991/92	86	327	390	803
1992/93	67	169	329	565
1993/94	67	194	261	522
1994/95	86	224	481	791
1995/96	73	196	326	595
1996/97	89	220	206	515
1997/98	66	140	259	465
1998/99	94	218	166	478
1999/00	107	303	192	602
2000/01	106	273	212	591
2001/02	85	266	170	521

Źródło: obliczenia własne.

ROZDZIAŁ 2

POWSTANIE I ROZWÓJ STUDIUM JĘZYKA POLSKIEGO DLA CUDZOZIEMCÓW W ŁODZI

2.1. Etapy rozwoju Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi

Po zakończeniu działań wojennych, 24 maja 1945 r. dekretem Rządu Tymczasowego, zatwierdzonym przez Krajową Radę Narodową, został powołany Uniwersytet Łódzki, a niedługo po nim Politechnika Łódzka i inne wyższe uczelnie. Łódź stała się dużym ośrodkiem akademickim, miejscem ożywionej działalności kulturalno-oświatowej.

Zakończona zwycięstwem aliantów II wojna światowa nie przyniosła całkowitego odprężenia w stosunkach międzynarodowych. Nadszedł okres tzw. „zimnej wojny" – konfliktu między światem socjalistycznym i kapitalistycznym. W ówczesnych warunkach politycznych należy upatrywać przyczyn powstania Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi.

Po wybuchu wojny koreańskiej solidaryzujące się z Koreą państwa socjalistyczne zaczęły udzielać jej pomocy. Polska zaproponowała kształcenie młodzieży koreańskiej na naszych wyższych uczelniach.

Pierwsza grupa Koreańczyków, licząca 132 osoby, przyjechała do Łodzi w roku akademickim 1952/53. Potem Łódź odwiedziła młodzież z Chin i Wietnamu. Takie były początki rozwoju Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego. Nie był to okres łatwy, gdyż polskie szkolnictwo nie dysponowało dostatecznym doświadczeniem z zakresu dydaktyki i metodyki nauczania języka polskiego jako obcego, nie miało wypracowanych rozwiązań naukowo-organizacyjnych.

Na terenie Łodzi nie było specjalistycznych placówek oraz kadry pedagogicznej, kształcącej studentów zagranicznych. Postanowiono zatem skierować grupę Koreańczyków do Studium Przygotowawczego dla młodzieży polskiej. Była to placówka oświatowa, która powstała w 1949 r. na podstawie rozporządzenia Ministra Oświaty i podlegała Towarzystwu Przygotowań Kursów

B.U.Ł.

Uniwersyteckich. W 1951 r. Studium zostało przyłączone do Uniwersytetu Łódzkiego pod nazwą Studium Przygotowawcze do Szkół Wyższych[1].

Z czasem Studium Przygotowawcze zaczęło tracić rację bytu, gdyż zmniejszała się liczba korzystających z niego osób, mniej liczna stała się liczba wykładowców. Po 1954 r. Studium Przygotowawcze nie było już wykazywane jako część składowa UŁ. Powoli następowała jego likwidacja. Studium wyraźnie traciło swój pierwotny sens istnienia, jakim była pomoc w nadrobieniu braków edukacyjnych osobom poszkodowanym przez wojenną zawieruchę, zaczęły się pojawiać nowe zadania, a mianowicie przygotowywanie do nauki na wyższych uczelniach cudzoziemców, których liczba zwiększała się z roku na rok[2].

Początki pracy ze studentami zagranicznymi były niezmiernie trudne. Kadra nauczająca, składająca się zaledwie z kilku osób, nie miała odpowiedniego programu nauczania, podręczników, skryptów, słowników, przewodników metodycznych, innych pomocy naukowych, niezbędnych w nauczaniu cudzoziemców języka polskiego. Pierwsi nauczyciele Studium Przygotowawczego mieli do dyspozycji jedynie kredę, tablicę i intuicję pedagogiczną. Grupy dydaktyczne liczyły 20–30 osób, co nie ułatwiało pracy, a wręcz przeszkadzało w osiągnięciu dobrych efektów w nauczaniu języka polskiego.

Prawdopodobnie ówczesne władze oświatowe nie przykładały szczególnego znaczenia do tworzenia w Polsce określonego ośrodka stałego, zajmującego się kształceniem studentów zagranicznych. Przemawia za tym fakt, iż do 1958 r. nie wydano żadnych zarządzeń regulujących i sankcjonujących działalność dydaktyczno-wychowawczą Studium. Kadra nauczająca nie miała też określonego statusu[3].

Mimo braku oficjalnego stanowiska ówczesnego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, pracownicy Studium systematycznie gromadzili doświadczenia i opracowywali pomoce naukowe oraz podejmowali próby stworzenia podręcznika do języka polskiego dla cudzoziemców.

W tej sytuacji Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego podjęło w 1958 r. decyzję o likwidacji Studium Przygotowawczego i powołało do życia nową jednostkę organizacyjną – Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego, która otrzymała statut, określający zakres i formy działania Studium, cele dydaktyczno-wychowawcze oraz ramy organizacyjne. Dla wszystkich przedmiotów nauczanych w SJPdC UŁ (język polski, matematyka, fizyka, chemia, biologia, historia, geografia) zostały opracowane programy nauczania, zatwierdzone przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego. W celu pogłębienia doświadczeń z zakresu organizacji pracy i dydaktyki nauczania języka pracownicy dydaktyczni Studium wyjeżdżali do krajów mających bogatsze doświadczenia i lepszą bazę naukową. Pracownicy Studium przebywali m.in. w Związku

[1] Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego (dalej: AUŁ), akta Studium Przygotowawczego 29.

[2] AUŁ, akta Rektoratu 1a.

[3] W. Dembowski, *Powstanie i działalność SJPdC w UŁ*, „Przegląd Ekonomiczno-Społeczny Miasta Łodzi" 1975, nr 2, s. 225–228.

Radzieckim (Moskwa, Kijów, Leningrad), NRD (Lipsk), na Węgrzech (Budapeszt), w Anglii i Francji. Zebrane i przekazane doświadczenia miały duży wpływ na opracowanie nowych programów, podręczników, laboratoriów językowych i całego procesu nauczania.

Od 1958 r. SJPdC w Łodzi przygotowuje studentów cudzoziemców z języka polskiego i przedmiotów kierunkowych w takim zakresie i stopniu, aby mogli podjąć studia na wyższych uczelniach w Polsce. W długoletniej działalności Studium można wydzielić cztery okresy:

1) 1952–1963 – powstanie i rozwój;
2) 1964–1980 – rozkwit;
3) 1981–1991 – stabilizacja;
4) 1992–2002 – regres i restrukturyzacja.

Podział taki wynika z liczby studentów, jaka w poszczególnych latach uczyła się w Studium (tabela 2.1).

Tabela 2.1. Liczba studentów uczących się w SJPdC w Łodzi w latach 1952/53–2001/02 (z wyłączeniem lat 1957/58, 1958/59, 1961/62, 1966/67)

Rok akademicki	Liczba studentów	Rok akademicki	Liczba studentów
1952/53	132	1979/80	611
1953/54	127	1980/81	614
1954/55	100	1981/82	580
1955/56	87	1982/83	582
1956/57	129	1983/84	475
1959/60	84	1984/85	559
1960/61	59	1985/86	565
1962/63	161	1986/87	547
1963/64	247	1987/88	541
1964/65	309	1988/89	653
1965/66	303	1989/90	559
1967/68	275	1990/91	603
1968/69	279	1991/92	513
1969/70	346	1992/93	298
1970/71	315	1993/94	380
1971/72	300	1994/95	426
1972/73	324	1995/96	452
1973/74	315	1996/97	536
1974/75	352	1997/98	493
1975/76	400	1998/99	472
1976/77	387	1999/00	474
1977/78	456	2000/01	234
1978/79	502	2001/02	375
Razem			**17 531**

Źródło: AUŁ, akta Działu Nauczania 33, 34; Kronika SJPdC w Łodzi, t. 1; Zbiory dokumentacji SJPdC w Łodzi, wykazy list narodowościowych (dane z lat 1957/58, 1958/59, 1961/62, 1966/67 nie zachowały się).

2.2. Warunki lokalowe i wyposażenie w pomoce naukowe

W roku akademickim 1952/53 pierwszą grupę studentów cudzoziemców skierowano do Studium Przygotowawczego, które mieściło się w pałacyku przy ul. Worcella 6/8 i kolejno przy ulicach – Czerwonej 3 i Kopernika 55. Zajęcia dla obcokrajowców i młodzieży polskiej odbywały się wspólnie. Wkrótce okazało się, że ta forma przygotowania obcokrajowców (większość z nich legitymowała się maturą z rodzimego kraju) przynosi mierne efekty. Z jednej strony kończyły się potrzeby dokształcania w szybkim tempie polskiej młodzieży zamierzającej rozpocząć studia, a z drugiej istniało coraz większe zapotrzebowanie na specjalistyczne nauczanie studentów obcokrajowców języka polskiego oraz ewentualne dokształcanie ich w zakresie przedmiotów (np. matematyki, fizyki, chemii, biologii), które w ich krajach były wykładane w innym zakresie niż w szkołach polskich. Z tych przyczyn już w późniejszych latach, a mianowicie w roku akademickim 1957/58, zaszła konieczność likwidacji Studium Przygotowawczego i utworzenia Studium Języka Polskiego UŁ[4].

Dla SJPdC wybudowano kompleks budynków przy ul. Kopcińskiego 16/18, gdzie od roku akademickiego1961/62 rozpoczęły się zajęcia dydaktyczne, a w 1963 r. zamieszkali studenci. Były to dwa budynki, z których jeden został przeznaczony na akademik, a w drugim znajdowały się sale lekcyjne, biblioteka i stołówka dla studentów i pracowników. W latach siedemdziesiątych, gdy liczba studentów się zwiększyła, zamieniono kilka pokoi na IV piętrze ówczesnego akademika na sale lekcyjne. W 1993 r. sale lekcyjne, które znajdowały się w VI Domu Studenta, jak i stołówka zostały zlikwidowane. Następnie w 1995 r. oddano 5 sal mieszczących się na parterze Studium dla potrzeb Instytutu Amerykanistycznego, a w zamian za to otrzymano 14 sal dydaktycznych na terenie XIV Domu Studenta przy ul. Matejki.

Pracownicy Studium systematycznie gromadzili doświadczenia i opracowywali pomoce naukowe, które były wykorzystywane w szerokim zakresie na zajęciach ze wszystkich przedmiotów. W roku akademickim 1961/62 powstały specjalistyczne pracownie, takie jak: historyczna, chemiczna, fizyczna, biologiczna, matematyczna[5]. Kilka sal lekcyjnych zostało wyposażonych w odbiorniki telewizyjne i odtwarzacze wideo, a w Pracowni Środków Dydaktycznych zgromadzono wiele filmów edukacyjnych, popularnonaukowych i fabularnych.

Dużą rolę w nauczaniu cudzoziemców odgrywały pomoce wizualne: obrazki o różnej tematyce (ubranie, meble, jedzenie, naczynia, kiosk, postacie), zegary, loteryjki, komplety obrazków ilustrujących rozkład dnia studenta, portrety sławnych ludzi, plansze z życia codziennego, obrazujące pracę na poczcie, w sklepie spożywczym, życie w rodzinie, sklep odzieżowy, wizytę u lekarza, wyposażenie

[4] J. Kita, S. Pytlas, *Uniwersytet Łódzki w latach 1945–1995*, Łódź 1996, s. 64–65.

[5] Kronika SJPdC w Łodzi, t. 1, obejmujący okres 1.09.1953–30.06.1964.

pokoju, kuchni, łazienki, klasy, pory roku, ulicę miasta oraz dworzec kolejowy. Oprócz wspomnianych pomocy wizualnych w SJPdC znalazły się tablice gramatyczne z deklinacją rzeczowników, przymiotników oraz palatogramy głosek polskich. Tablice gramatyczne znajdowały się we wszystkich salach polonistycznych w Studium.

W 1993 r. powstało jedno z najnowocześniejszych laboratoriów językowych, do nauki języków obcych, które zostało zlokalizowane w XIV Domu Studenta.

W przeprowadzonej przez autorkę ankiecie 10% ankietowanych studentów oceniło wyposażenie Studium bardzo dobrze, 50% respondentów oceniło je dobrze, 34% oceniło je dostatecznie, a 6% źle. Studenci, komentując swoją ocenę, podkreślali, że wyposażenie Studium w środki audiowizualne nie było nowoczesne, niektóre pomoce naukowe były przestarzałe, nie w każdej sali było wideo, jak również brakowało komputerów i dostępu do Internetu.

2.3. Zabezpieczenie socjalno-bytowe słuchaczy

Dom Studenta stanowi integralną część uczelni, która jest miejscem zamieszkania uprawnionych do tego studentów, miejscem ich nauki, pracy i wypoczynku. Dom Studenta może posiadać opiekuna wyznaczonego przez dziekana wydziału – opiekun wchodzi w skład Rady Mieszkańców. Rada jest organem Samorządu Studenckiego Uniwersytetu Łódzkiego, z którą współpracują wszyscy mieszkańcy, będący zobowiązani do przestrzegania i podporządkowania się jej postanowieniom oraz decyzjom.

Od 1961 r. do 1993 r. studenci cudzoziemcy zakwaterowani byli w dwóch domach studenckich VI i XIII. VI Dom Studenta usytuowany był obok Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców i stanowił wraz z budynkiem uczelni, stołówką studencką, aulą i biblioteką całościowy kompleks.

Piętro IV wykorzystywano na zajęcia dydaktyczne, na pozostałych piętrach były pokoje studentów. Przeznaczony był dla blisko 155 osób. Pokoje, które słuchacze Studium mieli do dyspozycji, były jednoosobowe lub dwuosobowe, niestety o bardzo małym metrażu: pokoje jednoosobowe liczyły od 7 do 8 m, dwuosobowe 12 m. Łazienka wraz z prysznicem i WC była wspólna dla dwóch pokoi dwuosobowych i trzech pokoi jednoosobowych. Ponadto na każdym piętrze znajdowała się kuchnia, wyposażona w kuchenkę gazową. Nie istniały w akademiku sale cichej nauki, jednakże zaadaptowano na ten cel kilka sal dydaktycznych. Wszechstronnie wykorzystywana była aula. Organizowano tam wszelkiego rodzaju imprezy, np. dni kontynentów, dyskoteki, projekcje filmowe. Na miejscu znajdowała się również przychodnia lekarska, gabinet stomatologiczny i gabinet zabiegowy.

XIII Dom Studenta był drugim akademikiem, w którym do 1993 r. mieszkali studenci cudzoziemcy. Był on przeznaczony dla prawie 250 osób. W XIII Domu Studenta cudzoziemcy mieszkali w pokojach dwuosobowych, po cztery pokoje w segmencie ze wspólną łazienką z prysznicem i WC. Na każdym piętrze znajdowała się kuchnia z kuchenką gazową. W akademiku nie było sal cichej nauki, jedynie sala klubowa, przeznaczona na różne imprezy czy gry oraz działający od 1980 r. bufet.

Od 1993 r. zarówno w XIII, jak i VI Domu Studenta rozpoczęto przeprowadzanie generalnego remontu. Po remoncie w XIII akademiku zamieszkali studenci polscy, natomiast VI Dom Studenta został przeznaczony na hotel dla gości Uniwersytetu Łódzkiego. Do grudnia 1993 r. sprawami socjalno-bytowymi zajmowało się 16 osób. Nad całością spraw czuwał dyrektor ds. administracyjnych, któremu podlegały sekcje: administracyjno-gospodarcza (2 osoby), sekcja studencka (3 osoby), sekcja kulturalno-wychowawcza (2 osoby), sekretariat (2 osoby), gabinet metodyczny (2 osoby) oraz biblioteka SJPdC (1 osoba). W 1993 r. funkcję dyrektora ds. administracyjnych połączono z funkcją dyrektora XIV Domu Studenta, w którym zamieszkali studenci cudzoziemcy. W tym samym roku została zlikwidowana sekcja kulturalno-wychowawcza, a na jej miejscu powstała sekcja administracyjno-gospodarcza, zatrudniająca 1 osobę, sekcja studencka pozostała w niezmienionym składzie, obsada gabinetu metodycznego zmniejszyła się o 1 osobę, biblioteka pozostała z pracującą w niej jak dawnej 1 osobą, ponadto opiekę nad studentami zaczęła sprawować administracja XIV Domu Studenta (2 osoby). Tak więc sprawami socjalno-bytowymi studentów zajmowało się 8 osób.

W grudniu 1993 r. studenci cudzoziemcy wprowadzili się do nowego XIV Domu Studenta przy ul. Matejki. Był on zbudowany w bardzo dobrym miejscu, zaledwie 100 m od Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców oraz w pobliżu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego i parku. Dzięki usytuowaniu go przy mało ruchliwej ulicy studenci mieli dobre warunki do nauki i wypoczynku. Przed samym budynkiem powstał duży parking samochodowy.

W momencie oddania do użytku XIV Domu Studenta mogło w nim zamieszkać blisko 720 osób. Pokoje były dwuosobowe i jednoosobowe. Każdy segment, który stanowiły dwa pokoje, posiadał łazienkę z prysznicem i WC, ponadto został wyposażony w telefon do łączności wewnętrznej w akademiku i w obrębie uniwersytetu.

Na każdym piętrze znajdowały się dwie kuchnie wyposażone w kuchenki elektryczne. Pokoje mieszkalne były nowocześnie i praktycznie umeblowane. Oprócz pokojów mieszkalnych na terenie akademika znalazły się pomieszczenia do ogólnego użytku. Na X piętrze była sala telewizyjna, sala bankietowa, sale sportowe, gdzie studenci często spotykali się na różnych ćwiczeniach, np. TAI-CHI oraz sala do ping-ponga. Poza tym studenci mogli korzystać z sali cichej nauki, pralni, suszarni oraz pomieszczeń klubowych, gdzie mogli or-

ganizować spotkania towarzyskie lub inne imprezy. Na terenie akademika wydzielono specjalne pomieszczenie do odbywania praktyk religijnych. Na II i III piętrze znalazło się 14 sal dydaktycznych oraz laboratorium językowe. Na parterze budynku były następujące pomieszczenia: obszerny hol recepcyjny, gabinet zabiegowy, gabinet lekarski, gabinet stomatologiczny, biblioteka, sala bilardowa i bufet. Obsługą mieszkańców zajmowali się pracownicy recepcji czynnej całą dobę.

Na terenie XIV Domu Studenta miały również swoje siedziby placówki Uniwersytetu Łódzkiego, związane z obsługą cudzoziemców: Ośrodek Łączności z Cudzoziemcami Absolwentami Polskich Szkół Wyższych, Stowarzyszenie Cudzoziemców Absolwentów Polskich Szkół Wyższych oraz Ośrodek Badań i Studiów Przekładowych. Oprócz studentów cudzoziemców Samorząd Studentów Uniwersytetu Łódzkiego kierował do tego akademika studentów polskich ze starszych lat, co umożliwiało słuchaczom SJPdC lepsze opanowanie języka polskiego, poznanie kultury polskiej i zwyczajów. Goście odwiedzający mieszkańców akademika mogli odpłatnie korzystać z pokoi gościnnych, znajdujących się na piętrze hotelowym.

Studentom cudzoziemcom przyjeżdżającym do Polski przysługiwały ponadto ulgowe przejazdy publicznymi środkami komunikacji na zasadach obowiązujących studentów polskich.

ROZDZIAŁ 3

PROCES DYDAKTYCZNY

3.1. Koncepcje programowe oraz ich realizacja

Kształcenie obcokrajowców w Polsce ma 70-letnią tradycję, gdyż jego początek należy wiązać z 1931 r., kiedy z inicjatywy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zorganizowano biuro Kursów Wakacyjnych o Kulturze Polskiej dla Cudzoziemców[1]. Jednak dopiero od końca lat pięćdziesiątych obserwuje się stały rozwój działań zmierzających do nauczania obcokrajowców w naszym kraju.

Refleksje teoretyczne na temat metod nauczania języka polskiego jako obcego zaczęły przynosić artykuły drukowane w „Poradniku Językowym" od 1972 r., do których w 1977 r. dołączyły prace publikowane w „Przeglądzie Glottodydaktycznym". W 1987 r. Uniwersytet Łódzki rozpoczął wydawanie serii Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców.

Dostrzeżono również potrzebę badań lingwistycznych, nastawionych na dydaktykę języka polskiego jako obcego. Na potrzebę taką zwróciła uwagę Janina Wójtowicz w 1971 roku. Danuta Buttler w 1974 r. napisała, że należy „wyprowadzić z impasu metodykę nauczania polszczyzny jako dyscyplinę teoretyczną"[2].

Pod koniec lat siedemdziesiątych podjęto na Uniwersytecie Jagiellońskim badania zmierzające do stworzenia naukowych podstaw nauczania języka polskiego jako obcego. Obejmowały one analizy dotyczące słownictwa tematycznego oraz struktury współczesnego języka polskiego. Zakończenie w 1987 r. tych badań oznaczało oddanie do dyspozycji specjalistów w zakresie nauczania języka polskiego jako obcego całego zestawu danych, które wraz z wcześniejszymi mogły stanowić naukowe podstawy nauczania języka polskiego jako obcego. Organizatorzy badań nie chcieli jednak rezygnować z uwzględnienia także takich

---

[1] W. Miodunka, *Programy nauczania polszczyzny. Próba syntezy badań z zakresu językoznawstwa stosowanego do nauczania języka polskiego jako obcego*, [w:] W. Miodunka (red.), *Programy nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków 1993, s. 3.

[2] D. Buttler, *Z zagadnień metodycznych początkowego kursu polszczyzny jako języka obcego*, „Poradnik Językowy" 1974, 2, s. 79–84.

czynników, jak określona tradycja nauczania polszczyzny w poszczególnych ośrodkach i doświadczenia specjalistów.

Powołano zatem Komisję Ekspertów, w której skład weszło dziesięciu specjalistów, reprezentujących wszystkie ośrodki akademickie w Polsce oraz wszystkie instytucje, zajmujące się nauczaniem obcokrajowców języka polskiego. Zadaniem Komisji było zaopiniowanie zgromadzonych już materiałów i udzielenie odpowiedzi na pytanie, czego należy uczyć początkujących, średnio zaawansowanych i zaawansowanych studentów zagranicznych, uczących się polszczyzny w swoich krajach albo w Polsce. Efektem prac Komisji był program leksykalny, gramatyczny, intencjonalno-pojęciowy i tematyczny do nauczania języka polskiego jako obcego[3].

Powstałe w wyniku prac Komisji opracowanie – *Programy nauczania języka polskiego jako obcego* pod redakcją Władysława Miodunki – zawierało propozycje materiału leksykalnego, który mógłby stanowić materiał do nauczania języka polskiego jako obcego. Założono, że przy nauczaniu jakiegokolwiek języka jako obcego wyróżnić można co najmniej trzy etapy: początkowy, średnio zaawansowany i zaawansowany. W związku z tym przyswajanie słownictwa musi być skorelowane z takimi właśnie etapami opanowania języka. Przedstawiona w tym opracowaniu propozycja uwzględniała te trzy etapy i zawierała:

1) listę haseł do słownika minimum współczesnej polszczyzny (była ona przeznaczona dla początkowego etapu nauczania);

2) listę haseł do słownika podstawowego języka polskiego, przeznaczoną dla etapu średnio zaawansowanego;

3) listę haseł do słownika podstawowego języka polskiego, dającą się wykorzystać na zaawansowanym poziomie nauczania polszczyzny[4].

Punktem wyjścia dla autorów tego programu było zwrócenie uwagi na potrzeby i motywacje uczącego się. Wyróżnili oni kategorie funkcjonalno-pojęciowe, które uczący się powinien umieć wyrazić w języku obcym, takie jak:

- udzielanie i zasięganie informacji;
- wyrażanie postaw intelektualnych;
- wyrażanie postaw emocjonalnych;
- wyrażanie postaw moralnych;
- stereotypy towarzyskie;
- wyrażanie funkcji działania[5].

---

[3] W. Miodunka (red.), *Programy...*

[4] H. Zgółkowa, *Dobór słownictwa do nauczania języka polskiego jako obcego*, [w:] W. Miodunka (red.), *Programy...*

[5] W. Martyniuk, *Inwentarz intencjonalno-pojęciowy i tematyczny do nauczania języka polskiego jako obcego na poziomie podstawowym*, [w:] W. Miodunka (red.), *Programy...*

Proces dydaktyczny w SJPdC w Łodzi w omawianym w pracy okresie realizowany był na podstawie specjalnie opracowanych programów nauczania. Programy te zawierały: uzasadnienie konieczności i ogólne cele nauczania przedmiotów w Studium, wytyczne dotyczące metod realizacji programu oraz zbiory haseł programowych dla grup o różnych profilach, z orientacyjnym przydziałem liczby godzin na I i II semestr, i na realizację poszczególnych działów programowych.

Ponieważ studenci cudzoziemcy, którzy podejmowali w omawianym okresie studia na polskich wyższych uczelniach, byli kształceni według takich samych programów jak studenci polscy, konieczne było wyrównanie poziomu ich wiadomości i umiejętności w zakresie przedmiotów kierunkowych do poziomu reprezentowanego przez studentów polskich, podejmujących studia wyższe. Konieczność ta wynikała również ze zróżnicowania programów nauczania tych przedmiotów w krajach, w których studenci kończyli szkoły, odpowiadające szkole średniej. Niektórzy studenci w momencie przyjazdu do Studium mieli okres kilkuletniej przerwy w nauce. Stwarzało to potrzebę powtórzenia materiału niezbędnego do podjęcia studiów. Zdarzało się również, że studenci przed przybyciem do Studium nie uczyli się danego przedmiotu kierunkowego, a w Polsce zamierzali podjąć studia wyższe zawierające w swym programie ten przedmiot. Ponadto należało założyć, że studenci cudzoziemcy będą korzystać z polskiej literatury i będą posługiwać się spotykaną w Polsce aparaturą.

Wymienione czynniki implikowały stawiane przez większość programów przedmiotów kierunkowych ogólne cele nauczania tych przedmiotów w Studium. Cele te można przedstawić następująco:

1) zapoznanie słuchaczy z terminologią języka polskiego w zakresie danego przedmiotu;

2) powtórzenie – w skrócie – kursu tego przedmiotu realizowanego aktualnie w polskiej szkole średniej, ze szczególnym podkreśleniem zagadnień ważnych dla danego kierunku studiów;

3) ujednolicenie i wyrównanie poziomu wiadomości z danego przedmiotu kierunkowego wśród tej grupy słuchaczy, która przerabiała ten przedmiot w kraju w zmniejszonym zakresie;

4) przygotowanie przyszłych studentów do korzystania z literatury przedmiotowej i słuchania wykładów w języku polskim, a w przypadku niektórych przedmiotów, takich jak: fizyka, chemia, biologia – również do prac laboratoryjnych.

W trakcie realizacji programu konieczne było przestrzeganie następujących wytycznych:

1) zróżnicowanie programów w poszczególnych grupach pod kątem przyszłych kierunków studiów;

2) uwzględnienie w toku zajęć lekcyjnych zagadnień językowych na równi z zagadnieniami merytorycznymi;

B.U.Ł.

3) przestrzeganie zasady indywidualizacji w nauczaniu zarówno w odniesieniu do grup, jak i poszczególnych słuchaczy[6].

Pierwsza z tych wytycznych znalazła swój wyraz w zróżnicowanym przydziale czasu na realizację poszczególnych działów programowych i doborze haseł w grupach o różnych profilach. Zróżnicowanie to zostało jeszcze pogłębione przez umieszczenie w programach, oprócz haseł obowiązujących we wszystkich grupach o danym profilu, także takich haseł, które mogły być realizowane w zależności od warunków i potrzeb w danej grupie.

Do podanej w programach liczby godzin, przewidzianych na realizację poszczególnych działów programowych, wliczone zostały godziny przeznaczone na powtórzenie i utrwalenie materiału oraz na prace kontrolne. Niewielka rezerwa czasu pozostawała na różne nieprzewidziane wydarzenia, takie jak np. badania kontrolne studentów lub wycieczki.

Liczba godzin, przeznaczona na język polski i przedmioty kierunkowe, zmieniała się w poszczególnych latach. Obrazują to tabele 3.1–3.4c.

Tabela 3.1. Plan nauczania na kursie przygotowawczym w SJPdC w Łodzi w grupach początkujących (liczba godzin) w roku akademickim 1965/66

Profil grupy / Przedmiot	Politechniczna	Medyczna	Humanistyczna	Ekonomiczna
	Liczba godzin			
Język polski	610	670	710	660
Matematyka	180			162
Fizyka	174	180		
Chemia	128	134		
Biologia		165		
Historia			64	
Razem	1 092	1 149	774	822

Źródło: obliczenia własne na podstawie dzienników lekcyjnych.

Na podstawie zachowanych dzienników lekcyjnych można sądzić, że przedstawione w tabeli 3.1 limity godzinowe obowiązywały w latach sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych. W połowie lat siedemdziesiątych, który to okres można uznać za czas rozkwitu SJPdC w Łodzi, nastąpiło zwiększenie liczby godzin, przeznaczonych na poszczególne przedmioty. Prawdopodobnie wynikało to z doświadczeń pedagogicznych pracowników Studium i na pewno miało na względzie lepsze przygotowanie słuchaczy do podjęcia przyszłych studiów. Zmiany godzinowe, jakie wtedy nastąpiły, pokazuje tabela 3.2.

[6] S. Bednarek, *Organizacja procesu dydaktycznego w SJPdC w UŁ*, „Życie Szkoły Wyższej" 1986, nr 7/8, s. 148–149.

Tabela 3.2. Plan nauczania na kursie przygotowawczym w SJPdC w Łodzi w grupach początkujących (liczba godzin) w roku akademickim 1975/76

Profil grupy / Przedmiot	Politechniczna	Medyczna	Humanistyczna	Ekonomiczna
	Liczba godzin			
Język polski	736	736	880	844
Matematyka	224			170
Fizyka	194	156		
Chemia	162	167		
Biologia		162		
Historia			74	85
Historia sztuki			58	
Geografia				76
Filozofia			73	
Wiedza o Polsce	30	30	74	40
Razem	1 346	1 251	1 159	1 215

Źródło: jak do tabeli 3.1.

Kolejną zmianę, jeśli chodzi o liczbę godzin, przeznaczoną na nauczanie poszczególnych przedmiotów w SJPdC w Łodzi, dało się zaobserwować w połowie lat osiemdziesiątych. Tym razem zmniejszyła się liczba godzin, przeznaczona na nauczanie języka polskiego, a zwiększyła się, jeśli chodzi o przedmioty kierunkowe. Należy domniemywać, że było to spowodowane doświadczeniami władz Studium, które uznały, że nauczanie przedmiotów kierunkowych stanowi ważny element procesu dydaktycznego w Studium, jak również znacząco wpływa na późniejsze studia absolwentów, a w przypadku języka polskiego wystarczająca będzie mniejsza liczba godzin. Zmiany te szczegółowo pokazuje tabela 3.3.

Tabela 3.3. Plan nauczania na kursie przygotowawczym w SJPdC w Łodzi w grupach początkujących (liczba godzin) w roku akademickim 1985/86

Profil grupy / Przedmiot	Politechniczna	Medyczna	Humanistyczna	Ekonomiczna
	Liczba godzin			
Język polski	650	560	780	730
Matematyka	241			220
Fizyka	188	186		
Chemia	180	190		
Biologia		180		
Historia			165	130
Geografia			72	58
Filozofia			38	38
Wiedza o Polsce	30	30	46	46
Razem	1 289	1 146	1 101	1 222

Źródło: jak do tabeli 3.1.

Następna zmiana liczby godzin lekcyjnych, przeznaczonych na poszczególne przedmioty, nastąpiła w połowie lat dziewięćdziesiątych. Był to czas, kiedy w SJPdC w Łodzi zaczął się regres wynikający ze zmian w sytuacji geopolitycznej, a w konsekwencji ze zmian polityki władz uczelni w stosunku do kształcenia obcokrajowców. Owo kształcenie przestało być już tak ważne jak wcześniej, kiedy to ze względu na sytuację polityczną przykładano dużą wagę do pomocy krajom rozwijającym się. Od tego czasu ważniejsze stały się względy finansowe, a co za tym idzie, starano się poczynić oszczędności, także kosztem liczby godzin dydaktycznych. Liczbę godzin, która obowiązywała od tego czasu, pokazują tabele 3.4a–3.4c.

Tabela 3.4a. Plan nauczania na kursie przygotowawczym w SJPdC w Łodzi w grupach początkujących (liczba godzin) w roku akademickim 1995/96

Profil grupy / Przedmiot	Politechniczna	Medyczna	Humanistyczna	Ekonomiczna
	Liczba godzin			
Język polski	540	540	690	645
Matematyka	232			203
Fizyka	190	145		
Chemia	155	224		
Biologia		200		
Historia			144	107
Geografia			60	60
Filozofia			30	30
Wiedza o Polsce	30	30	46	46
Razem	1 147	1 139	970	1 091

Źródło: zbiory dokumentacji SJPdC w Łodzi – limity godzin dla grup na rok akademicki 1995/96.

Tabela 3.4b. Plan nauczania na kursie przygotowawczym w SJPdC w Łodzi w grupach polonijnych – zaawansowanych (liczba godzin) w roku akademickim 1995/96

Profil grupy / Przedmiot	Politechniczna	Medyczna	Humanistyczna	Ekonomiczna
	Liczba godzin			
Język polski	480	480	555	525
Matematyka	225			210
Fizyka	190	135		
Chemia	155	210		
Biologia		195		
Historia			144	105
Geografia			60	60
Filozofia			30	30
Wiedza o Polsce	30	30	45	45
Razem	1 080	1 050	834	975

Źródło: jak do tabeli 3.4a.

Tabela 3.4c. Plan nauczania na kursie przygotowawczym w SJPdC w Łodzi w grupach słowiańskich – średnio zaawansowanych (liczba godzin) w roku akademickim 1995/96

Profil grupy / Przedmiot	Politechniczna	Medyczna	Humanistyczna	Ekonomiczna
	Liczba godzin			
Język polski	515	515	630	585
Matematyka	225			210
Fizyka	190	135		
Chemia	155	210		
Biologia		195		
Historia			144	107
Geografia			61	61
Filozofia			30	30
Wiedza o Polsce	30	30	46	46
Razem	1 115	1 085	911	1 039

Źródło: jak do tabeli 3.4a.

Podane tu limity godzinowe obowiązywały niezmiennie do 2002 r.

Jak wynika z danych zawartych w tabelach 3.1–3.4c, liczba godzin, przeznaczonych w planach nauczania na język polski i przedmioty kierunkowe, zależała od profilu grupy i stopnia znajomości języka polskiego, jaki reprezentowali studenci w momencie rozpoczęcia nauki w Studium. Bez względu na profil grupy, największą liczbę godzin przeznaczano na naukę języka polskiego. Najwięcej godzin na ten przedmiot przewidywały plany nauczania w latach siedemdziesiątych (736 godzin w grupach politechnicznych i medycznych, 844 godziny w grupach ekonomicznych i 880 godzin w grupach humanistycznych), najmniej zaś w latach dziewięćdziesiątych (540 godzin w grupach politechnicznych i medycznych, 645 godzin w grupach ekonomicznych i 690 w humanistycznych). Dotyczy to grup początkujących, gdyż w grupach średnio zaawansowanych i zaawansowanych liczba godzin, przeznaczonych na język polski, była mniejsza. Jak wynika z przeprowadzonej wśród słuchaczy ankiety, przedmiot ten dostarczał słuchaczom dużo problemów. Na 107 ankietowanych ok. 14% respondentów uważało ten przedmiot za jeden z największych problemów, przed jakimi stanęli w trakcie nauki w Studium, a aż 27% uznało gramatykę polską za nastręczającą im najwięcej problemów (patrz: aneks tabela A1).

Można również wnioskować, że w poszczególnych latach istnienia Studium zmieniała się liczba godzin, przeznaczonych na dany przedmiot. Najwięcej godzin przeznaczano na zajęcia dydaktyczne w latach siedemdziesiątych, co wiązało się z największym rozkwitem Studium, przypadającym na ten właśnie okres.

Oprócz kursów rocznych, organizowano również kursy pięciomiesięczne, na których od 1987 r. zaczęła obowiązywać liczba 750 godzin języka polskiego,

w tym 250 godzin języka specjalistycznego z wybranej dziedziny (biznes, turystyka, kultura itp.). Uwzględniono możliwość całkowitego dostosowania programu kursu do zainteresowań słuchaczy, o ile wcześniej kierownictwo Studium zostałoby uprzedzone o takiej potrzebie[7].

Pierwszy program do nauczania języka polskiego w SJPdC w Łodzi powstał w 1973 r. i zawierał tematykę do zajęć z języka polskiego i materiał gramatyczny z podziałem na dwa semestry[8]. Kolejny program, powstały w 1977 r., w przeciwieństwie do poprzedniego został opatrzony uwagami ogólnymi, w których znalazły się główne cele nauczania języka polskiego w Studium, tematyka i układ materiału oraz zadania w zakresie rozwijania podstawowych sprawności językowych. Program ten został znowelizowany w 1995 r. Poprawki polegały na wyrzuceniu zdania mówiącego o potrzebie wychowania w duchu socjalistycznym oraz zmianie listy znanych Polaków, których sylwetki omawiano na lekcjach języka polskiego. Rozkład materiału, jak również pozostałe uwagi ogólne pozostały niezmienione. Oprócz tego w 1990 r. powstał program nauczania języka polskiego dla grup polonijnych.

W programie nauczania języka polskiego w SJPdC w UŁ przewidziano, iż rozwijanie sprawności językowej dokonywać się powinno na zajęciach dydaktycznych ze wszystkich przedmiotów, głównie jednak na zajęciach z języka polskiego. Za główne zadanie SJPdC w Łodzi uznano językowe przygotowanie słuchaczy po 9–10 miesiącach nauki do podjęcia studiów na wybranym przez siebie kierunku wyższych studiów w Polsce. Student cudzoziemiec powinien osiągnąć taki stopień umiejętności czynnych i biernych (rozumienie, mówienie, pisanie, czytanie), które pozwoliłoby mu na swobodne posługiwanie się językiem polskim w życiu codziennym i w sprawach dotyczących studiów.

Opanowanie języka mówionego łączy się nierozerwalnie z opanowaniem języka pisanego, dlatego ćwiczeniom w rozumieniu i mówieniu powinny towarzyszyć ćwiczenia w czytaniu i pisaniu.

Zasób leksykalny, z jakim student opuszczał Studium, powinien oscylować w granicach pięciu tysięcy jednostek leksykalnych, co stanowi niezbędne minimum, pozwalające na podjęcie studiów i dalsze rozwijanie sprawności językowych, ponieważ nauczanie języka polskiego w Studium miało dać studentom jedynie podstawy do dalszej samodzielnej pracy.

W procesie nauczania języka polskiego jako obcego w grupach początkujących podczas 9–10-miesięcznej nauki wyróżniono trzy kursy: I kurs wstępny, trwający 5 tygodni, II kurs podstawowy – 15 tygodni, III kurs rozszerzająco-kierunkujący – 18 tygodni. Kurs I i II obejmowały semestr pierwszy, kurs III – semestr drugi. W grupach polonijnych również proces dydaktyczny podzielono

[7] *Programy nauczania języka polskiego dla kursów krótkoterminowych w SJPdC w UŁ* [druk pow.] z 1987 r.

[8] S. Hrabcowa, T. Jeromin, A. Wierzbowska, H. Wiśniewska, *Program nauczania języka polskiego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi*, Łódź 1973.

na trzy kursy: I kurs wstępny mający trwać 8 tygodni, II kurs podstawowy – 12 tygodni i III rozszerzająco-kierunkujący – 18 tygodni.

Program zakładał, że podczas kursu wstępnego w grupach początkujących, słuchacze powinni zostać zapoznani z systemem komunikacji językowej w prostych sytuacjach codziennych, uwzględniających indywidualne życie studenta, środowiska studenckiego i życia społecznego oraz w skrótowej, zwięzłej formie poznać system gramatyczny języka polskiego. Wykładowcy w tym czasie mieli przeprowadzać ćwiczenia fonetyczne (słuchowe i artykulacyjne), graficzne – bez wyjaśniania relacji zachodzących między mową a pismem, leksykalne i fleksyjne, tzw. substytucyjne (nowe słowa i formy słuchacze włączali do poznanych wcześniej schematów) oraz ćwiczenia składniowe. Zalecano również stosowanie dialogów sytuacyjnych, połączone z ćwiczeniami frazeologicznymi. Pod koniec kursu wstępnego wykładowcy mieli wprowadzać krótkie teksty tematyczne, dotyczące życia codziennego.

Według założeń programowych, najważniejszym zadaniem pierwszego etapu nauki w grupach polonijnych miało być nauczenie ogólnego języka mówionego i praca nad kształceniem sprawności pisania na tematy związane z sytuacjami życia codziennego. Słuchacze powinni w tym czasie poznać cały system języka polskiego. Ten etap pracy to również korygowanie wymowy, nauka akcentowania i intonacji zdania. Kończył go test sprawdzający opanowanie fleksji imiennej i czasownikowej, poprawność operowania strukturami, które w tej fazie zostały wprowadzone, znajomość słownictwa tematycznego.

Już podczas kursu wstępnego do grup dydaktycznych wprowadzano przedmioty kierunkowe, jak np. w grupie politechnicznej i ekonomicznej – matematykę po pierwszym tygodniu nauki. Inaczej wyglądał plan pracy w grupach humanistycznych, do których przedmioty kierunkowe wprowadzano dopiero po zakończeniu kursu I, w pierwszych tygodniach kursu II, czyli po 8 tygodniach nauki.

Program zakładał, że celem kursu II, tzw. podstawowego, było w grupach początkujących poszerzenie znajomości polskiego systemu fonetyczno-graficznego i fleksyjnego z elementami morfologii i składni zdania złożonego. Ćwiczenia ustne i pisemne miały stawać się coraz bardziej samodzielne. Wskazane było przechodzenie do ćwiczeń gramatycznych i stylistycznych, takich jak: listy, streszczenia, notatki itp.

Na zajęciach z języka polskiego miały być realizowane praktyczne cele nauczania, rozwijające cztery podstawowe sprawności językowe: rozumienie mowy ze słuchu, mówienie ze zrozumieniem, czytanie ze zrozumieniem, wypowiadanie się na piśmie. W wyniku systematycznie i planowo przeprowadzonych ćwiczeń powinna kształtować się umiejętność mówienia, którą rozumiemy jako poprawną wymowę, właściwe akcentowanie wyrazów, właściwe akcentowanie i intonację zdania, opanowanie określonego zasobu leksyki i konstrukcji frazeologicznej, stosowanie w praktyce językowej poprawnych form

gramatycznych, swobodę w wypowiadaniu się. W pierwszych tygodniach nauki zalecano stosowanie zasady „**usłyszeć – zrozumieć – powtórzyć**", w następnych tygodniach „**przeczytać – zapisać**".

Równocześnie z ćwiczeniami w mówieniu powinno się rozwijać umiejętność poprawnego czytania, którą w większości grup dydaktycznych poprzedzano wprowadzeniem alfabetu łacińskiego, dostosowanego do polskiego systemu fonetycznego. Nawet dla tych studentów, którzy znali alfabet łaciński, opanowanie polskiego alfabetu nastręczało dużo trudności.

Wzorem poprawnego czytania było dla studenta czytanie tekstu przez wykładowcę. Nauczyciel czytał tekst w sposób naturalny, w nieco wolniejszym tempie na początku nauki. W trakcie nauki czytania, każdy nowy tekst wykładowca poprzedzał stosownym komentarzem językowym i gramatycznym, tak aby być rozumianym przez studentów. Jednocześnie wykładowca zachęcał słuchaczy do systematycznego korzystania ze słowników niezbędnych dla studenta podczas pracy w czasie lekcji i w domu.

Po ogólnym osłuchaniu się studentów z językiem mówionym, stosowano ćwiczenia w mówieniu, czytaniu i pisaniu. W związku z tym, iż wielu słuchaczy nie znało alfabetu łacińskiego, naukę pisania rozpoczynano od poznania liter, potem studenci pisali łatwe słowa, a następnie słowa ortograficznie trudniejsze. Dopiero w dalszej kolejności nauczyciel wprowadzał pisanie zdań prostych i złożonych. Podczas nauki rozumienia, mówienia, czytania i pisania wprowadzano podstawowe reguły gramatyczne i ortograficzne.

Zgodnie z zaleceniami programu, drugi etap nauczania w grupach polonijnych to okres rozwijania sprawności językowych. W tym czasie powinno się rozwijać sprawność rozumienia ze słuchu i sporządzania na piśmie notatek, streszczeń i planów. Nauczyciel winien wprowadzać ćwiczenia przygotowujące studentów do budowania samodzielnych, krótkich wypowiedzi pisemnych na zadany temat, wdrażać ich do poprawnego językowo wyrażania sądów, opinii i ocen; rozwijać u słuchaczy sprawność czytania, zwracając uwagę na poprawną intonację i wymowę, prawidłowe akcentowanie, na umiejętność głośnego czytania; wdrażać do cichego czytania i kształcić bierną znajomość wariantów stylistycznych współczesnego języka polskiego. W tej fazie nauki rozpoczynano również naukę czytania tekstów popularnonaukowych i artystycznych, ich rozumienia, pisemnego sporządzania notatek, streszczeń i opisów.

Założeniem programowym semestru drugiego, który obejmował kurs III, było rozszerzanie słownictwa, gramatyki, struktur, głównie w zakresie języka specjalistycznego związanego z kierunkiem przyszłych studiów. W tym okresie wprowadzano teksty kierunkowe (techniczne, medyczne, ekonomiczne itp.), zawierające leksykę, zwroty, wyrażenia i struktury gramatyczne, charakterystyczne dla kierunku przyszłych studiów kandydata oraz teksty historyczno-

-społeczne i kulturalno-naukowe, związane z dziejami Polski współczesnej. Program uwzględniał również treści dotyczące krajów macierzystych słuchaczy.

Dla wyrobienia nawyków systematycznego czytania w języku polskim wprowadzono czytanie artykułów z prasy codziennej, z czasopism społeczno-kulturalnych lub popularnonaukowych.

Wszystkie fazy systematycznie prowadzonej pracy nad językiem zakładały budowanie umiejętności konstruowania samodzielnych wypowiedzi, ustnego relacjonowania dłuższych tekstów na tematy ogólne, a w konsekwencji tekstów specjalistycznych. Słuchacz po rocznej nauce w Studium powinien samodzielnie i poprawnie językowo budować dowolną formę wypowiedzi ustnej i pisemnej.

Ważnym elementem w kształceniu młodzieży polonijnej miało być też poznawanie polskiej literatury i kultury. Zadaniem wykładowców była prezentacja najistotniejszych dla polskiej kultury zjawisk, zapoznanie z wybranymi fragmentami polskiej literatury pięknej, tworzenie swoistego „przewodnika" po literaturze i sztuce.

W toku nauczania języka polskiego celem nauczyciela miało być przygotowanie słuchacza do samodzielnej pracy nad językiem, zdobywania umiejętności korzystania z materiałów pomocniczych, np. słowników, przewodników encyklopedycznych, gramatyki i podręczników polskich. Studenci powinni wykazać się, w zależności od profilu grupy, znajomością problemów z zakresu literatury pięknej (grupy humanistyczne), popularnonaukowej (grupy medyczne, politechniczne i ekonomiczne), wiedzy o życiu i kulturze polskiej. Wśród 116-osobowej grupy ankietowanych, aż 55% studentów uznało, iż sposób nauczania języka polskiego zasługuje na pochwałę (patrz: aneks tabela A2).

Na zajęciach dydaktycznych z przedmiotów kierunkowych zadaniem wykładowców było wprowadzanie i ćwiczenie terminologii specjalistycznej, uzupełnianie i porządkowanie wiedzy merytorycznej studentów, zapoznanie ich z polskim stylem naukowym, charakterystycznym dla danej dyscypliny naukowej. Jednocześnie powinni rozwijać podstawowe sprawności językowe, wdrażać do korzystania z literatury popularnonaukowej, sporządzania notatek z wykładów, wykonywania doświadczeń laboratoryjnych. Podkreślano wagę tego, by przekazywane treści nauczania na zajęciach z przedmiotów kierunkowych były logicznie spójne i skupione wokół głównego zagadnienia, a liczba nowych terminów, wprowadzona na jednej jednostce lekcyjnej, była dostosowana do możliwości percepcyjnych słuchaczy i ich umiejętności językowych. Podobnie jak na zajęciach z języka polskiego, w pierwszych tygodniach nauczania należało również stosować ćwiczenia imitacyjno-modelowe, substytucyjne, transformacyjne, korzystając ze struktur gramatycznych wprowadzonych przez wykładowcę języka polskiego.

W przebadanej 116-osobowej grupie studentów, mającej do wyboru oceny: bardzo dobrze, dobrze, dostatecznie, źle, 22% oceniło prowadzenie zajęć przez wykładowców bardzo dobrze, 62% oceniło dobrze, 15% dostatecznie, a tylko

1% źle (patrz: aneks diagram A1). Sposób wprowadzania nowego materiału 27% respondentów oceniło bardzo dobrze, 57% dobrze, 16% dostatecznie, ocen niedostatecznych nie było (patrz: aneks, diagram A2). Sposób kontroli i oceny pracy studentów przez nauczycieli 23% oceniło bardzo dobrze, 59% dobrze, 16% dostatecznie i tylko 2% niedostatecznie (patrz: aneks diagram A3). Świadczy to o tym, że większość słuchaczy akceptowała metodę prowadzenia zajęć, wprowadzania nowego materiału i oceniania przez nauczycieli.

W dydaktyce pracy ze studentami obcego pochodzenia można zauważyć zależność postępów w opanowaniu jednego przedmiotu kierunkowego od postępów czynionych przez słuchaczy w opanowaniu innych przedmiotów kierunkowych. Zależność ta była warunkowana silnymi korelacjami między tymi przedmiotami i stopniem opanowania języka polskiego. Korelacja między przedmiotami kierunkowymi a językiem polskim występowała głównie na płaszczyźnie struktur językowych, a między poszczególnymi przedmiotami kierunkowymi przez odpowiednie hasła programowe i terminologię.

Ponieważ znajomość odpowiedniego słownictwa wydaje się czynnikiem najsilniej warunkującym komunikację, trzeba było zapoznać studentów z podstawowymi terminami i pojęciami typowymi dla danego przedmiotu[9]. Nie można jednak było wprowadzać zbyt dużej liczby nowych słów, zwłaszcza w pierwszych tygodniach nauki. Według psychologów, możliwość przyswojenia obcych słów w początkowym okresie nauki języka ograniczona jest do 7–10 słów podczas jednej godziny lekcyjnej. Jeśli wprowadza się więcej nowych słów, słuchacze zapamiętują jedynie 4–6 słów, chociaż nierzadko zależy to od inteligencji, zdolności językowych studenta lub rodzaju słów. Liczbę słów można zwiększyć do kilkunastu, jeśli wśród nowych słów są tzw. internacjonalizmy, np. administracja, konstytucja, agresja, elekcja albo słowa, które mają ekwiwalent semantyczny w języku ojczystym słuchacza lub dobrze znanym przez niego języku pośrednim, np. języku angielskim, francuskim, hiszpańskim. Przykłady internacjonalizmów pokazuje tabela 3.5.

Tabela 3.5. Przykłady internacjonalizmów

Język polski	Język francuski	Język angielski	Język hiszpański
administracja	administration	administration	administracion
konstytucja	constitution	constitution	costitucion
agresja	aggression	agression	aggression
elekcja	election	election	election

Źródło: zestawienie własne.

[9] A. Seretny, E. Lipińska, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków 2005, s. 17.

Porównywanie wyrazów o podobnym znaczeniu w języku obcym i w języku ojczystym lub znanym pośrednim powoduje trwałe i bez trudu osiągane zapamiętanie słów w obcym języku.

Sami słuchacze stwierdzili, że dobra znajomość języka polskiego (39 osób) wywiera duży wpływ na osiągane wyniki w nauce, natomiast znajomość języków obcych (13 osób) wywiera wpływ istotny (patrz: aneks, tabela A3).

Na zajęciach z przedmiotów kierunkowych, zwłaszcza w grupach humanistycznych, poznanie miało niejednokrotnie charakter pośredni, abstrakcyjny, dlatego wykładowcy często stosowali metodę poglądowości (mapy, slajdy, przyrządy, obrazy itp.), która nie ograniczała się jedynie do oddziaływania na receptory wzroku, ale też receptory słuchu, ruchu i inne. Słuchaczy zapoznawano z celem stosowania danej pomocy poglądowej i planem obserwacji, zapewniało to bowiem wnikliwość obserwacji i ułatwiało wykazywanie związków i zależności leksykalno-semantycznych. Porównywanie i odróżnianie, połączone z percepcją semantyczną i pogłębioną pracą umysłową, wpływały na wzrost samodzielności i aktywności studentów w procesie nauczania.

Takie działanie dydaktyczne umożliwiać miało słuchaczom:

1) ćwiczenie umiejętności językowych w różnych kontekstach zdaniowych;
2) zrozumienie i utrwalenie terminów specjalistycznych;
3) poznanie głównych dla danego przedmiotu zjawisk i praw, co pozwoliło wykładowcy przejść do kształtowania pojęć naukowych na podstawie elementarnej umiejętności językowej i znajomości konkretnych faktów[10].

Poznawanie wydarzeń jednostkowych i zależności między nimi prowadziło do uogólnień, dzięki którym wytwarzały się w umyśle studenta trwałe struktury językowo-przedmiotowe, które włączał następnie do posiadanego zasobu wiedzy.

Proces kształtowania pojęć w pracy ze studentami obcego pochodzenia rozpoczynał się już w trakcie wyjaśniania semantycznej strony wyrazów. Cudzoziemiec kojarzył najpierw nowo poznane słowo z odpowiadającym mu znaczeniem, potem zdobywał elementarną znajomość cech danych rzeczy i zjawisk, wtedy dopiero w jego umyśle mogły ukształtować się i utrwalić określone pojęcia naukowe. Kolejność etapów kształtowania pojęć była jednakowa w nauczaniu różnych przedmiotów i dla różnych grup, inne natomiast było tempo pracy i czas powstawania danego pojęcia w umyśle studenta. Dlatego zawsze musiała występować analiza – zestawienie przedmiotów, faktów, zjawisk, wskazywanie cech wspólnych, wskazywanie cech różnych, oraz synteza – abstrahowanie, uogólnianie i zastosowanie. Proces kształtowania pojęć musiał

[10] J. Michowicz, *Organizacja procesu dydaktycznego w SJPdC UŁ*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1983, nr 4, s. 144.

zawierać takie elementy, jak: spostrzeganie, myślenie i praktyczną weryfikację wyników myślenia. Ważne było bowiem to, by studenci obcego pochodzenia zdobyli wiedzę operatywną z zakresu języka polskiego, jak i przedmiotów kierunkowych, i potrafili wykorzystać ją w różnych sytuacjach codziennych, wymagających od nich samodzielnego myślenia, mówienia i działania.

Oczekiwany rezultat można było osiągnąć przez systematyczne utrwalanie wiadomości i umiejętności, które w konsekwencji doprowadzało do pełnej asymilacji języka polskiego jako obcego. Dlatego też stale stosowało się system ćwiczeń powtarzająco-utrwalających w odpowiednio zaplanowanym czasie. Każdą jednostkę lekcyjną lub większą jednostkę metodyczną wykładowcy starali się zamknąć utrwaleniem najważniejszych zagadnień przedmiotowych i umiejętności językowych, a wybrane główne zagadnienia powtarzać całościowo, po przerobieniu określonego działu programu nauczania.

Obok programów dla kursu przygotowawczego na studia powstały również programy dla kursów krótkoterminowych.

I tak kurs pięciomiesięczny języka polskiego obejmował naukę języka polskiego w zakresie leksyki i gramatyki po 5 godzin dziennie w początkowych miesiącach i naukę słownictwa specjalistycznego również po 5 godzin dziennie w miesiącach następnych. Podczas tego kursu Studium zapewniało zapoznanie się z krajem, którego języka słuchacze się uczyli, z jego kulturą, a także gospodarką i życiem społecznym. Nauka miała odbywać się w następującej kolejności:

a) rozumienie ze słuchu i mówienie;
b) czytanie i pisanie;
c) wymowa.

Celem nauki na tym kursie miało być opanowanie umiejętności posługiwania się językiem w mowie i w piśmie w zakresie:

a) przerobionego materiału;
b) zjawisk życia codziennego;
c) prostych konstrukcji zdaniowych i podstawowego słownictwa.

Założeniem programu kursu dwumiesięcznego było opanowanie przez słuchacza umiejętności komunikacji językowej w podstawowym zakresie, pozwalającej na poprawne porozumiewanie się po polsku w życiu codziennym, sprawach ogólnych i zawodowych. Układ materiału obejmował dwa działy: sytuacje i materiał gramatyczny. Jednocześnie program zakładał wprowadzenie słownictwa specjalistycznego (przeznaczono na to prawie 70 godzin) i był to ostatni element procesu nauczania. Wykładowcy zobowiązani byli do stosowania na kursie metod maksymalnie aktywizujących słuchaczy, które ułatwiały dążenie do realizacji zakładanego celu.

Miesięczny kurs języka polskiego miał charakter intensywny, obejmujący 5 tygodni nauki – blisko 30 godzin tygodniowo. Przeznaczony był dla słuchaczy nieznających w ogóle języka polskiego. Celem kursu było zapoznanie słuchaczy

z polszczyzną mówioną i przygotowanie ich do czynnego posługiwania się językiem polskim w zakresie umożliwiającym porozumiewanie się w sprawach bytowych. Materiał gramatyczny ograniczony został do zjawisk typowych i regularnych, słownictwo natomiast zgrupowane było wokół tematów z życia codziennego. Podczas trwania kursu kładziono nacisk na rozwijanie sprawności rozumienia ze słuchu i mówienia ze zrozumieniem. Intensywny charakter kursu wymagał stosowania elementów wielu technik i poszukiwania rozwiązań metodycznych, które zapewniłyby optymalną efektywność[11].

3.2. Metody i formy nauczania

Opracowane w SJPdC w Łodzi w latach 1952–2002 programy nauczania i podręczniki wskazywały na to, czego należy uczyć. Był to niewątpliwie jeden z podstawowych warunków prawidłowo zorganizowanego procesu dydaktycznego, ale drugi równie ważny stanowiła odpowiedź na pytanie, „jak, w jaki sposób uczyć". Odpowiedź nie była łatwa i nie mogła być jednoznaczna, albowiem metody nauczania języka polskiego jako obcego w niezmiernie zróżnicowanym środowisku obcokrajowców uzależnione musiały być od bardzo wielu czynników i rzadko występowały pojedynczo, w oderwaniu od pozostałych[12]. Wybór metod nauczania, właściwych dla danego zespołu studenckiego i określonego etapu nauczania, zależał w dużym stopniu od rozpoznania środowiska uczniów, intuicji nauczyciela, jego wiedzy przedmiotowej i umiejętności dydaktycznych. Natomiast na skuteczność tych metod wpływała – poza wyżej wymienionymi czynnikami i innymi, takimi jak np. materiały dydaktyczne, pomoce naukowe – silna motywacja uczącego się. Dlatego też jedno z podstawowych zadań nauczyciela polegało na wzmacnianiu motywacji studentów w kierunku stałego rozwijania sprawności językowych oraz pogłębiania wiedzy ogólnej i przedmiotowej poprzez organizowanie zajęć odpowiadających możliwościom percepcyjnym studentów, ich zainteresowaniom i potrzebom związanym z przyszłym kierunkiem studiów[13].

Cudzoziemcy, decydujący się na studia w Polsce, najczęściej nie znali struktury organizacji zajęć w polskim szkolnictwie, zakresu treści nauczania potrzebnego przyszłym studentom; nie zdawali sobie sprawy z odmienności klimatu, warunków życiowych, kulturowo-obyczajowych i innych. Dlatego po

[11] *Programy nauczania...*, s. 3–4.

[12] J. Michowicz, *Środowisko studenckie Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, „Życie Szkoły Wyższej" 1980, nr 10, s. 65.

[13] J. Michowicz, M. Strąk, *Niektóre metody nauczania języka polskiego jako obcego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 41–42.

przybyciu do Polski spotykali się z różnego rodzaju problemami adaptacyjnymi, mieli problemy z dyscypliną studiów, z systematyczną pracą itp. Problemy te pojawiały się zazwyczaj podczas pierwszego roku pobytu w Polsce. W związku z tym na kierownictwo SJPdC UŁ, na opiekunów grup dydaktycznych, na nauczycieli spadał obowiązek zorganizowania procesu dydaktycznego w taki sposób, aby mimo obiektywnie istniejących uwarunkowań psychofizycznych utrudniających naukę, jak najlepiej przygotować obcokrajowców do nauki w polskich uczelniach wyższych.

Proces dydaktyczny i jego organizacja w SJPdC w Łodzi musiały być podporządkowane szeroko pojmowanemu głównemu celowi nauczania, jakim było nauczenie studentów cudzoziemców języka polskiego w takim zakresie, by mogli posługiwać się nim zarówno w życiu codziennym, jak i podczas studiów specjalistycznych na wyższych uczelniach. Dlatego konieczne było zapoznanie obcokrajowców z podstawami polskiego systemu naukowego i określonym zasobem leksyki specjalistycznej, związanej z wybranym przez kandydata kierunkiem studiów. Czasami istniała również potrzeba uzupełnienia i uporządkowania wiadomości merytorycznych w zakresie dyscyplin naukowych, objętych planem nauczania w danej grupie dydaktycznej.

Realizacja tych celów w środowisku studentów cudzoziemców była trudna i zależała m.in. od zastosowania w procesie dydaktycznym odpowiednich metod i technik nauczania.

Posługując się nomenklaturą przyjętą w literaturze glottodydaktycznej[14], można wyodrębnić kilka metod, najczęściej stosowanych w nauczaniu studentów cudzoziemców, które były wprowadzane w omawianym okresie również w SJPdC w Łodzi. Należy założyć, że każda z tych metod może występować w połączeniu z inną, a są to:

a) metoda imitacyjno-modelowa;
b) metoda demonstracyjno-sytuacyjna;
c) metoda kognitywana (generatywno-transformacyjna);
d) metoda gramatyczno-tekstowa.

Metoda imitacyjno-modelowa była stosowana najczęściej w pierwszej fazie nauczania. Jej charakterystyczną cechę stanowiło przeprowadzanie bardzo dużej liczby ćwiczeń imitacyjno-fonetycznych w celu ukształtowania u obcokrajowców prawidłowego akcentu wyrazowego i zdaniowego oraz ćwiczeń imitacyjno-graficznych. Ćwiczenia fonetyczne polegały na wolnym i wyraźnym wymawianiu słów oraz prostych wyrażeń, najpierw przez modelową wypowiedź nauczyciela, a następnie przez „odtwórcze" powtórzenie wypowiedzi przez każdego studenta (ćwiczenia indywidualne) i całą grupę (ćwiczenia zbiorowe). Wymowa nau-

[14] A. Szulc, *Lingwistyczne podstawy programowania języka*, Warszawa 1971; W. Marton, *Nowe horyzonty nauczania języków obcych*, Warszawa 1976; J. Kurcz, *Psycholingwistyka*, Warszawa 1976; F. Grucza (red.), *Polska myśl glottodydaktyczna*, Warszawa 1979.

czyciela powinna być naturalna, ale wyraźna, z prawidłową artykulacją wszystkich dźwięków i z właściwą interpretacją tekstu lub dialogu, z wyraźnym zaznaczeniem interpunkcji. Zawsze należało ćwiczyć całość komunikatywną, aby studenci określonemu zespołowi dźwięków mogli przypisać określone znaczenie[15]. Zdania, czasami tylko jednowyrazowe, powtarzane przez cudzoziemców, musiały być wypowiadane poprawnie. Korekta dokonywana przez nauczyciela powinna następować natychmiast. Zapobiegało to utrwaleniu się błędnej wymowy. Jednocześnie jednak należało unikać stresowych sytuacji dla powtarzającego obce dźwięki studenta. Jeżeli słuchacz nie był w stanie w danym momencie „odtworzyć" prawidłowo jakiegoś dźwięku, należało chwilowo odstąpić od jego wyegzekwowania. Wszelkie korekty powinny być przeprowadzane dyskretnie, bez stałego wytykania błędów, tak aby nie urażać ambicji studenta, a pochwały należało odpowiednio dawkować. Takie działanie wpływało na wzrost aktywności umysłowej studenta i podnosiło efekty nauczania[16].

Istotną rolę w przyswajaniu przez studentów cudzoziemców polskiego systemu fonetycznego pełniły ćwiczenia w laboratorium językowym[17].

W związku z tym, że obcokrajowcy uczący się języka polskiego mieli już utrwalone nawyki fonetyczne języka rodzimego, ćwiczenia fonetyczne trzeba było stosować również w późniejszych fazach nauczania, zwłaszcza przy wprowadzaniu wyrazów nowych i trudnych. Metodę imitacyjno-modelową z równym natężeniem stosowano w procesie nauczania czytania i pisania w grupach dydaktycznych, w których większość stanowili Azjaci i Arabowie[18], np. studenci arabscy musieli porzucić nawyk pisania ze strony prawej ku lewej, nauczyć się rozróżniania liter dużych i małych. Konieczne było więc kształtowanie nowych sprawności manualnych, które studenci arabscy i azjatyccy uzyskiwali niekiedy dopiero po długich działaniach imitacyjno-modelowych.

Metodę imitacyjno-modelową można było wykorzystywać również w nauczaniu przedmiotów kierunkowych, gdyż w czasie tych lekcji student spotykał się ze słownictwem specjalistycznym, wyrazami wieloczłonowymi i złożeniami, które na ogół były bardzo trudne dla cudzoziemca.

Podstawową metodą, która natychmiast umożliwiała kontakt ze słuchaczem obcokrajowcem, bardzo często nieznającym żadnego języka kongresowego, była metoda demonstracyjno-sytuacyjna. Zawierała ona elementy metody audialno-wizualnej i stanowiła jej rozszerzenie. Metoda ta była nieodzowna w pierwszych

---

[15] A. Prejbisz, *Sprawność rozumienia mowy*, „Języki Obce w Szkole" 1973, nr 5, s. 269–273.

[16] J. Michowicz, M. Strąk, *Niektóre...*, s. 45.

[17] H. Stasiak, *Badania eksperymentalne nad efektywnością języków obcych metodą laboratoryjną*, [w:] F. Grucza (red.), *Polska...*, s. 418–433.

[18] J. Michowicz, *Niektóre problemy nauczania języka polskiego jako obcego*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1981, nr 2, s. 129–142.

fazach nauczania. Powinna mieć zastosowanie nawet w wypadku możliwości wyjaśnienia w języku pośrednim niektórych skomplikowanych sytuacji komunikatywnych. Posługiwanie się językiem pośrednim wiązało się w większości wypadków z ryzykiem nieporozumienia (był to najczęściej język obcy zarówno dla studenta, jak i nauczyciela, więc możliwe były różnice w wymowie, niedokładna znajomość znaczeń, braki słownictwa itp.) oraz z obniżeniem motywacji uczenia ze strony cudzoziemca. Należało przyzwyczajać studenta do tego, że powinien mówić, pytać i odpowiadać wyłącznie po polsku, zwłaszcza na zajęciach z języka polskiego. Wydaje się jednak, że na zajęciach dydaktycznych z przedmiotów kierunkowych w wyjątkowych sytuacjach, kiedy okazywało się, że nie można z powodzeniem zastosować metody demonstracyjno-sytuacyjnej (dotyczyło to wyjaśniania pojęć abstrakcyjnych, wydarzeń odległych w czasie, zjawisk niezrozumiałych dla studenta ze względu na różnice kulturowe), można było w celu przyspieszenia procesu zrozumienia treści nauczania przez studenta posłużyć się językiem ojczystym lub językiem pośrednim znanym studentom[19].

Metoda demonstracyjno-sytuacyjna akcentowała poznawanie języka w codziennej sytuacji, bez uciekania się do pomocy słowników czy języka pośredniego. Za jej pomocą kształtowano odruchy językowe, wykorzystywane następnie w analogicznej sytuacji życiowej. Metoda ta ponadto była bardzo sugestywna i atrakcyjna (zawierała element zabawy), a bazując na doznaniach wzrokowych i kojarzeniu sytuacyjnym, intensyfikowała i efektywizowała nauczanie języka[20].

Metoda kognitywna, rozumiana jako twórczy sposób nauczania języka polskiego jako obcego, miała na celu intelektualizację wykształconych nawyków językowych. Była ona niezbędnym dopełnieniem innych metod. Chodziło bowiem o to, aby język obcy, w tym wypadku język polski, przyswajać nie tylko drogą mechanicznego powtarzania słówek, związków wyrazowych, zwrotów, zdań, wyrażeń czy całych tekstów, ale przede wszystkim drogą ćwiczeń w mówieniu z uświadomieniem słuchaczom różnych osobliwości językowych. Sprawności językowej nie można sprowadzać bowiem do zautomatyzowania nawyków, lecz

---

[19] B. Bielajew, *Zarys psychologii nauczania języka obcego*, Warszawa 1969, s. 159–162; J. Zimnaja, A. Leontiew, *Właściwości psychologiczne początkowego stadium opanowania języka obcego*, [w:] S. Siatkowski (red.), *Podstawy nauczania języka rosyjskiego*, Warszawa 1972, s. 186; W. Marton, *Dydaktyka języka obcego w szkole średniej jako maksymalizacja uczenia się ze zrozumieniem*, Poznań 1974, s. 23; F. Grucza (red.), *Z problematyki błędów obcojęzycznych*, Warszawa 1978, s. 16–18; J, Nitecka, *W poszukiwaniu optymalnych dróg semantyzacji materiału leksykalnego*, „Języki Obce w Szkole" 1979, nr 1, s. 28. Wszyscy wymienieni autorzy są zdania, że eliminowanie języka ojczystego w fazie semantyzacji jest niewskazane z punktu widzenia dydaktyki, ale jednocześnie podkreślają, iż należy go używać w sytuacjach metodycznie uzasadnionych. Takie stanowisko można odnieść również do języka pośredniego, jakim w SJPdC UŁ najczęściej bywa angielski, francuski, hiszpański.

[20] J. Michowicz, M. Strąk, *Niektóre...*, s. 50–51.

musi ona stanowić działalność twórczą. Posługując się językiem, człowiek tworzy swoją mowę, wykorzystując przy tym nabyte nawyki mowne[21].

Metoda kognitywna stosowana była przy wszelkiego typu ćwiczeniach gramatyczno-wdrażających, uzupełniających, substytucyjnych, przekształceniowych – przy różnym stopniu językowego zaawansowania cudzoziemca. Systematyzowała materiał według elementarnych kategorii gramatycznych, często niewystępujących w językach ojczystych studentów. Istota jej polegała na tym, by student cudzoziemiec, osiągnąwszy już etap automatycznej reprodukcji danej struktury językowej, mógł zastosować ją w nowo zaistniałych okolicznościach. Metoda ta wskazywała na uniwersalia językowe, kształtowała kompetencje językowe poprzez świadome przyswajanie wzorców fonologicznych, gramatycznych i leksykalnych języka polskiego oraz samokontrolę przy ich zastosowaniu w różnych nowych sytuacjach życiowych[22].

W nauczaniu języka polskiego w SJPdC w Łodzi ważną rolę odgrywała również metoda gramatyczno-tekstowa, jakkolwiek nie tak bardzo istotną, jak imitacyjno-modelowa, demonstracyjno-sytuacyjna czy generatywno-transformacyjna.

W metodyce nauczania języków obcych tekst mówiony traktowano jako prymarny w stosunku do tekstu pisanego, a mowną zdolność komunikacji językowej uważano za element najważniejszy[23]. Jednak w kształceniu cudzoziemców konieczne wydawało się także zapoznanie studentów z pewną sumą teoretycznych informacji dotyczących budowy języka polskiego i mechanizmów jego funkcjonowania poprzez ćwiczenia wdrażające i różne teksty pisane.

Obcokrajowcy w czasie rocznego pobytu w studium przygotowawczym mieli nabyć umiejętności językowe w stopniu umożliwiającym rozpoczęcie studiów w wybranej dziedzinie. Tak więc poza kompetencją językową w zakresie życia codziennego musieli posiadać umiejętność syntetycznego uchwycenia tematu w postaci notatek z wykładu, samodzielnego opracowania literatury specjalistycznej, sprawnego selekcjonowania informacji podawanych w tekście mówionym i pisanym itp. W związku z tym niezbędne było wdrażanie cudzoziemców do aktywnej pracy z tekstem – mówionym bądź czytanym. Wynikało to z potrzeby wykształcenia u studentów nawyków w zakresie tworzenia tekstu mówionego i pisanego, rozumienia tekstu mówionego i pisanego, a więc wyrobienia postawy twórczej i aktywnej wobec otaczającej ich rzeczywistości językowej.

---

[21] W. Marton, *Dydaktyka języków obcych. Podejście kognitywne*, Warszawa 1978, s. 46.

[22] J. Michowicz, M. Strąk, *Niektóre...*, s. 53.

[23] H. Komorowska, *Nowe tendencje w nauczaniu języków obcych*, [w:] F. Grucza (red.), *Polska...*, s. 165; J. Smólska, *Współczesne tendencje w metodyce nauczania języków obcych*; F. Grucza (red.), *Polska...*, s. 206; W. Miodunka, *Język polski a współczesne metody nauczania języków obcych*, „Przegląd Polonijny" 1977, z. 1, s. 131–141.

W pierwszej i drugiej fazie (wstępnej i podstawowej) zakres tematyczny tekstów, stosowanych w SJPdC UŁ, obejmował realia życia codziennego. Studenci zapoznawali się z treścią tekstu poprzez wzorcowe odczytanie go przez nauczyciela. Posługując się słownictwem znanym grupie, wykładowca starał się wytłumaczyć nowe słowa bądź też polecał studentom samodzielne poszukiwanie nieznanych słów w słownikach dwujęzycznych. Przy tej okazji przeprowadzana była, jak gdyby mimo woli, analiza gramatyczna wybranych form gramatycznych lub też przyporządkowanie ich znanym kategoriom gramatycznym.

Zasady gramatyczne służyły tu jedynie do wyjaśnienia zjawisk językowych. Punktem wyjścia stawała się trudność językowa w tekście, nieznana lub nieutrwalona forma, którą studenci pokonywali za pomocą własnej wiedzy bądź dzięki sugestiom nauczyciela. Początkowe teksty odczytywane były kilkakrotnie przez lektora i przez studentów. Następnie – w formie ustnej – studenci układali pytania i odpowiedzi do tekstu, co pozwalało na sprawdzenie stopnia zrozumienia treści tekstu; w formie pisemnej – sporządzali plan lub krótkie streszczenie tekstu, dzięki czemu możliwe było poznanie umiejętności dokonywania wyboru treści ważnych, ich selekcji i zapisu graficznego.

W trzeciej fazie nauczania (tzw. zaawansowanej) wprowadzano teksty specjalistyczne mówione i pisane, mające na ogół charakter popularnonaukowy, adaptowane do poziomu leksykalnego studenta cudzoziemca. Podczas pracy z tymi tekstami wyjaśnienia gramatyczne stawały się częstsze i głębsze. Chodziło bowiem o to, aby system znaków językowych opanowany był świadomie na zasadzie przyswajanej wiedzy, z tym, że świadomość odnosiła się w tym wypadku nie tylko do treści – chociaż ta była najważniejsza – ale i do formy. Komentarz gramatyczny nauczyciela, wprowadzony przy okazji tłumaczenia różnych zjawisk językowych, uświadamiał studentom złożoność i specyfikę języka polskiego jako obcego, a następnie pozwalał na twórcze wiązanie zautomatyzowanych już wcześniej elementów w nowe struktury wyższego rzędu, czyniąc znajomość języka polskiego pełniejszą.

W ostatnich tygodniach nauki w Studium zapoznawano studentów z wybranymi tekstami z literatury specjalistycznej, czasopism naukowych itp. Te teksty, zawierające charakterystyczne dla danej dziedziny struktury składniowe, stanowiły również pretekst do pogłębiania znajomości systemu gramatycznego. Rozwijały zainteresowania wybraną dyscypliną naukową, dostarczały studentom, zwłaszcza przybyłym z innych niż europejskie kręgów kulturowych, szeregu nowych, nieznanych wcześniej faktów i pojęć specjalistycznych oraz zmuszały do określonego sposobu wypowiadania się na dany temat – stosowania stylu danej nauki, dokonywania opisu zjawisk, streszczania obszerniejszych tekstów itp.

Metoda gramatyczno-tekstowa jedynie w części nawiązywała do mało efektywnego sposobu nauczania języka obcego na bazie tekstów (metoda gramatyczno-tłumaczeniowa). Celem jej nie było poznanie języka drogą tłumaczenia i analizy gramatycznej zwartego tekstu, ale wykształcenie użytecznej w studiowaniu sprawności. Wiadomo było bowiem, że student cudzoziemiec miał więcej trudności w przystosowaniu się do systemu uczenia się w szkole wyższej niż przeciętny polski maturzysta (uboższy słownik, braki merytoryczne, kłopoty adaptacyjne itp.). Trzeba było zatem zapoznać go z nową techniką pracy, która ułatwi mu samodzielne poszukiwania twórcze, dokonywanie selekcji treści przekazywanych na wykładach, ćwiczeniach i uzyskiwanych przy okazji własnych lektur[24].

Powyższe rozważania nie wyczerpują wszystkich metod nauczania języka polskiego jako obcego ani też nie uwzględniają wielu innych działań metodycznych, nienazwanych dotąd, lecz stale i systematycznie podejmowanych przez nauczycieli SJPdC UŁ. Jest to jedynie próba uogólnienia kilku istotnych, praktycznych sposobów działania, zmierzających do rozbudzania u studentów cudzoziemców aktywności językowej, która ma im umożliwić podjęcie studiów w polskich uczelniach wyższych.

Niezmiernie ważnym elementem procesu dydaktycznego w SJPdC w Łodzi było stworzenie odpowiednich warunków pracy, gdyż każdy podejmujący jakiekolwiek działanie, a więc także wykładowca i student, musi mieć zewnętrzną i wewnętrzną możność wykonania zadania dydaktycznego. Tadeusz Kotarbiński napisał, że „zewnętrzna możność zachodzi, gdy nic poza obrębem samego sprawcy nie udaremnia urzeczywistnienia jego zamiaru", a wewnętrzna występuje wówczas, gdy sprawca – w danym przypadku wykładowca i student cudzoziemiec – „posiada niezbędne dyspozycje, które jak się zdaje, można sprowadzić do czterech rubryk, mianowicie: woli, siły, wiedzy i sprawności"[25].

Tak więc podstawową zasadą uczenia się jest odpowiednia motywacja, gdyż „uczenie przebiega najskuteczniej i prowadzi do najtrwalszej wiedzy wówczas, gdy uczący się jest motywowany, to jest, kiedy posiada swój udział w podejmowaniu aktywności"[26].

Z tego wynika, że niezmiernie ważnym ogniwem procesu dydaktycznego było stworzenie „ładu zewnętrznego i wewnętrznego"[27], który był czynnikiem mobilizującym do działań dydaktycznych zarówno wykładowców, jak i słuchaczy. Polegał on na:

– zapewnieniu właściwych dla procesu dydaktycznego warunków materialnych i organizacyjnych;

---

[24] J. Michowicz, M. Strąk, *Niektóre...*, s. 56.

[25] T. Kotarbiński, *Wybór pism*, t. 1, Warszawa 1957, s. 136.

[26] J. Michowicz, *Organizacja...*, s. 136.

[27] W. Zaczyński, *Dydaktyka*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Pedagogika*, Warszawa 1977, s. 14.

– uświadomieniu sobie przez wykładowców i studentów głównych celów i zadań dydaktycznych danego przedmiotu, co umożliwiało wzmocnienie lub wytworzenie właściwej motywacji dydaktycznej;

– prawidłowym zorganizowaniu procesu nauczania i uczenia się ze strony wykładowcy każdego przedmiotu.

Warunkiem „wytworzenia ładu" dydaktycznego było przede wszystkim przygotowanie elementów materialnych procesu dydaktycznego, bazy lokalowej, zgromadzenie środków dydaktycznych i tzw. niematerialnych elementów procesu dydaktycznego, tj. opracowanie starannie przemyślanego planu studiów, uwzględniającego zasady dydaktyczne i psychologiczne oraz utylitarnego z punktu widzenia potrzeb życiowych studentów obcokrajowców.

Przygotowanie studentów kandydatów w SJPdC w Łodzi w zdecydowanej większości przypadków trwało blisko 9 miesięcy i było realizowane w ciągu jednego roku akademickiego.

Terminy rozpoczęcia zajęć były zróżnicowane i uzależnione od daty przybycia studentów do Studium. Teoretycznie rok akademicki w Studium rozpoczynał się 1 października, a kończył 30 czerwca, ale czasami konieczne było przedłużenie działalności dydaktycznej do końca lipca. W SJPdC UŁ prowadzone były także długoterminowe kursy dziesięciomiesięczne dla kandydatów na studia doktoranckie lub dla wszystkich osób pragnących biegle mówić po polsku, zainteresowanych biznesem, kulturą polską, wszelkiego rodzaju współpracą i kontaktami z Polską.

Obok kursów długoterminowych istniały również kursy pięciomiesięczne oraz kursy krótkoterminowe (organizowane głównie w czasie wakacji): dwumiesięczne i miesięczne, na których uczono języka ogólnego w zakresie podstawowym lub średnim. Były organizowane również miesięczne kursy, poświęcone dziejom kultury polskiej, dla osób znających język polski co najmniej w „średnim" stopniu. Terminy rozpoczęcia kursów krótkoterminowych były dostosowywane do potrzeb i życzeń słuchaczy, o ile liczba zgłoszonych kandydatów była większa niż 8 osób.

W dziewięciomiesięcznym kursie przygotowawczym na studia wyższe studenci w zależności od planowanego kierunku studiów byli przydzielani do grup o następujących profilach: humanistycznym, ekonomicznym, medycznym i politechnicznym. Sporadycznie tworzono również grupy o profilu rolniczym, sportowym, artystycznym, psychologicznym czy prawniczym, jeżeli liczba kandydatów była wystarczająca do stworzenia takich grup dydaktycznych. W przeciwnym wypadku studenci zamierzający podjąć studia, odpowiednio na kierunkach: rolniczych, w Akademii Wychowania Fizycznego, wyższych szkołach artystycznych, na psychologii i prawie, byli włączani do innych grup o zbliżonym profilu, np. kandydaci na AWF – do grup o profilu medycznym.

Plany nauczania w Studium, zatwierdzone przez Ministerstwo Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki w 1975 r., przewidywały tworzenie dziesięcioosobowych grup dydaktycznych (lub w przypadku Azjatów 6–8-osobowych). Z czasem jednak ze względu na rosnącą liczbę studentów, a zbyt małą bazę lokalową, zaczęto tworzyć grupy 12–14 osobowe. Sytuacja ta utrzymała się również w latach dziewięćdziesiątych, kiedy to zaczynała się zmniejszać liczba słuchaczy w SJPdC w Łodzi, tym razem można się domyślać, że przyczyną była nienajlepsza sytuacja finansowa Studium.

Okres nauki w Studium był podzielony na dwa semestry. Terminy zakończenia semestrów były uzależnione od terminów rozpoczęcia nauki przez grupy i przypadały najczęściej: dla pierwszego semestru – w lutym i w marcu, dla drugiego semestru – w czerwcu i lipcu. Zarówno pierwszy, jak i drugi semestr kończyły się sesją egzaminacyjną. Po zdaniu egzaminów końcowych studenci uzyskiwali świadectwa, upoważniające do rozpoczęcia studiów w odpowiednich polskich wyższych uczelniach.

Na początku roku akademickiego, każdy wykładowca, po zapoznaniu się z planem studiów w danej grupie dydaktycznej, dokładnym zorientowaniu się w programie nauczania języka polskiego i przestudiowaniu programu nauczania przedmiotu, który miał wykładać, opracowywał roczny i szczegółowy plan pracy, który powinien być bardzo elastyczny ze względu na studentów cudzoziemców. Elastyczne działanie musiało zmierzać do osiągnięcia głównego celu dydaktycznego i zrealizowania zadań wytyczonych w programie nauczania danego przedmiotu.

Reprezentantem studentów danej grupy był wybierany przez nich „starosta". Poza tym każda z grup dydaktycznych posiadała opiekuna grupy, który na początku roku akademickiego zapoznawał studentów z regulaminem i planem studiów, natomiast każdy wykładowca przedmiotu przedstawiał słuchaczom danej grupy dydaktycznej cele i zadania zawarte w programie nauczania oraz przeprowadzał dyskusję na temat zasad postępowania dydaktycznego. Było bowiem bardzo ważne, by studenci czuli się współtwórcami systemu nauczania, współodpowiedzialnymi za realizację zadań na poszczególnych etapach pracy i ostateczne wyniki nauczania z danego przedmiotu. Pracownicy Studium zakładali, że studenci powinni mieć świadomość, iż postęp dydaktyczny zależy od współdziałania studentów i wykładowców, i że tylko systematyczna praca pod kierunkiem wykładowcy, samodzielne ćwiczenia itp. mogą prowadzić do właściwego przygotowania kandydatów do studiowania na wyższych uczelniach.

Podstawowym ogniwem w procesie nauczania obcokrajowców było rozwijanie sprawności ogólnojęzykowych w zakresie rozumienia, mówienia, czytania i pisania w języku polskim oraz uzupełnianie wiedzy merytorycznej studentów w dziedzinie dyscyplin naukowych, wykładanych w danej grupie dydaktycznej w zakresie odpowiadającym programom polskiej szkoły średniej[28].

[28] J. Michowicz, *Organizacja...*, s. 141–142.

Podczas zajęć dydaktycznych, których podstawową jednostkę organizacyjną stanowiła 45 minutowa godzina lekcyjna, konieczna była gotowość do podjęcia nauki oraz zdyscyplinowanie i aktywna postawa zarówno studenta, jak i wykładowcy.

Zajęcia w Studium odbywały się do 1995 r. przez sześć dni w tygodniu, a w późniejszych latach przez pięć dni od poniedziałku do piątku. Obecność studenta na zajęciach była obowiązkowa i kontrolowana, chociaż 25% absencji każdego słuchacza było usprawiedliwione. Średnio student miał od 5 do 7 godzin zajęć dziennie.

Podstawowym przedmiotem, występującym w planach nauczania wszystkich grup, był język polski, oprócz którego studentów obowiązywały również inne przedmioty, tzw. przedmioty kierunkowe, których występowanie było zależne od profilu grupy. W grupach politechnicznych przedmiotami tymi były: matematyka, fizyka i chemia; w grupach medycznych: biologia, fizyka i chemia; w grupach humanistycznych: historia, filozofia i wiedza o Polsce; w grupach ekonomicznych: matematyka, historia, geografia i wiedza o Polsce.

Kolejnym, niezmiernie ważnym ogniwem prawidłowo zorganizowanego procesu dydaktycznego w SJPdC w Łodzi była kontrola i ocena wyników nauczania. Była ona uzasadniona:

a) społecznie – umożliwiała ocenę kosztów materialnych i przydatności społecznej wiedzy studentów uzyskanej podczas pobytu w Studium;

b) psychologicznie – umożliwiała wykładowcy poznanie postępów studentów w nauce;

c) pedagogicznie – umożliwiała usunięcie braków merytorycznych i językowych u studentów, doskonalenie procesu nauczania, przygotowanie słuchaczy do rzetelnego i odpowiedzialnego wykonywania obowiązków w Studium, a w przyszłości na uczelniach wyższych.

Kontrola i ocena powinny mieć miejsce na każdym etapie nauczania. W Studium stosowano je w trakcie bieżących i okresowych sprawdzianów ustnych i pisemnych oraz podczas zaliczeń i egzaminów. Przy wystawianiu ocen obowiązywała taka sama skala, jak w przypadku studentów polskich, studiujących na uczelniach krajowych. Studenci w czasie zajęć w Studium byli oceniani na bieżąco z każdego przedmiotu przez nauczyciela prowadzącego zajęcia. W wyniku tego słuchacze otrzymywali oceny cząstkowe z poszczególnych przedmiotów. Oceny cząstkowe, uzyskiwane przez studenta w czasie zajęć z danego przedmiotu, stanowiły podstawę do wystawienia oceny z tego przedmiotu na końcu semestru. Wskazane było również stosowanie samokontroli i samooceny studentów cudzoziemców, ponieważ uczenie się przebiegało znacznie skuteczniej wówczas, gdy uczący się był zaopatrzony w kryterium, na podstawie którego mógł oceniać czynione przez siebie postępy[29].

[29] Tamże, s. 146.

Na 117 osób badanych, mających ocenić sposób kontroli ich pracy w SJPdC w Łodzi od bardzo dobrze do źle, aż 59% oceniło go dobrze, 23% – bardzo dobrze, 16% – dostatecznie, a tylko 2% – niedostatecznie. Z przytoczonych danych można wnioskować, że studentom Studium odpowiadał taki sposób oceniania ich pracy (patrz: aneks, diagram A3).

Studenta obowiązywało uzyskanie zaliczeń ze wszystkich przedmiotów, nauczanych w danej grupie, a następnie złożenie egzaminów. W przypadku języka polskiego i matematyki studenci składali najpierw egzamin pisemny, a później ustny. W przypadku pozostałych przedmiotów – tylko egzaminy ustne. Egzaminy były składane przed komisją egzaminacyjną, złożoną z minimum dwóch osób. Jedną z osób był wykładowca prowadzący zajęcia z danego przedmiotu w grupie, z której pochodził egzaminowany student, drugą osobą – wykładowca prowadzący zajęcia z tego przedmiotu, ale nieuczący egzaminowanego studenta, wyznaczony przez dyrekcję Studium. Drugi z nich pełnił rolę przewodniczącego komisji egzaminacyjnej.

Tematy egzaminacyjne były podawane przez nauczycieli do wiadomości studentów, na blisko dwa miesiące przed przystąpieniem do egzaminów i były zróżnicowane, zależnie od profilu grupy. Opracowanie tematów następowało na zebraniu wykładowców danego przedmiotu. Na podstawie tematów egzaminacyjnych opracowywane były przed egzaminem pytania i zadania egzaminacyjne. Z tych pytań i zadań tworzono zestawy używane na egzaminach ustnych. Dobór pytań i zadań w zestawie był taki, aby dotyczyły one różnych działów z programu nauczania. Zbiór wszystkich zestawów obejmował swą tematyką cały program. Słuchacz, który przystępował do egzaminu ustnego, losował jeden zestaw ze zbioru wszystkich zestawów, opracowanych dla grup o danym profilu. Po wylosowaniu zestawu student miał prawie 20–30 minut na przygotowanie planu odpowiedzi na pytania i rozwiązanie zadań. Podczas przygotowań mógł korzystać ze słowników. Po upływie tego czasu słuchacz ustnie odpowiadał przed komisją egzaminacyjną. Wysokość oceny z egzaminu, wystawianej przez komisję, zależała od poprawności i jakości odpowiedzi oraz od rozwiązania zadania. Komisja zwracała uwagę zarówno na stronę merytoryczną, jak i językową wypowiedzi. W celu ułatwienia słuchaczom przygotowania się do egzaminu, pod koniec II semestru kilka ostatnich godzin zajęć przeznaczano na powtórzenie i utrwalenie całego materiału. Ponadto wykładowcy udzielali studentom wskazówek co do sposobu organizowania nauki własnej i przygotowania się do prac kontrolnych i egzaminów. W ciągu całego okresu nauki w Studium studenci mogli korzystać z konsultacji z wykładowcami, których liczba i tematyka zależały od aktualnych potrzeb studentów.

Mimo pomocy ze strony wykładowców, sami słuchacze uważali, że przygotowanie do egzaminów sprawiało im ogromne trudności. Na 107 ankietowanych studentów, 17% badanych uważało, iż przygotowanie do egzaminów

stanowiło dla nich istotny problem (patrz: aneks tabela A1). Było to być może spowodowane niedostateczną liczbą podręczników lub brakiem umiejętności samodzielnego z nich korzystania, gdyż na 107 ankietowanych osób, 24% stwierdziło, iż podręczniki stanowiły dla nich największy problem w trakcie nauki w Studium (patrz: aneks tabela A1).

Warunkiem dopuszczenia studenta do egzaminów było uzyskanie zaliczeń ze wszystkich obowiązujących studenta przedmiotów. W przypadku braku zaliczenia z jednego przedmiotu student mógł być dopuszczony do egzaminów z tych przedmiotów, z których otrzymał zaliczenia. Dopuszczenie to następowało za zgodą opiekuna grupy oraz dyrektora. Po uzyskaniu brakującego zaliczenia student przystępował do egzaminu z pozostałego przedmiotu w sesji poprawkowej. W przypadku braku zaliczeń z więcej niż jednego przedmiotu, składanie wszystkich egzaminów przekładano studentowi na sesję poprawkową. W sesji poprawkowej składali egzaminy ci studenci, którzy przystąpili do egzaminów, ale nie złożyli ich z pozytywnym wynikiem. Każdy student miał prawo do składania dwóch egzaminów poprawkowych, co następowało na prośbę studenta popartą przez opiekuna grupy.

Poprawkowa sesja egzaminacyjna po drugim semestrze odbywała się we wrześniu. Do 1990 r. studenci, mający zaliczenia lub egzaminy we wrześniu, mogli w sierpniu wziąć udział w czterotygodniowym obozie naukowo-wypoczynkowym, organizowanym dla studentów Studium. Obozy te odbywały się w różnych miastach Polski, poza Łodzią. Przygotowywano na nich studentów do zaliczeń i egzaminów poprawkowych z poszczególnych przedmiotów. Zajmowali się tym wykładowcy ze Studium w ramach tzw. grup konsultacyjnych. Tematyka zajęć w grupach zależała od zakresu i rodzaju braków w opanowaniu materiału nauczania z danego przedmiotu.

Studenci, po uzyskaniu zaliczeń i złożeniu wszystkich egzaminów z wynikiem co najmniej dostatecznym, otrzymywali świadectwo ukończenia SJPdC UŁ. Kierowani byli następnie do odpowiednich wyższych uczelni już bez składania egzaminów wstępnych. Wyjątek stanowiły nieliczne kierunki, np. architektura – gdzie kandydaci musieli zdać egzamin z rysunku, czy Akademia Wychowania Fizycznego – egzaminy sprawnościowe, a od 1995 r. również kandydaci na studia medyczne musieli zdawać egzamin organizowany przez Ministerstwo Zdrowia dla cudzoziemców, którzy chcą studiować na Akademiach Medycznych. Brali w nim udział obcokrajowcy z całej Polski, a egzamin odbywał się właśnie w SJPdC w Łodzi. Na niektórych kierunkach studiów wymagane było przeprowadzenie z kandydatem rozmowy kwalifikacyjnej, mające na celu zorientowanie się w sprawności językowej kandydata.

Studenci, którzy mimo zdawania egzaminów poprawkowych nie uzyskali pozytywnych ocen lub nie zdobyli brakujących zaliczeń, zostawali skreśleni z listy studentów lub mogli ubiegać się o zezwolenie na powtarzanie roku.

W wyniku tak zorganizowanego procesu dydaktycznego, obejmującego czynności nauczycieli i studentów, określone cele kształcenia, wyznaczone przez plan studiów przygotowawczych i programy nauczania przedmiotów, studenci obcokrajowcy przyswajali sobie nowe lub pogłębiali posiadane wiadomości o świecie i ludziach, nabywali sprawności językowe w zakresie języka polskiego, doskonalili umiejętności i nawyki, rozwijali zainteresowania i zdolności oraz wdrażali się do samokształcenia.

3.3. Techniki glottodydaktyczne

Głównym celem nauczania języka polskiego w SJPdC UŁ w latach 1952–2002 było rozwijanie kompetencji komunikacyjnej uczących się, czyli umiejętności posługiwania się systemem językowym w konkretnych sytuacjach. Aby to osiągnąć, trzeba było zastosować odpowiednie techniki nauczania wymowy, pisowni, słownictwa i gramatyki.

Nauczanie wymowy stanowiło jeden z podstawowych obszarów w nauczaniu języka polskiego studentów obcokrajowców. Najistotniejsze w nauczaniu wymowy było doprowadzenie do tego, by uczeń słyszał różnicę między dźwiękami. Nie słysząc jej, nie rozróżniając dźwięków, nie był w stanie prawidłowo ich wymówić. A więc etap pierwszy polegał na rozwijaniu u uczących się słuchu fonematycznego, czyli umiejętności rozróżniania dźwięków[30]. Etap następny miał doprowadzić do wykształcenia „prawidłowych wzorców kinestetyczno-ruchowych artykulacji. W przeciwnym razie, mimo uświadamiania błędów wymowy uczącemu się, nie następuje poprawa"[31].

W nauczaniu wymowy najczęściej stosowano następujące techniki, pomagające wykształcić umiejętność rozpoznawania i rozróżniania dźwięków:

– takie same czy różne; w trakcie ćwiczeń prezentowano uczącym się dwuwyrazowe zestawy, różniące się jednym dźwiękiem (tzw. pary minimalne), a ich zadaniem było określenie, czy usłyszeli dwa razy ten sam wyraz, czy dwa inne;

– dopasowywanie wyrazu usłyszanego do obrazka; nauczyciel czytał słowa i pokazywał obrazki, a zadaniem uczniów było zasygnalizować, czy to, co słyszeli, odpowiadało temu, co widzieli;

– dopasowywanie wyrazu usłyszanego do napisanego; lektor czytał jeden z członów poszczególnych par minimalnych, a zadaniem uczących się było zaznaczenie tego wyrazu, który usłyszeli[32].

---

[30] H. Komorowska, *Podstawy metodyki nauczania języków obcych*, Warszawa 1993, s. 90.

[31] G. Balkowska, *Nauczanie wymowy polskiej w grupie wielojęzycznej*, [w:] A. Dąbrowska (red.), *Wrocławska dyskusja o języku polskim. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Stowarzyszenia „Bristol"*, Wrocław 2004, s. 253.

[32] A. Seretny, E. Lipińska, *ABC...*, s. 38–40.

Kolejnym etapem w nauczaniu wymowy było trenowanie prawidłowej artykulacji. Służyć temu miały następujące ćwiczenia:

– imitacja, czyli powtarzanie za modelem, którym mógł być zarówno głos nauczyciela, jak i nagranie z taśmy, materiał wideo itp.;

– odczytywanie, które polegało na głośnym czytaniu fragmentów tekstów przez studentów;

– technika pytań i odpowiedzi, tzn. był to dialog prowadzony przez nauczyciela ze studentem lub między uczącymi się;

– opis obrazka;

– tłumaczenie, które polegało na dobieraniu do translacji takich zdań, że w rezultacie otrzymywano w języku polskim tekst pełen „fonetycznych pułapek";

– technika nagrywania wypowiedzi, czyli rejestrowania wypowiedzi uczniów na taśmie, a następnie ich odsłuchiwania w celu analizy błędów wymowy;

– recytowanie rymowanek, wyliczanek, lingwołamków[33].

Równie ważną umiejętnością, jak mówienie, jest pisanie. W SJPdC w Łodzi w czasie lekcji języka polskiego stosowano dwie podstawowe techniki nauczania pisowni: jedna opierała się na percepcji wzrokowej, druga – na słuchowej.

W pierwszym przypadku ćwiczenia przeważnie polegały na przepisywaniu, a w drugim – na pisaniu pod dyktando.

Techniki przepisywania przybierały następujące formy:

– odwzorowywanie (przepisywanie z tablicy, książki lub foliogramów);

– podpisywanie rysunków, fotografii, diagramów podanymi wyrazami;

– rozsypanki, tzn. porządkowanie rozsypanych zdań;

– tworzenie list (wypisywanie wyrazów);

– grupowanie wyrazów.

Do technik nauczania pisowni, opierających się na percepcji wzrokowej, należały również: technika wyboru, która przybierała postać ćwiczeń, polegających na uzupełnianiu słów właściwą literą lub znakiem interpunkcyjnym i zaznaczaniu, która z dwóch podanych form była właściwa, oraz technika tworzenia form pokrewnych.

Nauczanie słownictwa odbywało się trójetapowo:

1) prezentacja;

2) utrwalanie;

3) powtarzanie nowego materiału leksykalnego.

Najczęściej stosowanymi technikami prezentacji nowej leksyki były:

– wskazanie konkretnego przedmiotu;

– pokazanie obrazka, ilustracji;

[33] Tamże, s. 40–42.

– zilustrowanie znaczenia za pomocą gestu czy mimiki;
– posłużenie się wyrażeniami o znaczeniu podobnym bądź przeciwnym;
– przytoczenie definicji słownikowej;
– objaśnienie kontekstowe, czyli przytoczenie krótkiego opowiadania, którego treść była ilustracją znaczenia nowego słowa;
– umiejscowienie nowego słowa w sąsiedztwie innych słów o znaczeniu podobnym;
– podanie odpowiednika w języku rodzimym uczących się;
– odesłanie uczących się do słownika.

Istniało wiele sposobów utrwalania leksyki. Robiono to m.in. poprzez:
– powtarzanie nowego słowa najpierw w grupie, a potem pojedynczo;
– układanie zdań z wykorzystaniem nowej leksyki;
– odgrywanie scenek komunikacyjnych z użyciem nowych słów.

Utrwalone słownictwo często było powtarzane na lekcjach. W tym celu nauczyciele przygotowywali specjalne ćwiczenia leksykalne, których zadaniem było pokazanie nowych wyrazów w różnych kontekstach[34].

Podobnie jak w przypadku słownictwa, nauczanie gramatyki także obejmowało trzy etapy. Rozpoczynano od prezentacji struktur, czyli wprowadzenia umożliwiającego uczącym się zapoznanie się z ich budową, znaczeniem oraz funkcjami. Następnie był czas na utrwalenie struktur, czyli działania mające na celu zautomatyzowanie prawidłowego posługiwania się nimi. Na koniec przechodzono do prób posługiwania się strukturami w kontekstach komunikacyjnych, czyli stosowania ich w praktyce[35].

Prezentacji zagadnienia gramatycznego dokonywano w dwojaki sposób. Pierwszy z nich sprowadzał się do wyjaśnienia zasady gramatycznej i przeprowadzenia ćwiczeń automatyzujących jej użycie. Drugi polegał na przedstawieniu odpowiednio dobranych materiałów ilustrujących, na podstawie których uczący się sami starali się sformułować zasadę. Dopiero po sformułowaniu reguły przechodzono do ćwiczeń automatyzujących. Pierwszy sposób nosi nazwę dedukcyjnego, drugi indukcyjnego[36].

Najprostszym ćwiczeniem automatyzującym było powtarzanie, czyli imitacja. Polegało ono na tym, że studenci w grupach lub pojedynczo powtarzali nową strukturę. Kolejnym typem ćwiczeń były rozmaite ćwiczenia substytucyjne. Ich wykonanie polegało na powtarzaniu tej samej struktury ze zmieniającym się wypełnieniem leksykalnym. W celu zautomatyzowania poznanych

---

[34] J. Michowicz, *Główne ogniwa dydaktyczne w procesie nauczania języka polskiego jako obcego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 33.

[35] J. Wencel, *Z historii nauczania języka polskiego jako obcego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Uniwersytecie Łódzkim*, [w:] *Materiały na konferencję na temat: „Programy nauczania języka polskiego jako obcego"*, Łódź 1980, s. 7.

[36] A. Seretny, E. Lipińska, *ABC...*, s. 120.

zasad gramatycznych stosowano również techniki transformacyjne, które polegały na dokonaniu przekształcenia według podanego wzoru. Przekształcenia te mogły być fleksyjne, słowotwórcze lub składniowe.

Ostatnim etapem nauczania gramatyki były ćwiczenia komunikacyjne. Najczęściej stosowanymi były:

– ćwiczenia fatyczne, których zadaniem było podtrzymanie komunikacji utrudnionej z powodu niezrozumienia, niedosłyszenia itp.;

– ćwiczenia z zarysowanym kontekstem, tzn. przedstawiano sytuację dobraną tak, by naturalną reakcją studentów było użycie nowej struktury;

– ćwiczenia sytuacyjne z wyraźnie podanym scenariuszem działań językowych.

Ważne miejsce w procesie nauczania cudzoziemców języka polskiego w SJPdC UŁ zajmowało również nauczanie sprawności językowych[37]. Według *Słownika dydaktyki języków obcych* sprawność – to „termin spotykany w tradycyjnej dydaktyce ogólnej odpowiadający mniej więcej pojęciu nawyku. Oznacza on dobrze opanowaną dzięki ćwiczeniu umiejętność umożliwiającą osiąganie odpowiednich efektów przy stosunkowo mniejszym wysiłku"[38]. W nauczaniu języków obcych wyróżnia się cztery podstawowe sprawności językowe: rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie[39].

Ucząc rozumienia ze słuchu, wykładowcy w SJPdC UŁ stosowali różne techniki pracy z tekstem. Najczęstszymi typami ćwiczeń rozwijających sprawność słuchania, wykonywanymi przed prezentacją tekstu, były:

– zadawanie pytań związanych z tekstem, jego tematem lub tylko tytułem;

– interpretacja tytułu lub ilustracji towarzyszącej tekstowi;

– próba przewidywania słów występujących w tekście i ich wyjaśnienie.

W trakcie czytania tekstu studenci wykonywali następujące ćwiczenia:

– zaznaczali na podanej liście słów, które występowały w tekście;

– uzupełniali luki w tekście słowami lub fragmentami tekstu;

– zbierali informacje i je notowali.

Po słuchaniu przechodzono do następujących ćwiczeń:

– zapisywanie na tablicy słów, zwrotów i wyrażeń zapamiętanych przez studentów;

– zadawanie pytań;

– ćwiczenia typu prawda/fałsz;

– układanie w kolejności fragmentów tekstu;

– łączenie fragmentów tekstu w pary;

– uzupełnianie tekstu słowami lub wyrażeniami podanymi w ramce;

– wyjaśnianie, parafrazowanie, upraszczanie tekstu.

---

[37] J. Michowicz, *Główne...*, s. 32–33.

[38] A. Szulc, *Słownik dydaktyki języków obcych*, Warszawa 1994, s. 202.

[39] A. Seretny, E. Lipińska, *ABC...*, s. 17.

„Spośród technik nauczania mówienia najistotniejsze są te, które najskuteczniej prowokują samodzielne wypowiedzi, stanowiąc dostatecznie silny bodziec do mówienia, nie powodując jednak przy tym nadmiernej trudności"[40]. Wypowiedź może zostać sprowokowana przez bodziec, którym jest obraz, słowo albo dźwięk.

Na lekcjach w SJPdC w Łodzi wykładowcy stosowali najczęściej następujące typy ćwiczeń, opierających się na bodźcu obrazkowym:

- zadawanie pytań dotyczących treści obrazka (widokówki, fotografii itp.);
- opowiadanie treści obrazka;
- wnioskowanie z obrazka (student wymyślał to, czego obrazek nie przedstawiał, np. co było przedtem i co będzie potem);
- wyszukiwanie różnic na dwóch obrazkach;
- opowiadanie historyjek obrazkowych.

Typy ćwiczeń, które opierały się na bodźcu słownym to:

- pytania i odpowiedzi;
- odgrywanie ról na podstawie otrzymanej instrukcji;
- symulacja sytuacyjna;
- rozmowa telefoniczna;
- wypowiedź monologowa według narzuconego planu;
- wypowiedź monologowa planowana przez mówcę;
- wypowiedź stymulowana autentycznymi materiałami;
- streszczanie tekstu lub filmu;
- dyskusja.

Typy ćwiczeń, które opierały się na bodźcu dźwiękowym, to m.in.:

- rozpoznawanie dźwięków;
- tekst z przerwami na wypowiedź studenta i inne materiały laboratoryjne;
- wszelkie ćwiczenia na rozumienie ze słuchu, wymagające wypowiedzi ustnej.

Czytanie jest często uważane za sprawność łatwą, niewymagającą zbyt wielu dodatkowych aktywności. Jednak czytanie ze zrozumieniem, w odpowiednim tempie zmusza uczących do stosowania różnych zabiegów[41]. Aby skutecznie rozwijać tę sprawność językową, trzeba zastosować odpowiednie techniki nauczania, co robili również nauczyciele uczący w SJPdC w Łodzi[42].

Przed przystąpieniem do ćwiczeń właściwych zazwyczaj nauczyciel przypominał studentom materiał gramatyczny i leksykalny, którego znajomość była ważna dla zrozumienia treści tekstu, a w razie potrzeby wprowadzał nowy,

---

[40] H. Komorowska, *Metodyka...*, s. 149.

[41] A. Seretny, E. Lipińska, *ABC...*, s. 18.

[42] J. Wencel, *Z historii...*, s. 7; J. Michowicz, *Główne...*, s. 33–34.

zwłaszcza jeśli jego znajomość uważał za niezbędną do zrozumienia treści tekstu. Następnie starał się zogniskować uwagę studentów wokół tematu, którego dotyczył tekst.

Techniki towarzyszące czytaniu wiązały się z rozwijaniem umiejętności rozumienia globalnego, selektywnego oraz szczegółowego, rozumieniem wewnętrznej organizacji tekstu i umiejętności wydobycia i spożytkowania informacji zawartych w tekście[43].

Podstawowymi technikami, które pozwalały uczącym się rozwinąć umiejętność rozumienia globalnego, były:

– technika wyszukiwania wyrazów kluczy (zadaniem uczących się było wyszukanie takich wyrazów, na których opierało się zrozumienie całego tekstu);

– technika budowania zdań streszczających główną myśl tekstu z uprzednio wypisanych wyrazów kluczy;

– technika wyboru jednego lub dwu zdań kluczowych dla treści tekstu.

W wydobywaniu konkretnych informacji, czyli rozwijaniu umiejętności rozumienia selektywnego pomagało uzupełnianie zdań, tabel, diagramów, kwestionariuszy.

Rozumienie szczegółowe rozwijano za pomocą wszelkiego rodzaju ćwiczeń leksykalnych oraz leksykalno-stylistycznych, takich jak:

– wnioskowanie o znaczeniu słów na podstawie kontekstu;
– wnioskowanie o znaczeniu słów na podstawie ich budowy;
– leksykalne ćwiczenia kategoryzujące lub asocjacyjne;
– parafrazy poszczególnych fragmentów tekstu;
– wszelkie techniki pracy ze słownikiem;
– techniki typu „wypełnianie luk".

Do najpopularniejszych technik wykorzystywanych po przeczytaniu tekstu należały:

– nadawanie tytułu całemu tekstowi lub poszczególnym akapitom;
– odnajdywanie błędów w podanym planie zdarzeń;
– uzupełnianie streszczenia podanymi słowami;
– uzupełnianie brakujących fragmentów streszczeń;
– odnajdywanie błędów merytorycznych w podanym streszczeniu;
– dyskusja na temat przedstawiony w tekście.

Jedną z najważniejszych umiejętności jest pisanie. Pisanie może być: kontrolowane, sterowane i wolne[44].

W ćwiczeniach wykorzystujących technikę pisania kontrolowanego studenci dokładnie wypełniali instrukcje i polecenia, ale nie komponowali wypowiedzi

[43] H. Komorowska, *Metodyka...*, s. 144.

[44] E. i M. Sharwood-Smith, *O pisaniu w języku obcym*, Warszawa 1977, s. 51.

samodzielnie. Nie było to pisanie twórcze, stanowiło za to element przygotowawczy w procesie pisania. Tę funkcję najczęściej spełniały ćwiczenia polegające na uzupełnianiu luk w tekście, odtwarzaniu przez studenta tekstu z wcześniejszych notatek, przekształcaniu tekstów z położeniem nacisku na gramatykę.

Pisanie sterowane polegało na komponowaniu podanego materiału i pracy nad stylem. Studenci pisali wypracowania na tematy sugerowane przez nauczyciela, który pomagał im też zaplanować i przygotować pracę, dawał pisemne lub ustne wskazówki[45]. Ćwiczenia wykorzystujące techniki pisania sterowanego „są jakby pomostem między ćwiczeniami opartymi na technikach kierowanych a pisaniem samodzielnym"[46].

Pisanie wolne to technika, która implikuje samodzielność. Uczący się mieli zazwyczaj podany tylko temat, a formę często wybierali sami; musieli też bez pomocy uczącego rozwiązywać problemy gramatyczne i pracować nad stylem.

Omówione techniki nauczania języka polskiego jako obcego były stosowane przez nauczycieli uczących w SJPdC w Łodzi na wszystkich stopniach zaawansowania, czyli zarówno w grupach początkujących, jak i zaawansowanych.

3.4. Nauczyciele

W ustawie o szkołach wyższych z 5 listopada 1958 r. zostało ustalone, że naukę języków obcych mają prowadzić lektorzy, a na stanowisko lektora można powołać osobę posiadającą co najmniej tytuł magistra, odpowiednią praktykę dydaktyczną i wybitną znajomość danego języka[47].

Ustawa z 4 maja 1982 r.[48] informuje, że nauczyciele języków zatrudniani są na stanowiskach:

- starszego wykładowcy;
- wykładowcy;
- lektora;
- lektora stażysty.

Na stanowisku starszego wykładowcy i wykładowcy można zatrudnić osobę, która posiada co najmniej dyplom magistra lub inny dyplom równorzędny. Osoby te winny posiadać kwalifikacje do samodzielnego prowadzenia pracy dydaktycznej w szkole.

---

[45] J. Michowicz, *Główne...*, s. 33.

[46] R. Dębski, *Komputer w nauczaniu języka polskiego. Przetwarzanie języka w programach dydaktycznych*, Kraków 1996, s. 51–52.

[47] DzU 1958, nr 68, poz. 336.

[48] DzU 1982, nr 14, poz. 113.

Obowiązki wykładowcy akademickiego i zarazem obowiązki wykładowcy SJPdC UŁ reguluje ustawa o szkolnictwie wyższym z 12 września 1990 r. Pracownicy dydaktyczno-naukowi mają obowiązek:

- prowadzić badania naukowe;
- kształcić studentów i innych uczestników studiów i kursów prowadzonych przez uczelnię;
- uczestniczyć w pracach organizacyjnych uczelni.

Natomiast pracownicy dydaktyczni są zobowiązani:

- kształcić studentów oraz innych uczestników studiów bądź kursów;
- podnosić swoje kwalifikacje zawodowe;
- uczestniczyć w pracach organizacyjnych uczelni.

Ponadto, w omawianym okresie, każdy wykładowca Studium zostawał opiekunem grupy dydaktycznej i był to podstawowy element, jaki różnił go od wykładowcy uczelni wyższej, gdzie studiowali polscy studenci.

Wykładowca – opiekun w Studium, zastępował słuchaczom rodzinę – rodziców; wysłuchiwał ich problemów, pomagał w ich rozwiązaniu, podczas choroby odwiedzał studenta w szpitalu, nierzadko bywał w miejscu, w którym słuchacz mieszkał w czasie pobytu w Polsce, pomagał w organizowaniu czasu wolnego od nauki, udzielał rad i wskazówek dotyczących całej sfery życia słuchacza.

Czas pracy wykładowcy akademickiego określony jest zakresem jego obowiązków dydaktycznych, naukowych, organizacyjnych. Rodzaje zajęć dydaktycznych, rozliczanych w ramach pensum i wymiar pensum, ustala senat uczelni. Dla pracowników naukowo-dydaktycznych minimalny wymiar pensum wynosił 120 godzin obliczeniowych rocznie, a maksymalnie 210 godzin obliczeniowych rocznie.

Dla starszych wykładowców i wykładowców oraz osób zatrudnionych na stanowiskach równorzędnych minimalny wymiar pensum wynosił 240 godzin obliczeniowych rocznie, maksymalny 360 godzin obliczeniowych rocznie. Dla lektorów i instruktorów oraz osób zatrudnionych na stanowiskach równorzędnych minimalny i maksymalny wynosił, kolejno: 300 i 540 godzin obliczeniowych rocznie.

Wykładowcami w SJPdC w Łodzi mogli być tylko nauczyciele, którzy ukończyli studia wyższe. Prócz formalnych kwalifikacji musieli posiadać ogromną wiedzę merytoryczną w zakresie powierzonej specjalności oraz właściwą postawę w stosunku do cudzoziemców. Nauczyciel – wykładowca w SJPdC w Łodzi, musiał być elastyczny, budzący zaufanie, mieć szerokie poglądy i rzetelną wiedzę. Oprócz studiów wyższych część nauczycieli Studium ukończyła wszelkiego rodzaju studia podyplomowe, kursy itp. Były to np.:

- Podyplomowe Studium Pedagogiczne;
- kursy języka angielskiego przy British Council;
- kursy języka hiszpańskiego i francuskiego;
- kursy instruktora sportu i inne.

W ramach przygotowań do pracy w Studium, nowo przyjęty wykładowca hospitował lekcje, głównie z przedmiotu, którego miał nauczać oraz wybrane lekcje z innych przedmiotów, poznawał programy nauczania, wyposażenie pracowni, brał udział w cyklu wykładów prowadzonych przez doświadczonych wykładowców Studium. Tematyka takich wykładów bywała różna i dotyczyła m.in. organizacji pracy w Studium, zagadnień dydaktycznych i wychowawczych. Następnie nowo przyjęty nauczyciel przygotowywał konspekty do samodzielnego przygotowania zajęć.

Wszystkim nowym wykładowcom przydzielano opiekuna, którym zostawał wieloletni doświadczony nauczyciel Studium. Opiekun taki pomagał rozpoczynającemu pracę wykładowcy w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych, wychowawczych i hospitował prowadzone przez niego zajęcia.

Praca nauczycieli w Studium wymagała współdziałania zarówno między nauczycielami tego samego przedmiotu, jak również między nauczycielami różnych przedmiotów, a szczególnie tych nauczycieli, którzy prowadzili zajęcia w tej samej grupie studentów. Istotna i koordynująca była tutaj rola nauczyciela języka polskiego.

Pracownicy dydaktyczni SJPdC UŁ od 1980 r. połączeni zostali w zespoły metodyczne, tj. humanistyczno-ekonomiczny, politechniczny, medyczny, metod i środków dydaktycznych, chemiczny, fizyczny, matematyczny, biologiczny i nauk społecznych, a od 2000 r. utworzony został formalnie zespół polonijny i połączone zostały zespoły: politechniczny i medyczny. Dzięki temu cele i zadania zawarte w programie nauczania mogły być skuteczniej realizowane, wykładowcy mogli wymieniać doświadczenia metodyczne, rozwijać samokształcenie i doskonalenie zawodowe czy pogłębiać wiedzę teoretyczną w zakresie wykładanego przedmiotu. Pracą każdego zespołu kierował jeden z wykładowców, pełniący funkcję kierownika zespołu. Przeciętnie raz w miesiącu odbywały się zebrania zespołów metodycznych, na których omawiane były sprawy organizacyjno-metodyczne, np. poziom wymagań na pracach kontrolnych, zaliczeniach i egzaminach, uzupełnienie wyposażenia pracowni, doskonalenie istniejących już skryptów, potrzeby opracowania nowych skryptów, słowników, tekstów, ćwiczeń, zadań i innych pomocy dydaktycznych.

W czasie 50 lat istnienia Studium istotnie zmieniała się liczba zatrudnionych nauczycieli, co pokazuje tabela 3.6.

Tabela 3.6. Liczba pracowników SJPdC w Łodzi w latach 1951–2002

Rok akademicki	Lektorzy	Wykładowcy	Starsi wykładowcy	Wykłady zlecone	Razem
1951/52		34			34
1952/53		32			32
1953/54		31			31
1957/58		16		15	31
1958/59		7		2	9
1959/60		7		3	10
1960/61		10			10
1961/62	7	4	6		17
1962/63	6	5	7	5	23
1963/64	13	6	12	7	38
1964/65	25	7	12	4	48
1965/66	23	10	12	10	55
1972/73	16	21	13		50
1973/74	28	23	11		62
1974/75	25	24	11		60
1975/76	32	24	16		72
1976/77	33	20	17		70
1977/78	36	19	20		75
1978/79	35	22	24		81
1979/80	56	21	21		98
1983/84	25	38	40		103
1984/85	13	32	59		104
1987/88	30	28	65		123
1991/92	27	32	76		135
1995/96	15	28	78		121
1997/98	11	21	68		100
1999/00	5	17	58		80
2000/01	4	17	46		67
2001/02	3	17	40		60

Źródło: Kronika SJPdC w Łodzi, t. 1, *Skład osobowy UŁ* wydawany w latach 1954–1998, zbiory dokumentacji SJPdC UŁ – wykazy list pracowników z lat 1999–2002. (Dane zawarte w tabeli są niekompletne, gdyż *Skład osobowy UŁ* ukazywał się nieregularnie, a dotarcie do innych dokumentów na obecnym etapie badań było niemożliwe).

Analizując liczbę nauczycieli zatrudnionych w poszczególnych latach, można wyciągnąć wnioski dotyczące rozwoju tej instytucji.

Pierwsza połowa lat pięćdziesiątych to okres funkcjonowania Studium Przygotowawczego i zarazem czas, kiedy pierwsi cudzoziemcy, którzy przyjechali do Polski na studia, byli przyłączani do młodzieży polskiej, uzupełniającej braki w wykształceniu. W tym czasie liczba nauczycieli wahała się od 31 do 34. W latach 1952/53–1957/58 nauczyciele pracujący w Studium Przygotowawczym zajmowali się zarówno nauczaniem cudzoziemców, jak również młodzieży polskiej. Dopiero w roku akademickim 1958/59 Studium

stało się ośrodkiem uczącym języka polskiego (obok innych przedmiotów) wyłącznie cudzoziemców. Pierwszymi wykładowcami języka polskiego w grupach koreańskich byli: Domicela Jezierska, Jan Kulak, Mieczysław Smokowski i Ignacy Żeleszkiewicz[49].

SJPdC UŁ oficjalnie zostało powołane do życia w 1958 r. i w tym właśnie roku liczba nauczycieli wynosiła 7 osób. Od tego czasu skład kadry pedagogicznej zaczął się systematycznie powiększać. W drugiej połowie lat sześćdziesiątych do 66 osób, pod koniec lat siedemdziesiątych do 98 osób, w drugiej połowie lat osiemdziesiątych do 123 osób, a w 1991 r. osiągnął rekordową liczbę 135 osób. Jednak w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych rozpoczął się proces odwrotny, czyli liczba zatrudnionych nauczycieli zaczęła się zmniejszać do 60 osób w 2002 r.

Liczba nauczycieli, pracujących w Studium w poszczególnych latach, była pochodną liczby studentów, przebywających w poszczególnych okresach w tym ośrodku i przygotowujących się do podjęcia studiów na wyższych uczelniach w Polsce. To zarazem było powiązane z polską polityką w zakresie kształcenia cudzoziemców w Polsce, która przechodziła różne stadia i procesy. W latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych Polska dynamicznie rozwijała swoją działalność na światowym rynku usług oświatowych, było to ściśle związane z czynnikami politycznymi. Polska kształciła w tych latach z reguły obywateli krajów rozwijających się, w tym przede wszystkim z tych, których orientacje polityczne były bliskie krajom byłego obozu socjalistycznego.

W latach dziewięćdziesiątych, rozpoczął się okres zmian w pozyskiwaniu kandydatów na studia w Polsce. Względnemu zmniejszeniu uległa liczba kandydatów z krajów rozwijających się. Zwiększył się natomiast udział kandydatów z krajów rozwiniętych oraz studentów pochodzenia polonijnego z krajów byłego ZSRR, co w konsekwencji doprowadziło do utrzymania się liczby studentów na poziomie nieodbiegającym znacznie od okresu poprzedniego. Ten stan rzeczy utrzymał się do połowy lat dziewięćdziesiątych. Później systematycznie liczba studentów malała. Niewątpliwie sytuację tę można powiązać z coraz szerszym poddawaniem gospodarki polskiej regułom gospodarki rynkowej, a co za tym idzie, pogłębianiem się komercjalizacji szkół wyższych i kształcenia cudzoziemców.

W celu pogłębiania doświadczeń, zdobycia wiedzy z zakresu dydaktyki nauczania i organizacji pracy pracownicy Studium corocznie wyjeżdżali na lektoraty do wielu krajów świata. Świadczą o tym wymownie dane zawarte w tabelach 3.7.a–3.7c.

[49] Kronika SJPdC w Łodzi, t. 1, obejmujący okres 1.09.1953 r.–30.06.1964 r.

Tabela 3.7a. Liczba pracowników SJPdC UŁ, wyjeżdżających na lektoraty do poszczególnych krajów w latach 1973–1982

Kraj / Rok	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Bułgaria	1	1	1	1						1
Francja	1	1	1	1	1					
Kuba						4	4	4	1	
NRD		1	1	1	3	3	2	2	2	
Wietnam			1	1	1		1	1	1	1
Razem	2	3	4	4	5	7	7	7	4	2

Źródło: Archiwum UŁ – akta Działu Współpracy z zagranicą 583, 814, 783, 203, 387, 925, 979, 664, 661, 660, 795/1-3.

Tabela 3.7b. Liczba pracowników SJPdC UŁ, wyjeżdżających na lektoraty do poszczególnych krajów w latach 1983–1992

Kraj / Rok	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Bułgaria	1	2	2	2	2	2	1			
Chiny				1	1	1		1	1	
Czechosłowacja						1	3	1		
Dania				1	1	1	2	1	1	1
Finlandia				1	3	3	2	3	2	2
Francja				2			1	1		
Hiszpania				1	1	1	1	1	1	1
Indie							1	1	1	1
Jugosławia				1	1	2	1	2	2	1
Kuba				3						
NRD		2	3	3	4	4	5	3	3	
Portugalia			1	1	1	1	3	2	2	1
RFN				1	1	1				
Rumunia	1	1	1	1						
Wielka Brytania						1	1			
Wietnam				1	2	1	1	1		
Włochy	1	1	1							1
ZSSR		1	1	1	1					
Razem	3	7	9	20	18	19	21	17	13	8

Źródło: zbiory dokumentacji Działu Współpracy z Zagranicą UŁ – sprawozdania roczne z wyjazdów za granicę pracowników i studentów.

Tabela 3.7c. Liczba pracowników SJPdC UŁ, wyjeżdżających na lektoraty do poszczególnych krajów w latach 1993–2002

Kraj / Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Bułgaria	1	1	1	1						
Chiny	1	1	2	2						
Czechy		1	1	1	1	1	1			
Dania	1	1	1							
Finlandia	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Francja					1	2	2	2	1	1
Hiszpania	1	1								
Indie	1	2	1	1	1	2	2	1		
Jugosławia	1	1								
Kostaryka			1							
Łotwa	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1
Niemcy							1	1	1	1
Portugalia	1									
Rumunia				1	1	1	1	1	1	1
Słowacja		1	1	1	1	1	1			
Szwecja					1	1	1			
USA	1	1								
Węgry								1		
Wietnam										
Włochy	2	2	2	2	1	1	2	2	1	1
ZSRR										
Razem	13	15	14	12	10	12	14	11	7	6

Źródło: jak do tabeli 3.7b.

Z danych zawartych w tabelach 3.7a–3.7c wynika, że nauczyciele SJPdC w Łodzi najliczniej wyjeżdżali na lektoraty zagraniczne do Finlandii, NRD, Bułgarii i Włoch. Najwięcej osób przebywało na lektoratach jednocześnie w drugiej połowie lat osiemdziesiątych (w roku 1986 – 20 osób, 1987 – 18 osób, 1988 – 19 osób, 1989 – 21 osób). Zdarzało się również, że równocześnie przebywało w jakimś kraju kilku nauczycieli SJPdC UŁ, dotyczy to przede wszystkim NRD (w 1987 i 1988 r. przebywały tam 4 osoby, w 1989 r. – 5 osób) i Kuby (w latach 1978, 1979, 1980 przebywały tam jednocześnie 4 osoby).

Rola lektora zagranicznego nie ograniczała się tylko do pracy dydaktycznej, realizowanej w czasie zajęć, lecz jego zadaniem było przybliżenie studentom Polski.

Spełniał on w pewnym sensie rolę ambasadora kultury polskiej, był pierwszym ogniwem łączącym słuchaczy z naszym krajem. Często efektem jego pracy było to, że studenci przyjeżdżali tu na studia. Temat ten podejmowali w opracowaniach dotyczących pracy na lektoratach Bożena Ostro-

męcka-Frączak[50], Kazimiera Wróbel[51], Lucyna Wawrzyńczak[52], Jadwiga Majchrowska[53], Henryka Kicińska[54], Maria Magdalena Starzycka[55], Maria Elżbieta Sajenczuk[56], Teresa Sikorska[57] i inni. Ważne zadanie do spełnienia miał również nauczyciel języka polskiego w środowiskach polonijnych. Napisał o tym bardzo pięknie Julian Majcherczak w pochodzącym z 1955 r. wierszu *Ballada o nauczycielu emigracyjnym*:

Oto dawno, przed laty
przybył szerzyć oświatę
wśród Polaków – tułaczy we Francji,
nauczyciel nieznany,
w szarą kurtkę odziany,
dziecko ludu i syn emigracji.
Przybył pełen radości,
co w młodym sercu gości
i ochoczo się zabrał do pracy.
Uczył, budził, zagrzewał,
o wielkiej pieśni śpiwał,
służąc hasłu: Ojczyzna – Rodacy[58].

Wiersz ten opowiada o powinnościach nauczyciela i choć w tekście wymieniona została Francja, obraz ten dobrze pasuje do uczących na obczyźnie. Podkreśla, jak ważne było ich posłannictwo, patriotyzm i to, że właśnie oni mieli stanowić ciągłą więź z krajem. O roli lektorów polskich, działających

[50] B. Ostromęcka-Frączak, *Kształcenie polonistyczne jako element kształcenia slawistycznego (na przykładzie lektoratu w Lublanie)*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 76–80.

[51] K. Wróbel, *Lektorat języka polskiego w Turku (Finlandia)*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 83–86.

[52] L. Wawrzyńczak, *Wyższa Szkoła Języków obcych w Hanoi – Wietnam. Lektorat języka polskiego w WSJO w Hanoi*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 51.

[53] J. Majchrowska, *Lektorat języka polskiego w Uniwersytecie im. Cyryla i Metodego w Wielkim Tyrnowie – Bułgaria*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 60–61.

[54] H. Kicińska, *Lektorat języka polskiego w ABF Halle'a Saale*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 65.

[55] M. M. Starzycka, *Informacje o lektoracie języka polskiego w Universidade de Lisboa (Portugalia)*, [w:] „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 68.

[56] M. E. Sajenczuk, *Język polski w strukturze studiów slawistycznych w Uniwersytecie Delhijskim*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1997, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 9, s. 90.

[57] T. Sikorska, *Język polski na Uniwersytecie w Nowym Sadzie (Jugosławia)*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 476–477.

[58] Niezależny Związek Nauczycielstwa Polskiego we Francji, *„Z kagańcem oświaty..., Kartka z dziejów nauczania polskiego we Francji (1910–1966)*, Paryż 1968, s. 35.

w środowiskach polonijnych, pisała Anna Nawrocka[59], Grażyna Kompel[60], M. E. Sajenczuk[61] i inni.

Myślę, że zjawisko wyjazdów na lektoraty zagraniczne można uznać za znaczący aspekt działalności pracowników SJPdC UŁ.

Studium dysponowało i dysponuje do dzisiaj bardzo doświadczoną kadrą metodyków i dydaktyków w zakresie glottodydaktyki, a pamiętać należy, że nawet najlepsze metody i techniki nauczania języka polskiego jako obcego, nie staną się efektywne w procesie nauczania cudzoziemców, jeżeli ich zastosowanie nie będzie szło w parze z kompetencją merytoryczną nauczyciela, jego umiejętnościami dydaktyczno-psychologicznymi, umiłowaniem młodzieży, pedagogicznym taktem i kulturą.

3.5. Studenci

Studenci SJPdC w Łodzi stanowili w latach 1952–2002 konglomerat narodowościowy, językowy, rasowy, kulturowy, ideologiczno-polityczny i religijny. Było to zbiorowisko ludzi różniących się poziomem wykształcenia ogólnego, wiedzy merytorycznej, sposobem myślenia, patrzenia na świat itp.

Dla części z nich tradycje, zwyczaje ich kraju, grupy społecznej czy plemienia były wyznacznikiem ich kodeksu moralnego. Byli to ludzie stanowiący grupę bardzo interesującą, barwną i zróżnicowaną pod względem:

- składu narodowościowego, kraju pochodzenia studenta;
- płci, wieku, wykształcenia ogólnego i poziomu wiedzy uzyskanej w szkołach kraju macierzystego;
- zainteresowań i wybranego kierunku studiów;
- rasy, religii;
- poglądów polityczno-ideowych;
- stanu zdrowia, możliwości aklimatyzacyjnych i adaptacyjnych do nowych warunków życia i pracy.

W latach 1952–2002 w SJPdC w Łodzi kształcili się studenci ze 155 krajów.

Każdego roku zmieniała się liczba słuchaczy SJPdC UŁ oraz liczba krajów, z których przyjeżdżali. Na podstawie zebranych przeze mnie danych, które obejmują lata 1952/53–2001/02 z wyłączeniem lat 1957/58, 1958/59, 1961/62, 1966/67 (dane z tych lat zaginęły), w SJPdC w Łodzi kształciło się 17 531 osób. Pokazuje to tabela 3.8.

---

[59] A. Nawrocka, *O języku polskim w Burgundii*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 439–445.

[60] G. Kompel, *Z doświadczeń lektora gościnnego w Łotewskiej Akademii Kultury w Rydze*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 133.

[61] M. E. Sajenczuk, *Z doświadczeń lektora gościnnego JPJO i KPJO na uniwersytetach szwedzkich*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 135–143.

Tabela 3.8. Liczba studentów z poszczególnych kontynentów przebywających w SJPdC w Łodzi w latach 1952/53–2001/02 (z wyłączeniem lat 1957/58, 1958/59, 1961/62, 1966/67)

Lata	Afryka	Ameryka Pd. i Środkowa	Ameryka Pn.	Australia	Azja	Europa	Razem
1952/53					132		132
1953/54					127		127
1954/55					100		100
1955/56					87		87
1956/57	1	1			127		129
1959/60	22	4			58		84
1960/61	14	6	1		22	16	59
1962/63	62	24			55	20	161
1963/64	91	39	3		96	18	247
1964/65	116	46	1		121	25	309
1965/66	127	23			119	34	303
1967/68	101	17	3		107	47	275
1968/69	90	12	6		140	31	279
1969/70	46	16	8		214	62	346
1970/71	62	32	7		136	78	315
1971/72	34	9			208	49	300
1972/73	48	40	2		198	36	324
1973/74	38	56			162	59	315
1974/75	69	50	1		187	45	352
1975/76	101	80			161	58	400
1976/77	104	76	2		158	47	387
1977/78	127	90	2		188	49	456
1978/79	177	73	3		181	68	502
1979/80	148	78	4		307	74	611
1980/81	133	76			360	45	614
1981/82	110	53		1	391	25	580
1982/83	124	46		1	391	20	582
1983/84	110	25	1		337	2	475
1984/85	149	36			361	13	559
1985/86	143	47			358	17	565
1986/87	150	81			304	12	547
1987/88	149	70			304	18	541
1988/89	180	59			386	28	653
1989/90	169	61	1		228	100	559
1990/91	148	45	1		254	155	603
1991/92	113	16	7		169	208	513
1992/93	67	7	1		114	109	298
1993/94	66	11	4		162	137	380
1994/95	58	12	8	1	187	160	426
1995/96	77	12	4		186	173	452
1996/97	73	13	7	2	232	209	536
1997/98	47	14	2		184	246	493
1998/99	43	11	3		166	249	472
1999/00	34	15	2		165	258	474
2000/01	29	7			95	103	234
2001/02	41	6			115	213	375
Razem	3 791	1 495	84	5	8 840	3 316	17 531

Źródło: Archiwum UŁ – akta Działu Nauczania 33, 34; zbiory dokumentacji SJPdC UŁ – roczne wykazy list narodowościowych; Kronika SJPdC w Łodzi, t. 1.

Jak wynika z tabeli 3.8, najliczniejszą grupą byli studenci z Azji (8840 osób), dosyć liczną grupę stanowili również studenci z Afryki (3791 osób) oraz z Europy (3316 osób), mniej było słuchaczy z Ameryki Południowej i Środkowej (1495 osób). Najmniej liczną grupą była młodzież z Ameryki Północnej (84 osoby) i pojedyncze jednostki z Australii (5 osób).

W roku akademickim 1952/53 przyjechała do Łodzi pierwsza grupa studentów obcokrajowców z Korei – 132 osoby. W następnych latach Łódź odwiedziła młodzież z Chin i Wietnamu[62].

W kolejnych latach przyjeżdżali studenci z różnych krajów, takich jak: Afganistan – 239 osób, Albania – 92 osoby, Algieria – 285 osób, Angola – 146 osób, Argentyna – 23 osoby, Armenia – 2 osoby, Australia – 3 osoby, Austria – 1 osoba, Bangladesz – 91 osób, Bahrajn – 1 osoba, Barbados – 1 osoba, Belgia – 22 osoby, Benin – 31 osób, Białoruś – 410 osób, Burkina Faso (dawniej Górna Wolta) – 4 osoby, Boliwia – 74 osoby, Bośnia i Hercegowina – 5 osób, Brazylia – 98 osób, Bułgaria – 337 osób, Burundi – 2 osoby, Chile – 37 osób, Chiny – 233 osoby, Chorwacja – 7 osób, Cypr – 145 osób, Czad – 2 osoby, Czechosłowacja – 3 osoby, Czechy – 33 osoby, Dania – 20 osób, Dominikana – 3 osoby, Egipt – 38 osób, Ekwador – 128 osób, Estonia – 3 osoby, Etiopia – 346 osób, Finlandia – 41 osób, Francja – 64 osoby, Gambia – 6 osób, Ghana – 146 osób, Grecja – 257 osób, Gruzja – 8 osób, Gujana – 37 osób, Grenada – 1 osoba, Gwinea – 111 osób, Gwinea Bissau – 16 osób, Gabon – 1 osoba, Gwatemala – 3 osoby, Haiti – 8 osób, Hiszpania – 12 osób, Holandia – 17 osób, Honduras – 3 osoby, Indie – 141 osób, Indonezja – 50 osób, Irak – 1168 osób, Iran – 140 osób, Irlandia – 2 osoby, Islandia – 1 osoba, Izrael – 104 osoby, Jamajka – 10 osób, Japonia – 120 osób, Jemen – 560 osób (w tym Jemen Północny – 376 osób, Jemen Południowy – 16 osób), Jordania – 490 osób, Jugosławia – 14 osób, Kambodża (dawniej Kampucza) – 81 osób, Kamerun – 22 osoby, Kanada – 11 osób, Kazachstan – 190 osób, Kenia – 207 osób, Kirgizstan – 1 osoba, Kolumbia – 178 osób, Komory – 3 osoby, Kongo (dawniej Zair) – 152 osoby, Kongo – 139 osób, Korea Południowa – 87 osób, Korea Północna – 585 osób, Kostaryka – 103 osoby, Kuba – 200 osób, Kuwejt – 19 osób, Laos – 139 osób, Lesotho – 10 osób, Liban – 213 osób, Liberia – 19 osób, Libia – 148 osób, Litwa – 175 osób, Łotwa – 36 osób, Macedonia – 16 osób, Madagaskar – 29 osób, Mali – 91 osób, Maroko – 268 osób, Mauretania – 10 osób, Mauritius – 22 osoby, Meksyk – 100 osób, Miannma (Birma) – 2 osoby, Mołdawia – 32 osoby, Mongolia – 355 osób, Mozambik – 25 osób, Namibia – 11 osób, Nepal – 9 osób, Niemcy – 170 osób (w tym z NRD – 94 osoby, z RFN – 22 osoby), Niger – 9 osób, Nigeria – 567 osób, Nikaragua – 63

[62] W. Dembowski, *Powstanie i działalność SJPdC w UŁ*, „Przegląd Ekonomiczno-Społeczny Miasta Łodzi" 1975, nr 2, s. 225; Kronika SJPdC Łodzi, t. 1.

osoby, Norwegia – 9 osób, Nowa Zelandia – 2 osoby, Oman – 3 osoby, Pakistan – 9 osób, Palestyna – 542 osoby, Panama – 89 osób, Papua – Nowa Gwinea – 1 osoba, Paragwaj – 5 osób, Peru – 235 osób, Portugalia – 16 osób, Rosja – 179 osób, Republika Południowej Afryki – 10 osób, Republika Zielonego Przylądka – 6 osób, Rwanda – 18 osób, Rumunia – 89 osób, Sahara Zachodnia – 2 osoby, Salwador – 2 osoby, Senegal – 88 osób, Serbia i Czarnogóra – 1 osoba, Sierra Leone – 34 osoby, Słowacja – 6 osób, Słowenia – 2 osoby, Somalia – 18 osób, Sri Lanka (dawniej Cejlon) – 17 osób, Sudan – 373 osoby, Syria – 1101 osób, Szwajcaria – 7 osób, Szwecja – 29 osób, Tajlandia – 3 osoby, Tajwan – 18 osób, Tanzania (dawniej Tanganika i Zanzibar) – 201 osób, Togo – 8 osób, Tunezja – 156 osób, Turcja – 22 osoby, Turkmenistan – 4 osoby, Tybet – 4 osoby, Uganda – 24 osoby, Ukraina – 324 osoby, USA – 73 osoby, Uzbekistan – 18 osób, Wenezuela – 98 osób, Węgry – 416 osób, Wielka Brytania – 43 osoby, Wietnam – 1870 osób, Włochy – 24 osoby, Wybrzeże Kości Słoniowej – 6 osób, Wyspy Świętego Tomasza i Książęca – 9 osób, Zambia – 37 osób, Zimbabwe (dawniej Rodezja) – 66 osób, Zjednoczone Emiraty Arabskie – 1 osoba, ZSRR – 367 osób.

W czasie istnienia SJPdC UŁ najliczniejsze grupy studentów przybyły z Wietnamu – 1870 osób, Iraku – 1168 osób i z Syrii – 1101 osób. Przy czym największa liczba studentów z Iraku przypadła na lata 1980/81 (179 osób), 1981/82 (213 osób) i 1982/83 (223 osoby), czyli na początek rządów Saddama Husajna, który po objęciu władzy w 1979 r. rozgromił komunistów i w 1980 r. rozpoczął wojnę iracko-irańską. Wietnamczycy przybywali do Studium najliczniej w latach 1969/70 (133 osoby), 1971/72 (137 osób) i 1972/73 (135 osób). Jeśli chodzi o Syrię, to największa liczba studentów z tego kraju przypada na rok akademicki 1984/85 (112 osób).

Od 1952 r. liczba studentów podejmujących naukę w Studium systematycznie się zwiększała, aż do roku akademickiego 1988/89, kiedy osiągnęła rekordową liczbę – 653 studentów. Później liczba ta systematycznie spadała i tak w roku akademickim 1992/93 w Studium kształciło się zaledwie 298 słuchaczy. W kolejnych latach sytuacja wyglądała już nieco lepiej i w latach 1993–2002 średnia liczba studentów przebywających w Studium w ciągu roku akademickiego wynosiła 426 osób.

Największa liczba studentów z Europy kształciła się w SJPdC w Łodzi w latach 1997/98 – 246 osób, 1998/99 – 249 osób i 1999/00 – 258 osób; z Azji w latach 1980/81 – 360 osób, 1981/82 – 391 osób, 1982/83 – 391 osób, 1983/84 – 337 osób, 1984/85 – 361 osób, 1985/86 – 358 osób, 1986/87 – 304 osoby, 1987/88 – 304 osoby, 1988/89 – 386 osób; z Ameryki Południowej i Środkowej w latach 1977/78 – 90 osób; oraz z Afryki w roku akademickim 1988/89 – 180 osób i w 1989/90 – 169 osób.

W latach sześćdziesiątych najwięcej było studentów z Wietnamu (297 osób), Sudanu (145 osób), Syrii (143 osoby) i Iraku (110 osób). W latach siedem-

dziesiątych zdecydowanie zwiększyła się liczba studentów z Wietnamu (671 osób), jak również z Syrii (176 osób) i Iraku (176 osób), liczne były również grupy studentów z Węgier (200 osób), Nigerii (161 osób), Mongolii (150 osób), Bułgarii (141 osób), Algierii (138 osób), Peru (121 osób) i Jordanii (117 osób). W latach osiemdziesiątych najliczniej przyjeżdżali studenci z Iraku (812 osób), Syrii (544 osoby), Jemenu Północnego (376 osób), Palestyny (342 osoby), Wietnamu (334 osoby) i Jordanii (202 osoby). W latach dziewięćdziesiątych oraz w roku akademickim 2000/01 i 2001/02 zmieniła się zupełnie struktura narodowościowa słuchaczy SJPdC w Łodzi. Zdecydowaną większość stanowili w tym okresie obywatele byłego Związku Radzieckiego: Białoruś – 410 osób, Ukraina – 324 osoby, Kazachstan – 190 osób, Rosja – 179 osób i Litwa – 175 osób. Ponadto najwięcej w tym okresie kształciło się studentów z Wietnamu (468 osób) oraz z Syrii (238 osób). Taka sytuacja spowodowana była tym, że po upadku Związku Radzieckiego Senat RP ufundował wiele stypendiów dla Polaków ze Wschodu i w tych latach stanowili oni jedną z najliczniejszych grup narodowościowych.

Na uwagę zasługuje fakt pojawienia się od początku lat dziewięćdziesiątych do 2002 r. większej niż dotychczas liczby studentów z krajów Europy Zachodniej. Przybyli kandydaci na studia wyższe z Francji – 54 osoby, z Holandii – 17 osób, z Niemiec – 54 osoby, z Wielkiej Brytanii – 38 osób i z Włoch – 22 osoby. Były to przeważnie dzieci pracowników ambasad, firm handlowych lub osoby posiadające w Polsce rodzinę.

Trzeba zaznaczyć, iż zupełnie nową grupę słuchaczy SJPdC UŁ stanowiły dzieci absolwentów z małżeństw mieszanych, których jedno z rodziców było narodowości polskiej, drugie natomiast obcokrajowcem. Nierzadko zdarzało się, iż studenci ci byli dwujęzyczni. Zdarzało się również, że absolwenci Studium przysyłali tu swoje dzieci, a więc była to już druga generacja, która pobierała naukę języka polskiego w Łodzi.

Słuchacze SJPdC UŁ byli zróżnicowani nie tylko ze względu na kraj pochodzenia czy narodowość, ale także reprezentowali różny poziom wykształcenia ogólnego, który zależał od poziomu oświaty i kultury kraju pochodzenia studenta, zwłaszcza studentów z Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej. Niektórzy studenci mieli ukształtowaną już historią i obyczajami osobowość, toteż oddziaływanie na nich w ramach europejsko pojętej cywilizacji było zadaniem niezwykle trudnym.

Rozwój oświaty w krajach rozwijających się, upowszechnienie idei kształcenia poza granicami kraju macierzystego, a nawet kontynentu, wzajemne oddziaływanie różnych kultur – prowadziły do nakładania się różnych warstw kulturowych, a na pewno minimum dwóch: rodzimej i importowanej. Miało to również swoje odbicie wśród studentów SJPdC w Łodzi.

Studenci w krajach ojczystych uczęszczali do szkół zorganizowanych według różnych systemów i na różnym poziomie nauczania.

Afrykanie najczęściej kończyli szkoły średnie według anglosaskiego lub francuskiego systemu oświaty. Uczęszczali do szkół średnich cyklu długiego według francuskiego modelu szkolnictwa lub do szkół średnich według modelu angielskiego. I tak w Nigerii, Ghanie lub Kenii szkoła średnia trwała 6 lat, a w Senegalu czy Burundi – 7 lat i zwykle podzielona była na dwa cykle 3+3 lub 4+3[63]. WAlgierze natomiast obowiązywał model kształcenia 9+3+3. W Tanzanii modelem struktury szkolnej było 7+4+2, przy czym obowiązkowa była tylko szkoła podstawowa, a ostatnie 2 lata szkoły średniej to były klasy przygotowujące do studiów wyższych. Natomiast Ugandę charakteryzował model kształcenia 6+3+2.

Spośród studentów azjatyckich Wietnamczycy kończyli na ogół dziesięcioletnią trzystopniową szkołę średnią (4+3+3). W Japonii obowiązkiem szkolnym objęta była szkoła podstawowa sześcioletnia oraz trzyletnia niższa szkoła średnia, następnie młodzież mogła uczyć się dalej w szkole średniej lub technikum. Afganistan przyjął model kształcenia 4+4+2, przy czym obowiązek szkolny obejmował 8 lat kształcenia i 2 lata szkoły średniej[64].

Dość skomplikowany był również stopień organizacji szkół, do których uczęszczali studenci z Ameryki Łacińskiej. Najbardziej jednolite szkoły kończyli studenci z Kuby, których model kształcenia wyglądał następująco 6+3+3, czyli że po ukończeniu sześcioletniej szkoły podstawowej uczęszczali do sześcioletnich szkół średnich bądź zawodowych.

Studenci z krajów europejskich reprezentowali poziom przygotowania ogólnego i kierunkowego zbliżony do poziomu absolwentów polskich szkół średnich, jakkolwiek istniało pewne zróżnicowanie systemów szkolnych. I tak w Wielkiej Brytanii występował model kształcenia 6+3, sześcioletnia obowiązkowa szkoła podstawowa, następnie szkoła średnia i dalsze kształcenie na szczeblu średnim – wyższym. W Szwajcarii obowiązek szkolny trwał co najmniej 9 lat – szkoła podstawowa, a nieobowiązkowa szkoła średnia trwała 3–4 lata. W Czechach, byłej Jugosławii i na Węgrzech po szkole podstawowej młodzież uczęszczała do czteroletnich gimnazjów ogólnokształcących, natomiast w Bułgarii i krajach skandynawskich po dziewięcioletniej szkole podstawowej kształcono się w trzyletnich gimnazjach.

Słuchacze SJPdC w Łodzi wykazywali różnorodne zainteresowania i wybierali różne kierunki studiów wyższych.

Rodzaje szkół wyższych, wybrane przez absolwentów Studium w latach 1967–2002, to: politechniki – 3557 osób, uniwersytety – 2858 osób, akademie medyczne – 2351 osób, akademie i wyższe szkoły rolnicze – 406 osób, AGH – 374 osoby, akademie i wyższe szkoły ekonomiczne – 329 osób, AWF – 218 osób, studia doktoranckie – 180 osób, SGPiS – 171 osób, SGH – 145 osób,

[63] E. Pachocińska, *Oświata w Czarnej Afryce*, „Oświata i Wychowanie" 1986, s. 298–302.

[64] S. Frycie, J. Koblewska, *Struktury szkolne na świecie*, „Nowa Szkoła" 1986, nr 2.

Wyższa Szkoła Morska – 103 osoby, wyższe szkoły filmowe i teatralne – 94 osoby, SGGW – 81 osób, Akademia Sztuk Pięknych – 58 osób, Akademia Rolniczo-Techniczna – 44 osoby, akademie i wyższe szkoły muzyczne – 33 osoby, PWSSP – 29 osób, Wyższa Szkoła Inżynierska – 22 osoby, Wyższa Szkoła Artystyczna – 14 osób, Instytut Budownictwa Wodnego – 12 osób, PAN – 12 osób, Kolegium Nauczycielskie – 9 osób, Policealne Studium Hotelarskie – 6 osób, Medyczne Studium Zawodowe – 5 osób, Kolegium Języków Obcych – 4 osoby, wyższe szkoły pedagogiczne – 3 osoby, Szkoła Główna Służby Pożarniczej – 4 osoby, akademie teologiczne – 3 osoby, Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna – 2 osoby, Akademia Sztuk Plastycznych – 1 osoba, Instytut Podstaw Matematyki – 1 osoba, Instytut Odlewnictwa – 1 osoba.

Absolwenci Studium po ukończeniu kursu języka polskiego szli również do szkół średnich, takich jak: licea ogólnokształcące – 12 osób, Zespół Szkół Energetycznych – 11 osób, Technikum Dentystyczne – 4 osoby, Technikum Meblarskie – 4 osoby, Technikum Samochodowe – 1 osoba, Technikum Mechaniczne – 1 osoba.

Jak widać, największą popularnością cieszyły się politechniki, uniwersytety i akademie medyczne. Na uwagę zasługuje fakt, że kierunki politechniczne cieszyły się dużą popularnością do końca lat osiemdziesiątych, a później nastąpiła zmiana zainteresowań absolwentów i większość z nich zaczęła wybierać kierunki uniwersyteckie, a w drugiej kolejności akademie medyczne.

Słuchacze Studium w badaniach ankietowych stwierdzili, iż trafny wybór przyszłego kierunku studiów, zgodnego z zainteresowaniami, miał bardzo duży wpływ na osiągane przez nich wyniki w nauce (patrz: aneks, tabela A3). Słuchacze Studium byli przydzielani do grup o różnym profilu, co powodowało, że nie wszyscy studenci mieli w programie nauczania takie same przedmioty, gdyż dobór przedmiotów związany był z przyszłym kierunkiem studiów.

ROZDZIAŁ 4

PUBLIKACJE DYDAKTYCZNE I NAUKOWE

4.1. Podręczniki, skrypty i słowniki

Działające od 1952 r. Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego było do końca lat siedemdziesiątych jedyną placówką kształcącą obcokrajowców na tak dużą skalę. Nauczyciele pracujący w Studium w swej działalności dydaktycznej zdani byli na własne siły. Brak tradycji i doświadczeń w nauczaniu języka polskiego jako obcego, brak wzorców, podręczników, słowników i innych pomocy naukowych wymagał stworzenia sobie odpowiednich warunków do skutecznej pracy dydaktycznej. Dorobek publicystyczny pracowników Studium skupiał się głównie wokół problemów dydaktycznych.

Podstawą nauczania języka polskiego, jak i przedmiotów kierunkowych były opracowane przez nauczycieli pracujących w Studium i wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego skrypty i specjalistyczne słowniki tematyczne. Skrypty te pełniły rolę podręczników, zbiorów ćwiczeń, zadań i wyborów ćwiczeń.

Do nauczania języka polskiego napisano następujące podręczniki:

– J. Kulak, W. Łaciak, I. Żeleszkiewicz, *Język polski. Skrypt dla cudzoziemców*, Łódź 1963–1964, 2 cz.; wyd. 2, Warszawa 1965; wyd. 3, Warszawa 1966 (cz. 1–2 w jednym woluminie); wyd. 4, Warszawa 1966; wyd. 5 zmienione i rozszerz., Warszawa 1980;

– T. Jeromin, J. Wenclowa, M. Wiśniewska-Mync, *Wstępny kurs języka polskiego (Podręcznik dla nauczycieli)*, Łódź 1968;

– I. Kalińska (red.), *Skrypt pomocniczy nr 1 „B" (dla nauczycieli). Materiały pomocnicze do ćwiczeń fonetycznych, graficznych i ortograficznych*, Łódź 1971;

– H. Olaczek, E. Wróblewska, K. Budzianka, *Język polski dla cudzoziemców. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 1: *Kurs podstawowy*, Łódź 1974; wyd. 2 popr., 1976; wyd. 3 [*Kurs wstępny*], 1978; wyd. 4 [*Kurs podstawowy*], 1980; wyd. 5, 1981; wyd. 6, 1983; wyd. 7, 1985; wyd. 8, 1987;

– R. Kluszczyński, *Język polski. Wybór tekstów ekonomiczno-socjologicznych. Skrypt przeznaczony jest dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1974; wyd. 2, 1978; wyd. 3 poszerz., 1987;

– D. Jezierska, H. Skwarczyński, D. Zalewska-Maląg, *Język polski. Wybór tekstów z ćwiczeniami dla grup medycznych. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1975; wyd. 2, 1977; wyd. 3, 1985;

– D. Jezierska (red.), *Język polski dla cudzoziemców. Kurs wstępny*, Łódź 1975;

– K. Kończalik, K. Kaszyńska, M. Kozłowska (red.), *Język polski. Wybór tekstów o Polsce. Materiały dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1978;

– D. Jezierska, G. Baranowska (red.), *Język polski dla cudzoziemców. Kurs wstępny*, Łódź 1978; wyd. 2, 1980; wyd. 3, 1981; wyd. 4, 1984; wyd. 5, 1987;

– K. Kończalik, K. Kaszyńska, M. Kozłowska (red.), *Wybór tekstów o Polsce. Materiały dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1978; wyd. 2, 1979; wyd. 3, 1982; wyd. 4, 1985;

– H. Kicińska, J. Michowicz, *Sławni Polacy. Materiały pomocnicze do nauczania języka polskiego i historii. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1978.

– J. Kucharczyk, *Język polski. Kurs wstępny. Materiały pomocnicze*, Łódź 1981; wyd. 2 popr. pt. *Język polski. Kurs wstępny. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, 1982; wyd. 3, 1984;

– J. Kucharczyk, *Język polski. Kurs podstawowy. Materiały pomocnicze dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1983; wyd. 2 popr. i rozszerz. 1986;

– J. Michowicz (red.), *Kalendarium niektórych świąt i rocznic obchodzonych w Polsce*, Łódź 1986;

– J. Głuszkowski, K. Skowrońska, *Język polski. Wybór tekstów i ćwiczeń dla grup rolniczych. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1981; wyd. 2, 1987;

– J. Kucharczyk, *Jak to jest po polsku. Kurs wstępny. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1988;

– J. Kucharczyk, B. Zaorska, T. Zwierzchowski, *O Polsce i Polakach. Teksty i ćwiczenia dla grup politechnicznych. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1989;

– H. Olaczek, *Wybór tekstów do nauki języka polskiego dla cudzoziemców*, Łódź 1991;

– M. Mieczkowska, G. Rudziński, *Język polski w tekstach technicznych*, Łódź 1993;

– J. Kucharczyk, *Zaczynam mówić po polsku*, Łódź 1994; wyd. 2 rozszerzone i popr., 1999;

– J. Kucharczyk, *Już mówię po polsku*, Łódź 1994; wyd. 2, 1999;

– J. Lechowicz, J. Podsiadły, *Chcę studiować medycynę. Język polski dla cudzoziemców – kandydatów na studia medyczne*, Łódź 1998;

– E. Bajor, E. Madej, *Wśród ludzi i ich spraw. Kurs języka polskiego jako obcego dla humanistów*, Warszawa–Łódź 1999;

– B. Ostromęcka-Frączak (red.), *ABC ekonomii dla cudzoziemców. Podręcznik dwupoziomowy*, Łódź 2002.

Zostały również opracowane następujące ćwiczenia do języka polskiego:

– A. Leskier, J. Wenclowa, M. Wiśniewska-Mync, *Język polski. Ćwiczenia wdrażające dla cudzoziemców*, Łódź 1966; wyd. 2, 1969; wyd. 3, 1971; wyd. 4, 1975; wyd. 5 popr., 1977; wyd. 6, 1980; wyd. 7, 1982; wyd. 8, 1984;

– T. Jeromin, Yi Li-dzun, *Język polski dla cudzoziemców. Ćwiczenia w pisaniu*, Łódź 1973;

– T. Jeromin, Yi Li-dzun, *Język polski dla cudzoziemców. Ćwiczenia w mówieniu*, Łódź 1973;

– S. Hrabcowa, *Ćwiczenia gramatyczne z języka polskiego*, Łódź 1978; wyd. 2, 1979; wyd. 3, 1980; wyd. 4, 1982; wyd. 5, 1983; wyd. 6, 1985; wyd. 7, 1987; wyd. 8, 1999;

– J. Lechowicz, J. Podsiadły, *Ten, ta, to. Ćwiczenia nie tylko gramatyczne dla cudzoziemców*, Łódź 2001.

Ważną pomoc w nauce języka polskiego pełnią również słowniki opracowane pod kątem nauczania cudzoziemców. Powstały następujące:

– T. Jeromin, *Mały słownik polsko-arabski. Dla użytku studentów Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1971;

– T. Jeromin, *Słownik polsko-arabski do ćwiczeń w pisaniu*, Łódź 1973, 2 cz., oprac. przy pomocy studentów arabskich;

– S. Hrabcowa, I. Kalińska, *Słownik czasowników polskich. Materiały pomocnicze. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1975; wyd. 2, 1976;

– S. Hrabcowa, I. Kalińska, *Słownik języka polskiego dla cudzoziemców*, Łódź 1979; wyd. 2, 1981; wyd. 3, 1982; wyd. 4, 1986; wyd. 5, 1989;

– J. Kucharczyk, *Słownik polsko-hiszpański*, Łódź 1986.

Odrębną kategorię stanowią słowniki, które powstały do poszczególnych podręczników:

– T. Jeromin (red.), *Słownik polsko-arabski* do skryptu K. Budzianki, H. Olaczek, E. Wróblewskiej, *Język polski. Kurs podstawowy* dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1983; wyd. 2, 1986;

– *Słownik polsko-arabski* do skryptu D. Jezierskiej i G. Baranowskiej *Język polski dla cudzoziemców. Kurs wstępny* pod red. H. Kicińskiej dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1985;

– J. Nowak, *Słownik polsko-angielski* do podręcznika J. Kucharczyka *Język polski. Kurs wstępny* dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1986;

– J. Nowak, *Słownik polsko-francuski* do podręcznika J. Kucharczyka *Język polski. Kurs podstawowy* dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1986;

– E. Madej, K. Januzi, J. Zastrzeżyńska, *Podręczny arabsko-polski słownik medyczny*, Łódź 1992;

– L. Sikorski, *Słownik ekonomiczny minimum dla cudzoziemców*, Łódź 1996.

Do matematyki napisano następujące skrypty:

– A. Hładkowa, J. Morawiec, J. Starski, *Teksty matematyczne (Skrypt dla cudzoziemców)*, Łódź 1965; wyd. 2, 1968;

– J. Morawiec, *Geometria (Skrypt dla cudzoziemców)*, Łódź 1968;

– J. Starski, *Wstępne teksty matematyczne. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1968;

– J. Jerzewski, J. Morawiec, *Matematyka. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 1, Łódź 1971; wyd. 2, 1972;

– J. Jerzewski, *Matematyka. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 2, Łódź 1972;

– J. Jerzewski, W. Kwapiński, J. Morawiec, *Matematyka. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 3, Łódź 1979; wyd. 2, 1980; wyd. 3, 1982;

– J. Jerzewski, *Zbiór ćwiczeń z matematyki. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1975; wyd. 2, 1977; wyd. 3, 1979;

– W. Kwapiński, J. Wesołowski, *Matematyka. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 1, Łódź 1976; wyd. 2 popr. 1979; wyd. 3, 1982; wyd. 4 popr., 1983; wyd. 5, 1987;

– J. Jerzewski, *Niektóre pojęcia geometrii elementarnej. Elementy geometrii analitycznej na płaszczyźnie. Elementy rachunku prawdopodobieństwa. Materiały pomocnicze dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1978;

– J. Jerzewski, *Wstęp do matematyki. Materiały pomocnicze dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1978;

– A. Frieske, J. Jerzewski, J. Radaszewska, *Matematyka. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 2, Łódź 1979; wyd. 2, 1980; wyd. 3, 1982; wyd. 4, 1985;

– M. Czernik, T. Zając, *Matematyka. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 4: *Zadania*, Łódź 1980; wyd. 2, 1982; wyd. 3, 1988;

– J. Jerzewski, S. Rubaj, *Elementy matematyki dla grup medycznych. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1981; wyd. 2, 1985; wyd. 3, 1990;

– J. Jerzewski, *Wstęp do matematyki. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1983;

– A. Frieske, J. Radaszewska, *Matematyka. Skrypt dla słuchaczy kierunku rolniczego Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1987; wyd. 2, 1993;

– B. Czernik, A. Frieske, *Matematyka. Skrypt dla słuchaczy grup ekonomicznych Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1988; wyd. 2, 1993;

– J. Jerzewski, L. Kaczmarek, P. Muszycki, *Wybrane tematy z matematyki*, Łódź 1992.

Słuchacze, uczący się matematyki, mają do dyspozycji następujące słowniki specjalistyczne, opracowane przez pracowników Studium:

– J. Jerzewski, *Słowniczek matematyczny polsko-angielsko-francusko-hiszpański dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1968;

– J. Jerzewski, *Słownik matematyczny polsko-arabski*, Łódź 1973, oprac. przy pomocy studentów arabskich; wyd. 2, 1982; wyd. 3, 1983, wyd. 4, 1985;

– J. Jerzewski, *Słownik matematyczny polsko-wietnamski*, Łódź 1973, oprac. przy pomocy studentów wietnamskich;

– J. Jerzewski, *Słowniczek polsko-angielsko-francusko-hiszpański* do skryptu *Matematyka* dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1979; wyd. 2, 1980; wyd. 3, 1982; wyd. 4, 1987;

– B. Czernik, *Matematyczny słownik minimum dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1989;

– Z. Jóźwiak, L. Kondrak, D. Wróbel, A. Zielińska, *Słownik polsko-angielsko-francusko-rosyjski podstawowych terminów matematycznych*, Łódź 1999.

Do chemii zostały opracowane następujące podręczniki:

– S. Golewski, *Chemia. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 3: *Chemia organiczna*, Łódź 1969; wyd. 2, 1972; wyd. 3; 1981;

– W. Fijałkowska, M. B. Nowakowska, *Chemia. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 2, Łódź 1969; wyd. 2, 1972; wyd. 3 uzup., 1977; wyd. 4, 1981; wyd. 5, 1985;

– B. Nowakowska, *Chemia. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 1, Łódź 1974; wyd. 2, 1978; wyd. 3, 1981; wyd. 4, 1982; wyd. 5, 1985; wyd. 6, 1987;

– G. Karowicz, *Pytania testowe z chemii. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 1, Łódź 1975; wyd. 2, 1976; wyd. 3 uzup. i popr. 1980;

– G. Karowicz, *Pytania testowe z chemii. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 2, Łódź 1975; wyd. 2 popr., 1977; wyd. 3 uzup., 1980;

– G. Karowicz, *Zadania i ćwiczenia z chemii z odpowiedziami. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 2, Łódź 1980;

– W. Fijałkowska, *Zadania i ćwiczenia z chemii. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 1: *Zadania*, Łódź 1980;
– E. Grzejdziak, B. Stec, *Chemia organiczna. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1985; wyd. 2, 1986; wyd. 3, 1987; wyd. 4, 1989;
– B. Nonas, R. Marcinkowski, *Zadania z chemii*, Łódź 1997;
– Z. Jaruga, B. Nowakowska, *Chemia ogólna*, Łódź 1990.

Do niektórych skryptów, jak również niezależnie od nich, opracowano następujące słowniki:
– W. Fijałkowska, M. B. Nowakowska, *Słownik chemiczny polsko-wietnamski*, 1973;
– S. Golewski, *Słownik chemiczny polsko-arabski*, Łódź 1973, oprac. przy pomocy studentów arabskich; wyd. 2, 1983; wyd. 3, 1984;
– W. Fijałkowska, *Mały słownik chemiczny polsko-mongolski* do skryptu *Chemia* cz. 1–3. Dla studentów Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1977, oprac. przy pomocy studentów mongolskich;
– Kidaha Mo, K. Kalinowski, *Słownik chemiczny polsko-arabski*, Łódź 2000;
– K. Kalinowski, Masoud Hedayali, *Słownik chemiczny polsko-perski*, Łódź 1994;
– Z. Jaruga, B. Nowakowska, *Słownik polsko-angielski do chemii ogólnej*, Łódź 1990;
– Z. Jaruga, B. Nowakowska, *Słownik polsko-hiszpański do chemii ogólnej*, Łódź 1990;
– W. Fijałkowska, Z. Jaruga, *Słownik polsko-francuski do chemii ogólnej*, Łódź 1992.

Do biologii napisano następujące podręczniki i skrypty:
– J. Głuszkowski, *Biologia. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 1: *Nauka o człowieku*, Łódź 1970; wyd. 2, 1983; wyd. 3, 1987; wyd. 4, 1989;
– J. Głuszkowski, *Biologia. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 2: *Botanika. Zoologia. Biologia ogólna*, Łódź 1970; wyd. 2, 1983; wyd. 3, 1993;
– B. Penczak, *Biologia. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 1: *Biologia ogólna*, Łódź 1985; wyd. 2, 1989; wyd. 3. 1992;
– B. Penczak, *Biologia. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 2: *Botanika*, Łódź 1985;
– B. Penczak, *Biologia. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 3: *Zoologia*, Łódź 1985;
– B. Penczak, *Biologia. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 4: *Wybrane zagadnienia z genetyki i biologii ewolucyjnej*, Łódź 1985; wyd. 2, 1988;

– K. Wiśniewska, M. Wnuk, *Ćwiczenia z biologii*, Łódź 1989;
– K. Wiśniewska, M. Wnuk, *Ćwiczenia z anatomii*, Łódź 1991;
– K. Wiśniewska, M. Wnuk, *Ćwiczenia z botaniki*, Łódź 1991;
– K. Wiśniewska, M. Wnuk, *Ćwiczenia z genetyki*, Łódź 1991;
– K. Wiśniewska, M. Wnuk, *Ćwiczenia z zoologii*, Łódź 1991;
– B. Penczak, G. Baranowska, *Wybrane tematy z cytologii i histologii*, Łódź 1992;
– J. Dziurdź, M. Hahn-Piłat, S. Hrabec, A. Kierul, B. Penczak, M. Wnuk, *Wybrane zagadnienia z anatomii i fizjologii człowieka*, Łódź 2002.

Zostały opracowane również słowniki biologiczne:
– J. Głuszkowski, *Słownik biologiczny polsko-angielsko-francuski. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1973; wyd. 2, 1983; wyd. 3, 1989;
– M. Wnuk, J. Rodriguez-Paris, *Słownik biologiczny polsko-hiszpański dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1983;
– K. Wiśniewska, *Słownik biologiczny minimum*, oprac. gramatyczne J. Majchrowska, Łódź 1988.

Studenci, uczący się historii, mieli przez lata do dyspozycji następujące skrypty:
– J. Michowicz, *Polska współczesna. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1979;
– T. Jakubowska, *Tablice synchroniczne do dziejów Polski 960–1945. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1981; wyd. 2 popr., 1985;
– J. Michowicz, *Tablice synchronistyczne historii PRL. 1944–1974*, Łódź 1977; wyd. 2, 1983;
– T. Jakubowska, I. Kolendo, J. Michowicz, *Historia Polski do 1945 roku. Skrypt dla słuchaczy grup humanistycznych i ekonomiczno-socjologicznych Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1985; wyd. 2, 1988; wyd. 3, 1992; wyd. 4, 1994; wyd. 5 popr. i uzup., 1996;
– I. Kolendo, J. Michowicz, *Tablice synchronistyczne historii PRL. 1944–1985. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1988; wyd. 2, 1989; wyd. 3, 1990; wyd. 4 zmienione i poszerzone pt. *Świat i Polska 1944–1989. Tablice synchronistyczne*, Łódź 1991;
– A. Pąkowski, *Historia gospodarcza Polski do 1945*, Łódź 1991.

Do historii opracowano następujące słowniki:
– A. Pąkowska, *Słownik terminów historycznych. Materiały pomocnicze z zakresu historii i wiedzy o PRL. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1981;

– A. Pąkowska, M. Starzycka, *Historyczny słownik minimum dla cudzoziemców*, Łódź 1986.

Studenci Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w programie kursu mają również przedmiot o nazwie „wiedza o Polsce" i także do niego opracowano odpowiednie podręczniki:

– J. Michowicz, *Wiedza o Polsce. Skrypt dla studentów Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1975; wyd. 2 poszerz. i popr., 1976; wyd. 3 popr., 1979; wyd. 4 pt. *Wiedza o Polsce. Skrypt dla studentów grup politechnicznych, medycznych i rolniczych Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, 1982; wyd. 5 popr., pt. *Wiedza o Polsce (1939–1980). Wybrane zagadnienia. Skrypt dla studentów politechnicznych, medycznych i rolniczych Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, 1984;

– J. Michowicz, *Historia Polski. Wybrane zagadnienia*, cz. 1: *Wiedza o Polsce dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1980.

Do tychże podręczników opracowano następujące słowniki:

– M. Krukowski, J. Michowicz, *Słownik polsko-angielsko-francusko-hiszpański* do skryptu J. Michowicz *Wiedza o Polsce* dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1977; wyd. 2 pt. *Słownik polsko-angielsko-francusko-hiszpański* do skryptu J. Michowicz z historii Polski i wiedzy o PRL dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców 1983; wyd. 3, 1985;

– I. Kolendo, J. Michowicz, Nguyen Huu Dung, Bing Dong, *Słownik polsko-wietnamski* do skryptu J. Michowicz *Wiedza o Polsce* dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1978;

– J. Michowicz, I. Orban, *Słownik polsko-węgierski* do skryptu J. Michowicz *Wiedza o Polsce* dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1978;

– J. Michowicz, Dawood Ibrahim Balouska, Ben Dokhan Houssin, *Słownik polsko-arabski* do skryptu J. Michowicz *Wiedza o Polsce* dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1979; wyd. 2 pt. *Słownik polsko-arabski do historii i wiedzy o PRL dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców* 1983; wyd. 3, 1985;

– J. Michowicz, B. Mergen, *Słownik polsko-mongolski* do skryptu J. Michowicz *Wiedza o Polsce*, Łódź 1980.

Do fizyki opracowano następujące podręczniki:

– M. Mazerant, *Fizyka. Skrypt dla cudzoziemców*, Łódź 1964; wyd. 2, 1966; wyd. 3 popr. i uzup. z podtytułem: *Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, 1969; wyd. 4 popr., 1971; wyd. 5 popr., 1975; wyd. 6, 1977;

– S. Janiszewski, M. Mazerant, E. Rutkowska, *Fizyka. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 2, Łódź 1970; wyd. 2 uzup., 1973; wyd. 3, 1977;

– S. Rubaj, *Ćwiczenia i testy z mechaniki. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1977; wyd. 2, 1980;

– S. Janiszewski, J. Świątek, *Fizyka. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, cz. 2, Łódź 1982; wyd. 2, 1986; wyd. 3, 1988;

– L. Bończak, *Fizyka – mechanika i ciepło*, Łódź 1989;

– L. Bończak, J. Mościcka, J. Katner, *Ćwiczenia z fizyki dla grup politechnicznych*, Łódź 1992;

– H. Mazerant-Gryczyńska, G. Seweryn, *Elementy optyki dla grup medycznych*, Łódź 1993.

Słowniki opracowane na potrzeby studentów, uczących się fizyki, to:

– E. Rutkowska, *Słownik fizyczny polsko-wietnamski*, Łódź 1973, oprac. przy pomocy studentów wietnamskich;

– M. Mazerant, *Słownik fizyczny polsko-arabski*, Łódź 1973, oprac. przy pomocy studentów arabskich; wyd. 2, 1982; wyd. 3 pt. *Słownik polsko-arabski dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców* 1983; wyd. 4, 1985;

– M. Mazerant, H. Mazerant–Gryczyńska, *Słownik polsko-angielsko-francusko-hiszpański* do skryptu *Fizyka dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1981; wyd. 2, 1985;

– H. Mazerant-Gryczyńska, *Słownik polsko-angielski*, Łódź 1992;

– S. Bednarek, El Hadi Hassan Osman, *Słownik fizyczny polsko-arabski*, Łódź 1993.

Do geografii powstał jeden podręcznik:

– M. Zabelska, *Geografia*, cz. 1, Łódź 1991; wyd. 2, 1995; wyd. 3, 1999.

Wykaz wszystkich publikacji dydaktycznych, opracowanych przez pracowników Studium, obejmuje 124 pozycje z lat 1963–2002. Wiele skryptów, zwłaszcza z przedmiotów kierunkowych, wydanych zostało w kilku częściach. Każda część skryptu funkcjonowała jednak oddzielnie, przeznaczona była przeważnie do użytku na innym etapie nauczania i opracowana została na ogół przez innych autorów. Dlatego w powyższym zestawieniu zostały potraktowane jako oddzielne przedsięwzięcia autorskie i odrębne pozycje wydawnicze.

Cała produkcja wydawnicza SJPdC w Łodzi została przygotowana przez pracowników Studium i była przeznaczona do zaspokajania potrzeb własnych tej instytucji. Zadania Studium w zakresie nauczania języka polskiego i przedmiotów kierunkowych były tak specyficzne, że w pracy z cudzoziemcami nie

można było posługiwać się podręcznikami znajdującymi się w powszechnym obiegu księgarskim. Wśród pozycji wydanych do końca 2002 r. znalazło się 29 skryptów do nauki języka polskiego i 11 słowników, 23 skrypty do matematyki, w tym 6 słowników, 18 skryptów do chemii, w tym 8 słowników, 15 skryptów do biologii, w tym 3 słowniki, 8 skryptów do historii, w tym 2 słowniki, 7 skryptów do wiedzy o Polsce, 12 skryptów do fizyki, w tym 5 słowników i jeden podręcznik do geografii.

Na skrypty do nauki języka polskiego składały się materiały do kursu wstępnego, kursów podstawowych, wybory tekstów ogólne lub o określonej tematyce (np. dla grup medycznych), ćwiczenia gramatyczne, słowniki języka polskiego, słowniki dwu- lub kilkujęzyczne do określonych skryptów. Także z poszczególnych przedmiotów kierunkowych opracowano – oprócz skryptów zasadniczych – zbiory zadań (np. zadania rachunkowe, testowe itp.) oraz odpowiednie słowniki polsko-francuskie, -angielskie, -hiszpańskie, -arabskie, -wietnamskie, -mongolskie i -węgierskie. Przygotowanie dużej liczby skryptów z danego przedmiotu spowodowane zostało zmianami programu nauczania w 50-letnim okresie działalności Studium, dostosowywaniem skryptów do kierunków studiów i stałym doskonaleniem podręczników.

Autorami skryptów było 87 nauczycieli SJPdC UŁ, 12 studentów i absolwentów Studium, wymienionych jako autorzy lub współautorzy słowników oraz studenci anonimowi, uczestniczący w opracowywaniu słowników dwujęzycznych specjalistycznych, których udział zaznaczono ogólnym stwierdzeniem „opracowano przy pomocy studentów wietnamskich" itd. Dynamikę produkcji wydawniczej Studium ilustruje tabela 4.1.

Tabela 4.1. Podręczniki, skrypty i słowniki napisane i opublikowane przez pracowników SJPdC UŁ w latach 1963–2002

Wyszczególnienie	1963–1972	1973–1982	1983–1992	1993–2002	Razem
Język polski					
Skrypty	4	10	6	7	27
Słowniki	1	3	5	1	10
Przedmioty kierunkowe					
Skrypty	12	22	22	4	59
Słowniki	1	17	10	4	32
Razem pierwszych wydań	18	52	42	15	127
Wznowień	12	51	58	13	135

Źródło: zestawienie własne.

Jak widać z tego zestawienia, najwięcej publikacji dydaktycznych powstało w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, czyli w okresie, kiedy Studium dynamicznie się rozwijało i umacniało swoją pozycję na rynku usług edukacyjnych. Późniejszy okres, przypadający na lata dziewięćdziesiąte, to już powolna stagnacja, a nawet pewien regres, jeśli chodzi o liczbę powstających skryptów. To samo dotyczy wznowień.

Nakłady skryptów ustalane były – ze względu na technikę drukowania – na 900–1000 egzemplarzy dla skryptów ogólnego zastosowania i dla bardziej popularnych słowników, np. arabskich, hiszpańskich, angielskich, oraz 350–500 egzemplarzy dla wydawnictw o ograniczonym zasięgu i mniejszym popycie, np. słownik polsko-mongolski. Przykładowo, student Arab z grupy politechnicznej w czasie jednorocznego pobytu w Studium korzystał z blisko 20 skryptów: kurs wstępny języka polskiego, kurs podstawowy, ćwiczenia gramatyczne, wybór tekstów politechnicznych, słownik języka polskiego, słownik polsko-arabski, czterotomowy skrypt matematyki z wykazem zagadnień i słowniczkiem matematycznym polsko-arabskim, dwutomowy skrypt fizyki ze zbiorem ćwiczeń i słownikiem fizycznym polsko-arabskim, trzyczęściowy skrypt chemii z odpowiednim słownikiem i zbiorem zadań, skrypt i tablice synchronistyczne z wiedzy o Polsce. Skrypty te bardzo rzadko odstępowane były innym studentom, na ogół były zatrzymywane przez absolwentów Studium do wykorzystania podczas dalszych studiów. W latach sześćdziesiątych zapotrzebowanie Studium na skrypty wynosiło prawie 3 tysiące egzemplarzy rocznie, w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych około 10 tysięcy egzemplarzy rocznie, i w latach dziewięćdziesiątych około 3 tysiące egzemplarzy rocznie.

Należy podkreślić, że z łódzkich podręczników i słowników korzystały również i inne ośrodki, kształcące cudzoziemców. Przez wiele lat były to zresztą jedyne podręczniki, z których mogli uczyć się cudzoziemcy. Dopiero w miarę powstawania nowych placówek kształcenia cudzoziemców zaczęto opracowywać w nich własne podręczniki. Jednak do 2002 r., jeśli chodzi o podręczniki do nauki poszczególnych przedmiotów lub o podręczniki do nauki języka polskiego specjalistycznego, np. medycyny, ekonomii itd., SJPdC w Łodzi było jedynym ośrodkiem w Polsce, który takie podręczniki przygotowywał.

4.2. Publikacje naukowe

Dorobek publicystyczny pracowników SJPdC UŁ skupiał się głównie wokół problemów dydaktycznych. Ma to odbicie w licznych publikacjach naukowych, dotyczących kształcenia cudzoziemców.

Przedstawione w tym rozdziale publikacje zostały podzielone ze względu na prezentowaną w nich tematykę na dziesięć kategorii:

I. Zagadnienia ogólne;
II. Zagadnienia nauczania wymowy, gramatyki i słownictwa;
III. Doświadczenia metodyczne nauczycieli przedmiotów kierunkowych;
IV. O programach i pomocach dydaktycznych: podręcznikach, słownikach, filmach, mapach itd.;
V. Prace konfrontatywne;
VI. Nauczanie języka specjalistycznego przez polonistów;
VII. Lektoraty języka polskiego za granicą;
VIII. Sprawozdania i komunikaty;
IX. Recenzje.

Dział I. Zagadnienia ogólne

– W. Dembowski, *Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, [w:] A. Kłoskowska (red.), *Uniwersytet Łódzki 1945–1970*, Łódź 1970, s. 197–199;

– W. Dembowski, *Powstanie i działalność Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Uniwersytecie Łódzkim*, „Przegląd Ekonomiczno-Społeczny Miasta Łodzi" 1975, t. 2, s. 223–225;

– H. Skwarczyńska, *Cudzoziemcy*, [w:] K. Wojciechowski (red.), *Z pamiętnika wychowawcy*, Warszawa 1976, s. 252–274;

– W. Dembowski, *Wybrane zagadnienia z historii Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Uniwersytecie Łódzkim. Materiały na konferencję na temat „Programy nauczania języka polskiego jako obcego" Łódź, 16–17 XII 1980 r.*, Łódź 1980;

– J. Michowicz, *Środowisko studenckie. Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, „Życie Szkoły Wyższej" 1980, R. 28, nr 10, s. 65–74;

– M. Dalecki, *Wieża Babel*, „Głos Nauczycielski" 1983, R. 56, nr 52, s. 9;

– J. Michowicz, *Wykaz publikacji pracowników Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców dotyczących kształcenia cudzoziemców*, [w:] J. Lewandowski (red.), *Język polski jako obcy. Materiały glottodydaktyczne*, t. 1, z. H2, Warszawa 1983, 10 k.;

– J. Michowicz, *Organizacja procesu dydaktycznego i jego najważniejsze ogniwa w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego*, [w:] J. Lewandowski (red.), *Język polski jako obcy. Materiały glottodydaktyczne*, t. 1, z. B1, Warszawa 1983, s. 3–23;

– J. Michowicz, *Organizacja procesu dydaktycznego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UŁ*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej", 1983, nr 4, s. 133–147;

– J. Michowicz, *Główne ogniwa dydaktyczne w procesie nauczania języka polskiego jako obcego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 24–40;

– J. Michowicz, M. Strąk, *Niektóre metody nauczania języka polskiego jako obcego (Próba klasyfikacji)*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 41–58;

– J. Michowicz, J. Lewandowski, *Przegląd literatury i stanu badań nad problemem nauczania języka polskiego jako obcego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 9–24;

– A. Omulecka, *Wpływ czynników zewnętrznych i wewnętrznych na proces przyswajania języka polskiego jako obcego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 58–66;

– A. Omulecka, E. Sajenczuk, *O motywacji uczenia się języka polskiego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 5–23;

– M. Czernik, *Wydawnictwa Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 85–111;

– K. Michalewski, *Cel nauczania a dobór materiału*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Kształcenie cudzoziemców – materiały międzynarodowej konferencji naukowej*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1989, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 2, s. 7–13;

– G. Zarzycka-Suliga, *Nauczanie cudzoziemców jako dialog międzykulturowy*, [w:] H. Rybicka-Nowacka, B. Rocławski (red.), *Tradycja i nowoczesność w nauczaniu cudzoziemców języka polskiego*, Gdańsk 1990, s. 268–278;

– G. Zarzycka-Suliga, *Kontakty interkulturowe w ramach Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi*, [w:] S. Łodziński (red.), *Dialogi o Trzecim Świecie*, t. 6, Warszawa 1990, s. 56–69;

– E. Podsiadły, G. Suliga, *Sposoby i środki porozumiewania się cudzoziemców we wstępnym okresie nauczania języka polskiego*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Nauczanie po polsku*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1991, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 3, s. 13–39;

– J. Majchrowski, *Problemy adaptacyjne młodzieży polskiej ze Wschodu w SJPdC UŁ*, [w:] J. Mazur (red.), *Problemy kształcenia Polaków ze Wschodu. Materiały z konferencji nt. „Stan i problemy kształcenia młodzieży polonijnej (ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży ze Wschodu)", Kazimierz n. Wisłą 2.–4.12.91*, Lublin 1992, s. 29–36;

– G. Rudziński, *Młodzież polonijna w świetle wyników sesji orientacyjnej w SJPdC UŁ*, [w:] J. Mazur (red.), *Problemy kształcenia Polaków ze Wschodu. Materiały z konferencji nt. „Stan i problemy kształcenia młodzieży polonijnej (ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży ze Wschodu)", Kazimierz n. Wisłą, 2.–4.12.91*, Lublin 1992, s. 41–44;

– G. Rudziński, *Próba oceny stanu wiedzy o literaturze polskiej w środowisku studentów I i II roku Uniwersytetu Łódzkiego, absolwentów szkół radzieckich,*

[w:] J. Mazur (red.), *Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu*, Lublin 1993, s. 75–80;

– A. Skalska, *Próby adaptacji środowiskowej studentów – przedstawicieli Polonii w Studium Języka Polskiego w Łodzi*, [w:] J. Mazur (red.), *Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu*, Lublin 1993, s. 177–186;

– G. Zarzycka-Suliga, *Pierwsze kontakty studentów zagranicznych z Polską. Relacja z łódzkiej „Wieży Babel"*, [w:] E. Nowicka, S. Łodziński (red.), *Gość w dom. Studenci z krajów Trzeciego Świata w Polsce*, Warszawa 1993, s. 47–69;

– G. Zarzycka-Suliga, *Swoi czy obcy? – o trudnościach dialogu ze studentami polskiego pochodzenia ze Wschodu*, [w:] J. Mazur (red.), *Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu*, Lublin 1993, s. 169–176;

– G. Zarzycka-Suliga, *Kurs kulturowy jako propozycja metodologiczna pracy z Polakami ze Wschodu*, [w:] J. Mazur (red.), *Merytoryczne kształcenie Polaków ze Wschodu*, Lublin 1994, s. 125–131;

– B. Ostromęcka-Frączak, *Stan wiedzy o języku polskim studentów pierwszego roku polonistyki dla cudzoziemców w Uniwersytecie Łódzkim*, [w:] J. Mazur (red.), *Merytoryczne kształcenie Polaków ze Wschodu*, Lublin 1994, s. 37–44;

– B. Rakowski, *Łódzka szkoła języka polskiego dla cudzoziemców*, „Kontakt" 1994, nr 1;

– G. Rudziński, *Stopień znajomości podstawowej terminologii językoznawczej u Polaków ze Wschodu – studentów I roku polonistyki*, [w:] J. Mazur (red.), *Merytoryczne kształcenie Polaków ze Wschodu*, Lublin 1994, s. 69–74;

– G. Rudziński, *Wysoka sprawność komunikacyjna jako problem kształcenia językowego*, [w:] J. Mazur (red.), *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu. Referaty i komunikaty z konferencji nt. „Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polonii i Polaków ze Wschodu"*, Lublin 1995, s. 59–66;

– G. Rudziński, *O potrzebie prowadzenia językoznawczych badań tekstów naukowych*, [w:] „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6, s. 5–13;

– E. Mendak, *Kody niewerbalne jako obiekty nauczania języka obcego*, [w:] „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6, s. 63–69;

– B. Ostromęcka-Frączak, *Funkcje pytań w procesie glottodydaktycznym*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 13–23;

– B. Ostromęcka-Frączak, *Efekty kształcenia Polaków ze Wschodu na Wydziale Filologicznym UŁ w latach 1989–1995*, [w:] J. Mazur (red.), *Kształcenie rodaków ze Wschodu w Polsce (1989–1995)*, Lublin 1996;

– A. Skalska, *Edukacja i polonizacja. Aktywność kulturalna studentów polonijnych z wyższych lat studiów*, [w:] J. Mazur (red.), *Kształcenie rodaków ze Wschodu w Polsce (1989–1995)*, Lublin 1996, s. 69–78;

– G. Kompel, *Zadania podmiotów procesu glottodydaktycznego*, [w:] *Nauczanie języków obcych w szkole wyższej*, Wrocław 1996, s. 53–56;

– G. Rudziński, *Kształcenie Polaków ze Wschodu a lektorat języka polskiego dla cudzoziemców w UŁ*, [w:] J. Mazur (red.), *Kształcenie rodaków ze Wschodu w Polsce (1989–1995)*, Lublin 1996, s. 79–84;

– G. Rudziński, *Zjawiska językowe w tytule tekstu naukowego. Powiązania kontekstowe i wewnątrzwypowiedzeniowe w tytułach jedno-, dwu-, i trójwyrazowych*, [w:] „Acta Universitatis Lodziensis" 1997, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 9, s. 13–23;

– G. Rudziński, *Rola polonisty w promocji języka i kultury polskiej jako zadanie interdyscyplinarne*, [w:] J. Mazur (red.), *Promocja języka i kultury polskiej w świecie*, Lublin 1998, s. 57–62;

– G. Zarzycka-Suliga, *Znaczenie dialogu w nauczaniu języka drugiego w kontekście kulturowym*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 135–143;

– G. Zarzycka-Suliga, *Sposoby negocjowania znaczeń w komunikacji międzykulturowej*, [w:] *Socjolingwistyczne i kulturoznawcze elementy w nauczaniu języków obcych w aspekcie jednoczącej się Europy. Materiały IX międzynarodowej konferencji naukowo-dydaktycznej 8–11 października 1998*, „Prace Naukowe Studium Nauki Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej" 1998, nr 34/2, s. 179–197;

– G. Zarzycka, *Język w stanie dyskursu jako rezultat pracy z wieloma mediami*, [w:] *Materiały międzynarodowej konferencji naukowej „Multimedia w nauczaniu języka rodzimego jako obcego"*, „Postscriptum. Kwartalnik Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach" 1998, nr 27, 1999, nr 29;

– A. Skalska, *„False beginners" jako problem lektora*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 479–485;

– D. Wielkiewicz-Jałmużna, *Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi – problematyka organizacyjna i oświatowo-pedagogiczna*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny" 1999, t. 19, s. 229–239;

– G. Kompel, *Elementy wiedzy o teatrze polskim*, [w:] J. Mazur (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000, s. 301–308;

– G. Zarzycka, *Dialog międzykulturowy. Teoria oraz opis zachowań społeczno-językowych cudzoziemców przyswajających język polski*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2000, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 11;

– G. Zarzycka-Suliga, *Kurs komunikacji międzykulturowej jako element studiów polskich*, „Przegląd Polonijny" 2000, z. 1, s. 131–143;

– G. Zarzycka-Suliga, *Socjolingwistyczne uwarunkowania komunikacji międzykulturowej – opis badań własnych*, [w:] K. Wojtczuk (red.), *Socjologiczne aspekty funkcjonowania języka*, Siedlce 2000, s. 123–136;

– G. Zarzycka-Suliga, *Socjokulturowy aspekt pracy ze słuchaczami ze zintegrowanej Europy (doświadczenia z Programu „Erasmus – Socrates")*, „Prace Naukowe Studium Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej" 2000, nr 36/3, s. 259–268;

– G. Zarzycka-Suliga, *Uniformizująca funkcja języka propagandowego w kontekście przyswajania języka polskiego jako drugiego*, [w:] K. Michalewski (red.), *Regulacyjna funkcja tekstów*, Łódź 2000, s. 407–418;

– G. Zarzycka-Suliga, *Etnocentryzm, polonocentryzm, wielokulturowość, wielogłosowość... – opis orientacji obecnych w nauczaniu języków obcych*, [w:] J. Mazur (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000, s. 69–81;

– A. Skalska, *„Odpowiednie dać rzeczy – słowo!". Kształtowanie postawy refleksyjnej wobec jakości własnych wypowiedzi u studentów zaawansowanych językowo*, [w:] J. Mazur (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000, s. 129–134;

– G. Kompel, *Z prac na Leksykonem teatru polskiego dla cudzoziemców*, [w:] R. Cudak, J. Tambor (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice 2001, s. 405–408;

– G. Zarzycka-Suliga, *Typy zakłóceń w komunikacji międzykulturowej*, [w:] G. Habrajska (red.), *Język w komunikacji (3)*, Łódź 2001, s. 243–258;

– G. Zarzycka-Suliga, *Analiza konwersacji i analiza dyskursu jako metody przydatne w określaniu kompetencji komunikacyjnej*, [w:] R. Cudak, J. Tambor (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice 2001, s. 241–255;

– G. Zarzycka, *O interkulturowej kompetencji komunikacyjnej*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 11–43.

Dział II. Zagadnienia nauczania wymowy, gramatyki i słownictwa

– L. Sikorski, *Polaryzacja polskiego systemu czasownikowego u uczniów niemieckich*, „Poradnik Językowy" 1980, nr 4, s. 187–190;

– L. Sikorski, *Analiza błędów językowych obcokrajowców i jej implikacje lingwistyczno-dydaktyczne dla nauczania języka polskiego jako obcego na materiale błędów uczniów niemieckich*, Łódź 1982, Maszynopis pracy doktorskiej w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego;

– L. Sikorski, *Analiza błędów językowych obcokrajowców i jej implikacje lingwistyczno-dydaktyczne dla nauczania języka polskiego jako obcego na materiale błędów uczniów niemieckich* (fragmenty), [w:] J. Lewandowski (red.), *Język polski jako obcy. Materiały glottodydaktyczne*, Warszawa 1983, k. 1–30;

– L. Sikorski, *Z problemów leksykalno-składniowych w grupie z językiem niemieckim*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 110–116;

– J. Kucharczyk, *Najczęstsze błędy fleksyjne i składniowe w procesie przyswajania języka polskiego przez studentów latynoskich*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 89–98;

– J. Kucharczyk, *Uwagi o trudnościach fonetycznych studentów latynoskich w procesie przyswajania języka polskiego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 82–88;

– J. Majchrowski, *O fonetykę dydaktyczną języka polskiego dla cudzoziemców*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 67–82;

– H. Olaczek, *Z problematyki nauczania cudzoziemców konstrukcji ze słowem „nie". (Potrzeby językowe i ich realizacja w podręcznikach do nauki języka polskiego jako obcego używanych w ośrodkach kształcenia cudzoziemców w Polsce)*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 117–129;

– E. Sajenczuk, *Próba przedstawienia błędów popełnianych najczęściej przez studentów wietnamskich w czasie uczenia się języka polskiego w Polsce*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 99–109;

– E. Wyrębowska-Bajor, *W sprawie odmiany specjalistycznej języka polskiego na zajęciach z cudzoziemcami*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 130–136;

– M. Nowakowska, *Fleksja rzeczownika w podręczniku historii*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Nauczanie po polsku*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1991, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 3, s. 45–59;

– K. Michalewski, *Gramatyka dydaktyczna*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Materiały z konferencji*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1992, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 4, s. 139–145;

– L. Sikorski, *Trudne słowa (z problematyki czasownika na zajęciach z Polonią)*, „Ojczyzna – Polszczyzna" 1992, nr 2;

– L. Sikorski, *Tekst jako podstawa do ćwiczeń na poziomie wyższym*, „Ojczyzna – Polszczyzna" 1992, nr 1;

– G. Rudziński, *Adlatywne wyrażenia przyimkowe w funkcji okolicznika miejsca i łączliwe z nimi czasowniki*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 5–23;

– B. Nadgórska-Maciejewska, *Możliwości zastosowania technik słowotwórczych na lekcjach języka polskiego z cudzoziemcami*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 23–31;

– E. Mendak, D. Pogorzelska, *Możliwości wykorzystania elementów komunikacji niewerbalnej w nauczaniu cudzoziemców języka polskiego (Rozważania teoretyczne)*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 31–39;

– E. Mendak, *Cele nauczania a środki dydaktyczne*, „Neofilolog" 1995, nr 10;

– B. Ostromęcka-Frączak, *Rola prefiksów czasownikowych w komunikacji językowej studentów rosyjskojęzycznych*, [w:] J. Mazur (red.), *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu*, Lublin 1995, s. 103–114;

– B. Krucka, *Rusycyzmy składniowe w języku Polaków ze Wschodu na tle polsko-rosyjskich kontrastów językowych*, [w:] J. Mazur (red.), *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu*, Lublin 1995, s. 115–124;

– B. Krucka, *Błędy frazeologiczne w języku Polonii ze Wschodu*, [w:] B. Janowska, J. Porayski-Pomsta (red.), *Język polski w kraju i za granicą*, t. 1, Warszawa 1997, s. 62–71;

– B. Krucka, *Propozycja ćwiczeń przeciwdziałających interferencji języka rosyjskiego (na podstawie struktur składniowych oznaczających przyczynę)*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 337–345;

– I. Słaby-Góral, *Analiza możliwości funkcjonalnego wprowadzania wybranych form deklinacyjnych (na podstawie narzędnika i miejscownika) w grupach studentów cudzoziemców uczących się języka polskiego*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1997, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 9, s. 5–13;

– I. Słaby-Góral, *Analiza możliwości funkcjonalnego wprowadzania form fleksyjnych w grupach studentów cudzoziemców uczących się języka polskiego (na podstawie wybranych związków składniowych z liczebnikami głównymi)*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 353–361;

– E. Wyrębowska-Bajor, *Zobaczymy, jak czytają nasi studenci*, [w:] J. Mazur (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000, s. 185–190;

– I. Słaby-Góral, *Między językoznawstwem integracyjnym a językoznawstwem filologiczno-semiotycznym. Gramatyka w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, [w:] *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice 2001, s. 425–437;

– I. Słaby-Góral, *Do czego Polakom potrzebny jest ten nieszczęsny celownik? – czyli problemy cudzoziemców związane z użyciem rzadziej występujących form fleksyjnych*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 81–87;

– L. Sikorski, *Dydaktyczno-językowe aspekty korelacji w nauczaniu cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 87–93;

– A. Kubacka-Gorwecka, *Charakterystyka zmodyfikowanego egzaminu ustnego z języka polskiego po kursie podstawowym (stopień IV: poziom podstawowy, progowy) w SJPdC UŁ*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 109–113;

– A. Omulecka, *Streszczenie – ważne ćwiczenie w kształtowaniu myślenia analitycznego w procesie uczenia się języka polskiego jako obcego*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 113–119.

Dział III. Doświadczenia metodyczne nauczycieli przedmiotów kierunkowych

– S. Rubaj, *Kierunki i metody doskonalenia procesu nauczania fizyki w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1979, Maszynopis pracy doktorskiej w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego;

– J. Michowicz, *Rozwijanie sprawności językowych studentów cudzoziemców w pierwszych tygodniach nauczania wiedzy o Polsce. Materiały z konferencji międzynarodowej*, Lipsk 1978, 12 s.;

– J. Michowicz, *Upowszechnianie wiedzy o Polsce wśród słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, „Życie Szkoły Wyższej" 1980, R. 28, nr 9, s. 95–104;

– J. Michowicz, *Problemy doboru i zakresu treści nauczania wiedzy o Polsce w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 1980, Maszynopis pracy doktorskiej w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego;

– J. Michowicz, *Problemy doboru i zakresu treści nauczania wiedzy o Polsce w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego* (fragmenty), [w:] J. Lewandowski (red.), *Język polski jako obcy. Materiały glottodydaktyczne*, t. 1, z. H1–H2, Warszawa 1983–1984, k.1 – 202, 1–200;

– J. Michowicz, *Rola nauczania historii w rozwoju umiejętności w zakresie języka polskiego*, [w:] W. Kucharski (red.), *Spotkanie Nauczycieli Polonijnych '80. Materiały z seminarium, Warszawa, 9–10 sierpnia 1980 r.*, Lublin 1981, s. 61–71;

– J. Michowicz, *Niektóre problemy związane z nauczaniem języka polskiego jako obcego*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1981, nr 2, s. 129–142;

– G. Karowicz, *Testy bieżącej kontroli w nauczaniu chemii*, [w:] *Materiały dorocznego zjazdu naukowego Polskiego Towarzystwa Chemicznego i Stowa-*

rzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego w Kielcach, 19–22 IX 1984, Kielce 1984, s. 46;

– J. Michowicz, *Metody i techniki badań nad doborem treści nauczania wiedzy o Polsce studentów cudzoziemców*, „Poradnik Językowy" 1985, nr 2, s. 122–127, nr 3, s. 196–202;

– S. Bednarek, *Organizacja i uwarunkowania procesu dydaktycznego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, „Życie Szkoły Wyższej" 1986, R. 34, nr 7/8, s. 143–154;

– S. Golewski, I. Słaby-Góral, *Wybrane problemy koordynacji pracy w nauczaniu języka polskiego jako obcego w ramach przedmiotu „chemia" w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 173–179;

– J. Jerzewski, *Testy w nauczaniu matematyki w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 196–201;

– G. Karowicz, *Rola testów w nauczaniu chemii w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 209–217;

– J. Michowicz, *Założenia ogólne stosowania testów w nauczaniu cudzoziemców*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 186–195;

– S. Rubaj, *Niektóre czynniki warunkujące efektywność nauczania fizyki w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 180–185;

– S. Rubaj, *Testy w nauczaniu fizyki w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 202–208;

– S. Rubaj, *Nauczanie języka specjalistycznego i przedmiotów w przygotowaniu do studiów wyższych*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Kształcenie cudzoziemców – materiały międzynarodowej konferencji naukowej*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1989, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 2, s. 95–103;

– K. Andrijewska, E. Grzejdziak, *Kształtowanie sprawności językowych na lekcjach chemii*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Kształcenie cudzoziemców – materiały międzynarodowej konferencji naukowej*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1989, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 2, s. 87–95;

– S. Bednarek, *Środki dydaktyczne i ich funkcje we wprowadzaniu słownictwa specjalistycznego na przykładzie fizyki*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Kształcenie cudzoziemców – materiały międzynarodowej konferencji naukowej*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1989, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 2, s. 103–113;

– M. Wnuk, *Wykorzystanie technik i środków nauczania w biologii*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Kształcenie cudzoziemców – materiały międzynarodowej konferencji naukowej*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1989, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 2, s. 129–139;

– Z. Jóźwiak, *Uwagi dotyczące pierwszego etapu w nauczaniu matematyki*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Nauczanie po polsku*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1991, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 3, s. 59–63;

– D. Wróbel, *Niedefinicyjne wprowadzanie pojęć matematycznych na zajęciach dla cudzoziemców*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Nauczanie po polsku*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1991, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 3, s. 63–75;

– S. Bednarek, *Umiejętności rozwiązywania zadań z fizyki przez słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców a determinujące je czynniki*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Nauczanie po polsku*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1991, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 3, s. 75–92;

– S. Bednarek, *Badanie prognostyczności ocen z zaliczeń dla wyników egzaminów w procesie kształcenia przygotowawczego cudzoziemców (na przykładzie fizyki)*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Nauczanie po polsku*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1991, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 3, s. 92–102;

– K. Andrijewska, E. Grzejdziak, *Stan wiedzy Polaków ze Wschodu a dobór treści i organizacji procesu nauczania chemii w SJPdC UŁ*, [w:] J. Mazur (red.), *Merytoryczne kształcenie Polaków ze Wschodu*, Lublin 1994, s. 147–154;

– Z. Jóźwiak, D. Wróbel, *Organizacja nauczania matematyki i sprawdzanie wiadomości studentów w ramach sesji orientacyjnej*, [w:] J. Mazur (red.), *Merytoryczne kształcenie Polaków ze Wschodu*, Lublin 1994, s. 155–162;

– B. Penczak, M. Wnuk, *Spostrzeżenia dotyczące merytorycznego przygotowania z biologii – kandydatów ze Wschodu na studia medyczne, rolnicze i biologiczne*, [w:] J. Mazur (red.), *Merytoryczne kształcenie Polaków ze Wschodu*, Lublin 1994, s. 133–140;

– J. Dziurdź, B. Penczak, *Aktywność własna studenta uczącego się biologii a umiejętność posługiwania się specjalistycznym słownictwem biologicznym*, [w:] J. Mazur (red.), *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu*, Lublin 1995, s. 223–230;

– D. Wróbel, A. Zielińska, *Przekładowe słowniki matematyczne: ich założenia i rola w kształceniu sprawności komunikacyjnej studentów polonijnych*, [w:] J. Mazur (red.), *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu*, Lublin 1995, s. 231–236;

– B. Penczak, S. Hrabec, *Filmy wideo w nauczaniu cudzoziemców słownictwa biologicznego*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6, s. 75–83;

– Z. Jóźwiak, L. Kondrak, *Test wstępny jako jeden z czynników intensyfikacji nauczania matematyki w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6, s. 83–93;

– P. Nosko, *Rodzaje ćwiczeń językowych na lekcjach fizyki dla cudzoziemców*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 169–177;

– T. Jakubowska, M. Ledzion, *Film video i komputer w nauczaniu historii słuchaczy cudzoziemców*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 185–193;

– K. Kalinowski, E. Mendak, *Sprawdzanie wiadomości z zakresu chemii a sprawność językowa studentów w grupach medycznych w SJPdC UŁ*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 193–205;

– T. Borowczyk, Z. Jaruga, E. Rudzińska, *Prezentowanie funkcji i znaczenia komunikacyjnego wybranych struktur językowych na zajęciach z chemii*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 205–215;

– M. Wnuk, *Metody i środki techniczne stosowane na zajęciach z biologii*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 215–221;

– Z. Jóźwiak, L. Kondrak, *Testy z matematyki a sprawność języka i wiedza merytoryczna studentów Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 221–229;

– I. Kolendo, M. Wiktorowski, *Wiedza historyczna Polaków ze Wschodu w świetle badań – oceny i wnioski*, [w:] J. Mazur (red.), *Kształcenie rodaków ze Wschodu w Polsce (1989–1995)*, Lublin 1996, s. 85–96;

– M. Wiktorowski, I. Kolendo, *Wiedza historyczna młodzieży polonijnej w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Uniwersytecie Łódzkim*, „Acta

Universitatis Lodziensis" 1997, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 9, s. 59–69.

Dział IV. O programach i pomocach dydaktycznych: podręcznikach, słownikach, filmach, mapach itd.

– S. Hrabcowa, T. Jeromin, A. Wierzbowska, M. Wiśniewska-Mync, *Programy nauczania języka polskiego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi*, Łódź 1973, s. 34;

– K. Kalinowski, I. Słaby-Góral, *Z prac nad „Chemicznym słownikiem minimum dla cudzoziemców" (Problem doboru treści i układu hasła)*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 162–172;

– M. Starzycka, *Uwagi na marginesie pracy nad „Historycznym słownikiem minimum dla cudzoziemców"*, [w:] J. Mączyński, J. Michowicz (red.), *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców. Studia i materiały*, Łódź 1987, s. 154–161;

– B. Czernik, *Z prac nad słownikiem dydaktycznym dla cudzoziemców. Dobór i układ treści w matematycznym słowniku minimum*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 33–47.

– J. Mączyński, *Model programu nauczania języka polskiego jako obcego*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Nauczanie po polsku*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1991, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 3, s. 5–13;

– B. Ostromęcka-Frączak, *Studia polonistyczne dla cudzoziemców w Uniwersytecie Łódzkim*, [w:] J. Mazur (red.), *Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu*, Lublin 1993, s. 107–112;

– T. Jakubowska, *Mapa na lekcjach historii i wiedzy o Polsce w nauczaniu słuchaczy cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 61–71;

– E. Mendak, *O scenariuszu cyklu filmowego Ewy Mendak i Lidii Wasilewskiej pt.: „Ucz się z nami"*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 55–61;

– B. Nadgórska-Maciejewska, *Prace leksykograficzne w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi (lata 1968–1990)*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 39–55;

– T. Borowczyk, H. Iljaszuk, *Założenia dydaktyczno-metodyczne podręcznika: „Język polski dla cudzoziemców"*, cz. 1, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6, s. 5–13;

– L. Sikorski, *Z prac nad polskim słownikiem ekonomicznym minimum*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 229–237;

– A. Skalska, *Film edukacyjny w praktyce glottodydaktycznej – próba adaptacji*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6, s. 43–63;

– E. Wyrębowska-Bajor, E. Madej, *Koncepcja językowo-metodyczna podręcznika języka polskiego dla grup humanistycznych*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 243–251;

– B. Barska, K. Kalinowski, *Z prac nad „Materiałami pomocniczymi – język polski na lekcjach chemii"*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1997, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 9, s. 69–79;

– G. Kompel, *Nauczanie Europejczyków kultury polskiej na poziomie średnim*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 169–177;

– B. Ostromęcka-Frączak, *Słownik dwujęzyczny i jego rola w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 389–395;

– G. Rudziński, *Indeks a tergo do Słownika minimum współczesnej polszczyzny Z. Kurzowej i H. Zgółkowej*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 403–415;

– M. Cieślak, J. Czarnecka, A. Jackowska, L. Sikorski, *„ABC ekonomii dla cudzoziemców". Podręcznik dwupoziomowy*, [w:] J. Mazur (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000;

– B. Ostromęcka-Frączak, *Słowniki dydaktyczne do nauki języka polskiego jako obcego. Teoria i praktyka*, [w:] J. Mazur (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000, s. 323–333;

– Z. Jóźwiak, *Słowniki jako pomoc dla uczestników krótkich kursów terminologii matematycznej*, [w:] R. Cudak, J. Tambor (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice 2001.

Dział V. Prace konfrontatywne

– J. Majchrowski, S. Radeva, *Polskite glagoli za dvizenie s predstavki od-, wy-, po- i technite bylgarski syotstvija*, [w:] *Bjuletin za sypostavitel no izsledvane na bylgarskija ezik s drugi ezici*, Sofija 1977, s. 149–169;

– I. Słaby-Góral, *Opisanije polskogo jazyka kak inostrannogo w kontrastiwnom obuczenii na osnowie ekspierimienta prowiedionnogo w gruppie studientow choroszo władiejuszczich anglijskim jazykom*, Skrifter utgivna av *Institutionen for Filologi II vid Tammerfors Universitet*, t. 13, Tampereen Yliopisto, Filologian Laitos II ja tekijat, Jaljennepalvalvelu, Tampere 1987, s. 29–45;

– J. Majchrowski, S. Radeva, *Polsko-bylgarski frazeologizmi s komponenti somatizmi*, [w:] *Sypostavitelno izucavane na castnite leksikalni sistemi na slavanskite ezici v sinchronija i dijachronija*, Sofija 1979, s. 178–184;

– I. Słaby-Góral, *Opis języka polskiego jako obcego w ujęciu kontrastywnym z językiem angielskim na podstawie eksperymentu przeprowadzonego w grupie studentów nigeryjskich*, [w:] *Materiały Konferencji Naukowej z okazji 25-lecia Instytutu Przygotowawczego dla Cudzoziemców w Uniwersytecie im. Łomonosowa*, Moskwa 1979;

– L. Sikorski, T. Lewaszkiewicz, *Rosyjskie interferencje graficzne w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, „Studia Rossica Posnaniensis" 1980, z. 14, s. 191–199;

– L. Sikorski, T. Lewaszkiewicz, *Rosyjskie interferencje graficzne w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, [w:] J. Lewandowski (red.), *Język polski jako obcy. Materiały glottodydaktyczne*, t. 1, z. C1, Warszawa 1983, k. 35–42;

– J. Kucharczyk, *Charakter i przyczyny błędów fonicznych popełnianych przez studentów z krajów Ameryki Łacińskiej*, [w:] J. Lewandowski (red.), *Język polski jako obcy. Materiały glottodydaktyczne*, t. 1, z. C1, Warszawa 1983, s. 91–103;

– B. Krucka, *Związki frazeologiczne z czasownikiem „robić" i ich ekwiwalenty w języku rosyjskim*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6, s. 23–35;

– M. Starzycka, *Frazeologizmy w nauczaniu języka polskiego cudzoziemców na przykładzie polskiego czasownika „robić" i jego odpowiedników – hiszpańskiego „hacer" i portugalskiego „fazer"*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6, s. 35–43;

– B. Krucka, *Konfrontatywne nauczanie języka polskiego w grupach Polonii ze Wschodu*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 137–145;

– T. Sikorska, *System fonologiczny języka polskiego w porównaniu z serbskim*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 145–153;

– B. Krucka, *Różnice w systemie składniowym języka polskiego i rosyjskiego*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1997, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 9, s. 35–59;

– B. Krucka, *Polsko-rosyjskie kontrasty w zakresie derywacji rzeczownikowej*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 43–69.

Dział VI. Nauczanie języka specjalistycznego przez polonistów

– A. Omulecka, *Z zagadnień pracy z tekstem naukowym i tekstem kierunkowym w grupie medycznej*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 23–33;

– G. Rudziński, *Problemy analiza tekstow po ekologii w uczebnych celach*, [w:] *Problemy podgotowki nacyonalnych kadrow dla zarubieżnych stran. Tezisy dokladow meždunarodnoj nauczno-prakticzeskoj konferencyi*, Sankt-Peterburg 1995, s. 67;

– L. Sikorski, *Założenia metodyczno-programowe kursu języka polskiego dla cudzoziemców – ekonomistów*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6, s. 19–23;

– A. Omulecka, *Funkcja tekstu na przedmiotach kierunkowych oraz na języku polskim w grupach medycznych*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 81–89;

– E. Mendak, *Polska terminologia rolnicza w nauczaniu cudzoziemców*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 89–95;

– Z. Kropiwnicka, A. Skalska, *Na łasce języka?... Problemy przygotowania merytorycznego Słowian do studiów polonistycznych*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 153–163;

– G. Kompel, *Nauczanie języka polskiego przyszłych humanistów*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 163–169;

– G. Rudziński, *Badanie tekstów naukowych w kontekście kształcenia specjalistycznego cudzoziemców*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 47–53;

– L. Sikorski, *Nauczanie języka specjalistycznego w układzie wieloprzedmiotowym*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 105–115;

– E. Wyrębowska-Bajor, *Niektóre aspekty organizacji słownictwa w materiałach do nauczania języka polskiego humanistów na etapie średnio zaawan-*

sowanym, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 129–135;

– B. Krucka, *Wprowadzenie słownictwa ekonomicznego w grupach polonijnych ze Wschodu*, [w:] J. Mazur (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000, s. 357–360;

– G. Rudziński, *Lista rangowa słownictwa tekstów naukowych z dziedziny ochrony środowiska jako pomoc w nauczaniu języka specjalistycznego*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 93–109.

Dział VII. Lektoraty języka polskiego za granicą

– E. Sajenczuk, *Nauczanie języka polskiego w Wyższej Szkole Języków Obcych w Hanoi*, [w:] J. Lewandowski (red.), *Język polski jako obcy. Materiały glottodydaktyczne*, t. 22, z. A, Warszawa 1984, s. 8–25;

– E. Sajenczuk, *Program nauczania języka polskiego na kursie przygotowawczym na Wydziale Przygotowawczym w Wyższej Szkole Języków Obcych w Hanoi*, [w:] J. Lewandowski (red.), *Język polski jako obcy. Materiały glottodydaktyczne*, t. 22, z. A, Warszawa 1984, s. 26–40;

– H. Kicińska, *Lektorat języka polskiego w ABF Halle'a Salle*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 63–67;

– J. Majchrowska, *Z działalności lektoratu języka polskiego w Uniwersytecie im. Cyryla i Metodego w Wielkim Tyrnowie – Bułgaria*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 59–63;

– M. Starzycka, *Informacje o lektoracie języka polskiego w Universidade de Lizboa*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 67–71;

– K. Szafranowska-Kończalik, *Z problemów nauczania języka polskiego w Uniwersytecie im. A. Żdanowa w Leningradzie*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 53–59;

– L. Wawrzyńczak, *Lektorat języka polskiego w Wyższej Szkole Języków Obcych w Hanoi – Wietnam*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 1, s. 47–53;

– B. Krucka, *Z zagadnień wpływu języka rosyjskiego na polskie słownictwo i konstrukcje gramatyczne*, „Zagadnienia Językoznawcze" 1992, t. 21;

– B. Ostromęcka-Frączak, *Kształcenie polonistyczne jako element kształcenia slawistycznego (na przykładzie lektoratu języka polskiego w Lublanie)*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 71–81;

– K. Wróbel, *Lektorat języka polskiego w Turku (Finlandia) (1983–1988)*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 81–87;

– L. Sikorski, *Nauczanie języka polskiego w landzie Szlezwik-Holsztyn (Niemcy)*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1994, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 5, s. 87–90;

– B. Ostromęcka-Frączak, *Lektorat języka polskiego w Lublanie i jego współpracownicy*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6, s. 93–98;

– J. Majchrowski, *O lektoratach języka polskiego na Konferencji polonistów zagranicznych w dniach 5–6 IX 1938 roku*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza" 1997, t. 32;

– M. E. Sajenczuk, *Refleksje nad nauczaniem języka polskiego w krajach Trzeciego Świata: Indie*, [w:] B. Janowska, J. Porayski-Pomsta (red.), *Język polski w kraju i za granicą*, t. 2, Warszawa 1997, s. 202–208;

– B. Maciejewska, *Nauczanie języka polskiego w Uniwersytecie Preszowskim w Słowacji*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 433–439;

– T. Sikorska, *Język polski na Uniwersytecie w Nowym Sadzie*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 475–479;

– I. Słaby-Góral, *Język polski – lektorat i filologia na Uniwersytecie w Tempere (Finlandia), Nauczanie języków obcych na lektoratach w dobie reformy szkolnictwa i integracji ze Wspólnotą Europejską*, „Prace Naukowe Studium Nauki Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej" 2000, s. 226–228;

– M. E. Sajenczuk, *O nauczaniu wiedzy o kulturze polskiej na kursie konwersacji polonistyki sztokholmskiej*, [w:] J. Mazur (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000, s. 275–284;

– M. E. Sajenczuk, *Symulacja w nauczaniu języka polskiego jako obcego i kultury polskiej. Z doświadczeń lektora gościnnego na polonistyce sztokholmskiej*, [w:] R. Cudak, J. Tambor (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice 2001, s. 228–240;

– G. Kompel, *Z doświadczeń lektora gościnnego w Łotewskiej Akademii Kultury w Rydze*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 125–135;

– M. E. Sajenczuk, *Z doświadczeń lektora gościnnego JPJO i KPJO na uniwersytetach szwedzkich*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 135–145.

Dział VIII. Sprawozdania i komunikaty

– G. Zarzycka-Suliga, *Amerykańska wielokulturowość a nauczanie kultury Europy Wschodniej*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 275–285;

– M. E. Sajenczuk, *Język polski w strukturze studiów slawistycznych w Uniwersytecie Delhijskim*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1997, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 9, s. 85–93;

– T. Szychowska, *Wydział Przygotowawczy dla Studentów Zagranicznych w Sankt-Petersburgu*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1997, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 9, s. 107–111;

– Z. Jóźwiak, E. Mendak, B. Penczak, *Współpraca łódzkiego Studium z Instytutem Języka Czeskiego w Pradze – osiągnięcia i perspektywy*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1997, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 9, s. 111–115;

– A. Skalska, *Sprawozdanie z konferencji „Obcokrajowców uczenie Polski", Kraków, 29 czerwca 1999 roku*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 119–125.

Dział IX. Recenzje

– G. Zarzycka-Suliga, *Oswoili chrząszcza. Recenzja książki „Oswajanie chrząszcza w trzcinie czyli o kształceniu cudzoziemców w Instytucie Polonijnym Uniwersytetu Jagiellońskiego", pod red. W. Miodunki, J. Rokickiego, Universitas 1999*, „Przegląd Polonijny" 2000, z. 1, s. 201–205;

– G. Zarzycka, *Jak w Krakowie chrząszcz brzmi w trzcinie. „Oswajanie chrząszcza w trzcinie, czyli o kształceniu cudzoziemców w Instytucie Polonijnym Uniwersytetu Jagiellońskiego", pod red. W. Miodunki, J. Rokickiego, Universitas, Kraków 1999*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 145–151;

– G. Zarzycka, *Sprawdza się! Ewa Bajor, Eliza Madej, „Wśród ludzi i ich spraw. Kurs języka polskiego jako obcego dla humanistów (poziom średnio zaawansowany)", PWN, Warszawa–Łódź 1999*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 151–159;

– L. Sikorski, *Magdalena Szelc-Mays, Paweł Długosz, „O ekonomii po polsku. Podręcznik języka polskiego dla cudzoziemców. Poziom średnio zaawansowany", Kraków 1999, Wydawnictwo i Poligrafia Kurii Prowincjonalnej Zakonu Pijarów*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 159–161.

W artykułach zamieszczonych w dziale I dokonano przeglądu literatury i stanu badań nad problematyką nauczania języka polskiego jako obcego, omówiono najważniejsze ogniwa procesu dydaktycznego w SJPdC UŁ, przedstawiono niektóre metody nauczania języka polskiego jako obcego oraz wpływ czynników zewnętrznych i wewnętrznych na proces przyswajania polszczyzny przez cudzoziemców. Znalazły się tutaj również teksty poświęcone koncepcji doboru materiału językowego i roli nauczyciela w rozwijaniu sprawności językowej studentów.

Artykuły zgromadzone w dziale II poświęcone zostały wybranym zagadnieniom nauczania wymowy, gramatyki i słownictwa, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki błędów popełnianych w procesie przyswajania polszczyzny przez cudzoziemców pochodzących z różnych krajów.

W dziale III zawarte zostały artykuły, w których przedstawiono niektóre doświadczenia metodyczne nauczycieli SJPdC UŁ w zakresie zastosowania testów oraz koncepcje godzenia rozbieżnych niekiedy potrzeb nauczycieli języka i przedmiotów kierunkowych. Teksty te pokazywały, że przedmioty kierunkowe stanowiły ważny element przygotowania cudzoziemców do studiów w polskich szkołach wyższych, ze względu na występujące różnice programowe między polskimi i obcymi szkołami średnimi, a także dlatego, że polskiej terminologii naukowej najłatwiej uczyć się w naturalnych sytuacjach, a więc w trakcie zajęć z biologii, chemii, fizyki czy matematyki. W publikacjach tych znalazły się również rozważania dotyczące programu nauczania przedmiotów kierunkowych[1].

Bezpośrednio programom nauczania poświęcone były trzy artykuły, zawarte w dziale IV. Dwa z nich prezentowały i charakteryzowały obowiązujące w Studium programy, natomiast trzeci, autorstwa Jana Mączyńskiego, oprócz przedstawienia opinii autora na temat programu nauczania przypominał niezrealizowane zamysły opracowania powszechnie obowiązującego programu. Autor proponował zasady, którymi należałoby się kierować przygotowując liczne, bo ukierunkowane na potrzeby odpowiednich kursów, programy[2].

W dziale tym znalazły się również teksty, w których rozważano temat podręczników do języka polskiego, jak i do kształcenia terminologii specjalistycznej oraz artykuły poświęcone pomocom dydaktycznym w nauczaniu języka polskiego, wykorzystaniu filmów edukacyjnych w praktyce glottodydaktycznej, a także zastosowaniu mapy na lekcjach historii i wiedzy o Polsce.

W pracach z działu V piszący zwracali uwagę na specyfikę nauczania, wynikającą z odmienności systemowych różnych języków. Programy, metody

---

[1] *Wstęp*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, G. Karowicz (red.), *Nauczanie po polsku*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1991, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 3, s. 3.

[2] Tamże.

i środki nauczania języka polskiego jako obcego zestawiono z glottodydaktyką innych języków, np. rosyjskiego, angielskiego, niemieckiego[3].

Artykuły z działu VI poświęcone zostały zagadnieniom związanym z nauczaniem języka specjalistycznego w zakresie np. ekonomii, biznesu, ekologii i ochrony środowiska. Wiele tekstów poruszało problem terminologii specjalistycznej i jej zróżnicowania, np. słownictwo humanistyczne, medyczne, rolnicze.

W publikacjach, które znalazły się w dziale VII, autorzy pisali o nauczaniu języka polskiego za granicą i swoich doświadczeniach tam zdobytych.

W dziale VIII znalazły się teksty poświęcone sprawozdaniom z konferencji bądź pobytu nauczycieli na zagranicznych uniwersytetach.

Końcowy dział IX stanowią recenzje dwu najnowszych podręczników do nauki języka polskiego jako obcego, na różnych poziomach i dla różnych specjalizacji, oraz monografii Instytutu Polonijnego, w której zamieszczone zostały również artykuły o charakterze teoretycznym[4].

Większość artykułów, napisanych przez pracowników Studium, została opublikowana w serii Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, wydawanej przez Wydawnictwo UŁ i adresowanej do wszystkich uczących języka polskiego jako obcego w Polsce i za granicą, a zwłaszcza do wykładowców instytucji przygotowujących cudzoziemców do rozpoczęcia studiów na polskich uczelniach wyższych. Od 1987 r. do 2002 r. ukazało się 12 numerów.

Do końca 2002 r. pracownicy Studium opublikowali 192 artykuły i 5 prac doktorskich poświęconych tematyce glottodydaktycznej:

– S. Rubaj, *Kierunki i metody doskonalenia procesu nauczania fizyki w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, Łódź 1979;

– J. Michowicz, *Problemy doboru i zakresu treści nauczania wiedzy o Polsce w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 1980;

– L. Sikorski, *Analiza błędów językowych obcokrajowców i jej implikacje lingwistyczno-dydaktyczne dla nauczania języka polskiego jako obcego na materiale błędów uczniów niemieckich*, Łódź 1982;

– G. Zarzycka, *Dialog międzykulturowy. Teoria oraz opis komunikowania się cudzoziemców przyswajających język polski*, Łódź 2000;

– G. Rudziński, *Charakterystyka językowa tekstów naukowych z dziedziny ochrony środowiska*, Łódź 2001.

Dynamikę produkcji wydawniczej pracowników Studium w czterech dziesięcioletnich okresach ilustruje tabela 4.2.

---

[3] *Wstęp*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: stan obecny – problemy – postulaty*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1998, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 10, s. 3.

[4] *Wstęp*, [w:] „Acta Universitatis Lodziensis" 2002, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 12, s. 3.

Tabela 4.2. Publikacje naukowe napisane przez pracowników SJPdC UŁ w latach 1963–2002

Rodzaj publikacji \ Lata	1963–1972	1973–1982	1983–1992	1993–2002	Razem
Artykuły	1	11	62	118	192
Doktoraty	–	3	–	2	5

Źródło: jak do tab. 4.1.

Jak widać, liczba powstających publikacji systematycznie się zwiększała, a ostatnie dziesięciolecie było wyjątkowo udane, jeśli chodzi o tę dziedzinę działalności pracowników Studium. Wynika to prawdopodobnie z tego, że w obecnym czasie, aby utrzymać się na rynku usług edukacyjnych, trzeba wykazywać się nie tylko pracą dydaktyczną, ale również potrzebna jest rozległa działalność naukowa, a co za tym idzie i publikacyjna.

W SJPdC w Łodzi zostało zorganizowanych pięć konferencji naukowych.

Pierwsza odbyła się 16–17 grudnia 1980 r. Jej tematem były programy nauczania języka polskiego jako obcego.

Druga odbyła się w 1987 r. z okazji jubileuszu 35-lecia SJPdC UŁ. Zostali na nią zaproszeni przedstawiciele wszystkich polskich ośrodków zajmujących się kształceniem cudzoziemców, jak również goście z zagranicy: przedstawiciele ośrodków przygotowawczych w Lipsku, Halle, Woroneżu, Sofii, Pradze, Bratysławie, Budapeszcie, Pekinie. Wygłoszono 22 referaty, w tym 5 zaprezentowali pracownicy SJPdC w Łodzi.

Konferencja była poświęcona trzem zagadnieniom:

1) doborowi materiału językowego;
2) udziałowi nauczycieli przedmiotów w kształceniu językowym;
3) technicznym środkom nauczania[5].

Trzecia konferencja odbyła się w 1989 r. Poświęcona była następującym zagadnieniom:

1) dobór materiału;
2) terminologia glottodydaktyczna;
3) metody i środki nauczania;
4) organizacja nauczania[6].

Pracownicy SJPdC UŁ wygłosili na niej trzy referaty.

[5] *Wstęp*, [w:] „Acta Universitatis Lodziensis" 1989, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 2, s. 3–6.

[6] *Wstęp*, [w:] K. Michalewski, M. Nowakowska, J. Mączyński, J. Majchrowski, G. Karowicz (red.), *Materiały z konferencji*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1992, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 4, s. 3.

Czwarta konferencja odbyła się w Studium w 1995 r. Wzięli w niej udział pracownicy podobnych ośrodków przygotowawczych z kraju i zagranicy. Wygłoszono 44 referaty, w tym kilka zaprezentowali przedstawiciele ośrodków zagranicznych, takich jak np.: Chorwacja, Łotwa, Nowa Jugosławia, Rosja, Słowacja, Słowenia, Wietnam, USA.

Konferencja została zorganizowana w ramach obchodów 50-lecia Uniwersytetu Łódzkiego. Poświęcona była zagadnieniom związanym z nauczaniem języka specjalistycznego w zakresie np. ekonomii, biznesu, ekologii i ochrony środowiska. Wiele referatów poruszało problem terminologii specjalistycznej i jej zróżnicowania, np. słownictwo humanistyczne, medyczne, rolnicze. Nauczyciele przedmiotów kierunkowych przedstawili metody i formy nauczania ich przedmiotów oraz zgłosili propozycje nowego sposobu oceniania wiedzy studentów. Nauczyciele SJPdC UŁ wygłosili 15 referatów[7].

Piąta konferencja, poświęcona nauczaniu języka polskiego cudzoziemców, odbyła się w 1997 r. i zatytułowana została: „Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców. Poziom średni: Stan obecny – problemy – postulaty". Udział wzięli w niej nauczyciele akademiccy z ośrodków krajowych i zagranicznych, w których język polski jest nauczany jako obcy. Reprezentowane były takie kraje, jak: Belgia, Białoruś, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Francja, Izrael, Japonia, Nowa Jugosławia, Niemcy, Rosja, Rumunia, Słowacja, Szwecja, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania, Włochy. Uczestnikami krajowymi byli przedstawiciele uczelni z Katowic, Krakowa, Lublina, Poznania, Rzeszowa, Warszawy i Wrocławia. Gospodarze, pracownicy SJPdC UŁ, wygłosili 15 referatów, a w czasie całej konferencji zaprezentowano 75 wystąpień.

Uczestnicy dyskutowali nad programami nauczania języka polskiego jako obcego w różnych częściach świata. Przedstawiony został wspólny inwentarz zagadnień gramatycznych oraz kolejność ich wprowadzania. Zwracano też uwagę na specyfikę nauczania, wynikającą z odmienności systemowych różnych języków. Programy, metody i środki nauczania języka polskiego jako obcego zestawiono z glottodydaktyką innych języków, np. rosyjskiego, angielskiego, niemieckiego.

Ważne miejsce podczas konferencji zajęły problemy związane z nauczaniem różnych elementów kultury polskiej i dialogiem międzykulturowym[8].

Pracownicy SJPdC w Łodzi licznie uczestniczyli w innych konferencjach naukowych, organizowanych przez poszczególne ośrodki zajmujące się nauczaniem języka polskiego jako obcego, jak również Stowarzyszenie „Bristol" oraz w konferencjach glottodydaktycznych organizowanych za granicą.

---

[7] *Wstęp*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Kształcenie specjalistyczne cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7/8, s. 3.

[8] *Wstęp*, [w:] B. Ostromęcka-Frączak (red.), *Polonistyczna edukacja...*, s. 3

Pracownicy SJPdC w Łodzi wzięli udział w cyklu konferencji zorganizowanych przez Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców UMCS w Lublinie w latach 1992–1996, poświęconych przede wszystkim nauczaniu Polaków ze Wschodu. Referaty wygłaszane na tych konferencjach były później wydawane w cyklu Kształcenie Polaków ze Wschodu pod redakcją J. Mazura. Nauczyciele SJPdC UŁ wygłosili również referaty na VIII i IX Konferencji Naukowo-Dydaktycznej, zorganizowanych przez Studium Nauki Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej, które odbyły się kolejno: w 1995 i 1998 r. Artykuły z tych konferencji zostały później wydane w publikacjach pt. *Nauczanie języków obcych w szkole wyższej. Materiały VIII Konferencji Naukowo-Dydaktycznej 21–22 września 1995 r.* pod redakcją R. Kuźmińskiej, M. Mendychowskiego i w „Pracach Naukowych Studium Nauki Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej" nr 34/2 . Swój udział zaznaczyli również wykładowcy SJPdC UŁ na Międzynarodowej Konferencji Naukowej Polonistów, zorganizowanej przez Instytut Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców „Polonicum" w Warszawie w 1995 r. Materiały z tej konferencji ukazały się w książce pt. *Język polski w kraju i za granicą*, tom I i II pod redakcją B. Janowskiej i J. Porayskiego-Pomsty. Studium było też reprezentowane na Międzynarodowej Konferencji naukowej *Multimedia w nauczaniu języka rodzimego jako obcego*, zorganizowanej przez Szkołę Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego w 1998 r., a prace z tej konferencji ukazały się w „Postscriptum" nr 27–29. Wykładowcy SJPdC UŁ licznie wzięli udział w konferencji zorganizowanej z inicjatywy Stowarzyszenia „Bristol" Polskich i Zagranicznych Nauczycieli Kultury Polskiej i Języka Polskiego jako Obcego w 1999 r. w Lublinie. Referaty wygłoszone na tej konferencji ukazały się w książce pt. *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych* pod redakcją J. Mazura. Kolejna konferencja, w której uczestniczyli pracownicy Studium, była zorganizowana w Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie w 2000 r. Materiały z tej konferencji zostały wydane w książce pt. *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego* pod redakcją R. Cudaka i J. Tambora. Nauczyciele SJPdC UŁ wyjeżdżali również na konferencje zagraniczne do Lipska, Petersburga i Moskwy, a prezentowane tam referaty ukazały się również w formie publikacji.

W omawianym okresie szesnastu pracowników SJPdC w Łodzi należało do Stowarzyszenia „Bristol" Polskich i Zagranicznych Nauczycieli Kultury Polskiej i Języka Polskiego jako Obcego, które zostało zarejestrowane 22 kwietnia 1997 r. w Warszawie. Potem w Łodzi 18 września 1997 r., w przeddzień międzynarodowej konferencji naukowej, odbyły się wybory władz[9]. Zrzeszenie to miało na celu rozwijanie i propagowanie inicjatyw, postaw i działań sprzyjających

[9] *Nie można być osobą, która wszystko wie najlepiej* – rozmowa z prof. W. Miodunką przeprowadzona przez J. Tambor. Tekst opracowała J. Malejka. http://bristol.us.edu.pl/bristol.html

promocji nauki języka polskiego w świecie, upowszechnianie wiedzy o polskiej literaturze, historii, kulturze i sztuce, a także przyczynianie się do podwyższania poziomu nauczania języka polskiego jako obcego[10].

Ustawa o języku polskim z 7 października 1999 r. stanowi w artykule 3, punkt 3: „Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa, w drodze rozporządzenia, zasady prowadzenia egzaminów państwowych z języka polskiego dla cudzoziemców, ubiegających się o urzędowe poświadczenie jego znajomości". Działając w myśl tej ustawy, Minister Edukacji Narodowej powołał wiosną 1999 r. Komisję ds. Certyfikacji Języka Polskiego jako Obcego, działającą w następującym składzie: dr R. Cudak (Uniwersytet Śląski), prof. A. Dąbrowska (Uniwersytet Wrocławski), dyr. M. Jelonkiewicz (Uniwersytet Warszawski), dr W. Martyniuk (Uniwersytet Jagielloński), prof. J. Mazur (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), prof. W. Miodunka (Uniwersytet Jagielloński), prof. B. Ostromęcka-Frączak (Uniwersytet Łódzki), prof. T. Zgółka (Uniwersytet Adama Miciewicza) i naczelnik E. Bober z MEN. Celem tej Komisji było przygotowanie merytoryczne koncepcji prowadzenia egzaminów biegłości z języka polskiego i określenie zasad wydawania dyplomów potwierdzających zdanie „egzaminów państwowych z języka polskiego".

Komisja ds. Certyfikacji powołała wiosną 2000 r. podzespół przygotowujący zadania do testów certyfikatowych. Zespół ten spotykał się regularnie dwa razy do roku i odbywał szkolenia, które mogły zostać uznane za szkolenia dla pracowników przygotowujących i przeprowadzających testy oraz szkolenia dla lektorów języka polskiego jako obcego. Wszyscy jego członkowie byli lektorami języka polskiego w poszczególnych ośrodkach akademickich. SJPdC w Łodzi reprezentowali: dr Grażyna Zarzycka i dr Grzegorz Rudziński. Członkowie podzespołu przygotowali testy certyfikatowe dla zaawansowanych i dla początkujących, które zostały potem przeprowadzone jako testy pilotażowe w tych ośrodkach akademickich, które brały udział w przygotowywaniu egzaminów: w Poznaniu, Wrocławiu, Katowicach, Warszawie, Łodzi, Lublinie i Krakowie. W 2003 r. Minister Edukacji Narodowej i Sportu powołał Państwową Komisję Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, której zadaniem jest sprawowanie nadzoru nad egzaminami przeprowadzanymi przez państwowe komisje egzaminacyjne, powoływanie ich składu, organizacja i prowadzenie szkoleń dla egzaminatorów[11]. W Komisji Łódź reprezentuje prof. Bożena Ostromęcka-Frączak, natomiast w pracach zespołów egzaminacyjnych uczestniczą następujący pracownicy SJPdC UŁ: dr Grażyna Zarzycka, dr Grzegorz Rudziński, mgr Anna Jackowska i mgr Iwona Góral.

---

[10] Statut Stowarzyszenia „Bristol" Polskich i Zagranicznych Nauczycieli Kultury i Języka Polskiego jako Obcego, http://bristol.us.edu.pl/bristol.html

[11] DzU 2003, nr 191, poz. 1871.

Powyższe informacje pokazują dobitnie, że pracownicy SJPdC w Łodzi prowadzili i prowadzą nadal bardzo rozległą działalność naukową, o czym najlepiej świadczą ich publikacje. Uczestniczyli również aktywnie we wszelkich działaniach mających na celu poprawę jakości usług edukacyjnych w zakresie kształcenia obcokrajowców w Polsce.

W niniejszym rozdziale zostały przedstawione publikacje pracowników SJPdC UŁ, związane jedynie z glottodydaktyką, pominięte zostały natomiast opracowania związane z innymi dyscyplinami naukowymi.

ZAKOŃCZENIE

Niniejsza rozprawa nie wyczerpuje oczywiście wszystkich aspektów organizacyjnych i działalności dydaktyczno-naukowej SJPdC UŁ od 1952 do 2002 r. Być może stanie się przyczynkiem do kolejnych opracowań, dotyczących kształcenia studentów cudzoziemców w Łodzi, gdyż w dziejach edukacyjnych miasta SJPdC UŁ zapisało piękną kartę. Geneza i tradycje kształcenia cudzoziemców w Łodzi sięgają początku lat pięćdziesiątych i trwają do dnia dzisiejszego, toteż Łódź posiada bogate doświadczenie w kształceniu obcokrajowców. Dorobek dydaktyczny i naukowy tej instytucji oraz pewna określona mitologia, która wytworzyła się wokół niej, skłoniły autorkę do odtworzenia jej historii i refleksji nad działalnością Studium. Innym motywem, skłaniającym do opracowania prezentowanego zagadnienia, było przekonanie, że w miarę upływu czasu obraz tej placówki zaciera się w świadomości i pamięci jej pracowników. Celowym było więc przedstawienie historii powstania i działalności dydaktyczno-naukowej SJPdC UŁ na tle innych instytucji o podobnym charakterze, działających w Polsce.

W podsumowaniu i ocenie działalności SJPdC UŁ nasuwa się jeden podstawowy wniosek, a mianowicie: etapy rozwoju i funkcjonowanie tej instytucji były odbiciem polityki państwa w zakresie kształcenia cudzoziemców w Polsce.

Studium w Łodzi powstało na początku lat pięćdziesiątych, kiedy Polska włączyła się w pomoc edukacyjną, skierowaną do krajów rozwijających się i podpisała wiele umów międzynarodowych. Na przestrzeni lat sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych pomoc edukacyjna, udzielona krajom rozwijającym się, a szczególnie tym należącym do bloku państw socjalistycznych, nie tylko trwała, ale była cały czas zwiększana, czego dowodem jest liczba studentów z tych właśnie krajów, którzy w tym czasie uczyli się w Łodzi. Lata dziewięćdziesiąte natomiast to czas napływu do Studium dużej liczby studentów polskiego pochodzenia z byłego Związku Radzieckiego, co było również efektem polityki rządu polskiego, który postanowił pomóc rodakom ze Wschodu udzielając stypendiów, które umożliwiły im edukację w Polsce.

Łódzkie tradycje kształcenia cudzoziemców potwierdzają, że na ich edukację wpływają takie elementy, jak: kwalifikacje nauczycieli, plany i programy nauczania, organizacja procesu dydaktycznego, warunki socjalno-bytowe, świadomość celu nauki, organizacja życia studenta poza Studium.

Najlepszym jednak miernikiem wartości każdej szkoły są jej absolwenci i ich późniejsze osiągnięcia zawodowe i życiowe.

Z inicjatywy Międzyuczelnianej Rady Ośrodka Łączności z Cudzoziemcami Absolwentami Polskich Szkół Wyższych, który został powołany do życia w 1992 r. przez Rektora Uniwersytetu Łódzkiego, podjęte zostały badania nad karierami cudzoziemców absolwentów. Były to badania ankietowe, których pytania dotyczyły czterech grup problemów:

- retrospektywnej oceny przez cudzoziemców studiów w Polsce;
- adaptacji zawodowej i readaptacji społeczno-kulturowej po powrocie do kraju;
- aktualnej pozycji społeczno-zawodowej absolwentów;
- preferencji odnośnie do kierunków, zakresu i form kontaktów z Polską;
- oczekiwań absolwentów wobec Ośrodka Łączności i innych instytucji zajmujących się współpracą z absolwentami.

Badania przeprowadzono podczas I Światowego Zjazdu Cudzoziemców Absolwentów Polskich Szkół Wyższych w dniach 12–14 września 1994 r. w Łodzi.

W badaniach wzięło udział 86 osób. Wśród respondentów najwięcej było przedstawicieli krajów europejskich – 25 osób. Nieco mniej liczne były grupy z Azji – 21 osób, Afryki 20 osób, krajów arabskich – 17 osób. Z Ameryki Łacińskiej wzięły udział tylko 2 osoby i jedna przedstawicielka Polonii.

Pod względem typu ukończonych w Polsce uczelni wyższych przeważali absolwenci szkół technicznych – 45% ankietowanych. Absolwenci uniwersytetów stanowili 23%, akademii medycznych 16%, uczelni ekonomicznych 13% i rolniczych 6%.

Większość ankietowanych ukończyła w Polsce studia magisterskie, a ponad 40% odbyło lub aktualnie odbywało w naszym kraju studia doktoranckie. Stopień doktora habilitowanego otrzymały 3 osoby.

Większość pracujących zawodowo respondentów zajmowała w swoich krajach liczącą się pozycję zawodową. 21 osób pracowało w szkołach wyższych i placówkach naukowo-badawczych, a 10 z nich piastowało funkcje np. rektora, dziekana itp. 24 respondentów zajmowało kierownicze stanowiska, działając w sferze biznesu, usług, administracji państwowej.

Prawie wszyscy ankietowani deklarowali, że utrzymują kontakty z Polską i Polakami, przy czym w przypadku 63% respondentów miały one charakter zarówno prywatny, jak i zawodowy.

Preferowane formy dalszych kontaktów zawodowych, to przede wszystkim: doradztwo naukowe, wymiana publikacji i informacji naukowych, udział w badaniach naukowych.

Wszyscy badani zgodnie stwierdzili, że warto było studiować w Polsce, a 93% z nich polecałoby studia w naszym kraju swoim krewnym i znajomym[1].

[1] J. Sułkowska-Kusztelak, *Losy zagranicznych absolwentów polskich szkół wyższych*, „Kontakt" 1994, nr 4, s. 34–36.

Podobnie, jak ułożyły się losy ankietowanych absolwentów, układały się losy wielu innych studentów cudzoziemców opuszczających polskie uczelnie wyższe. Wielu z nich zajmowało bardzo poważne i odpowiedzialne stanowiska państwowe (np. Enver Abdyl Faja – ambasador Albanii w Polsce[2], dr S. Bannavong – deputowany do Parlamentu i przewodniczący Komisji Edukacji, Kultury i Spraw Socjalnych w Laosie, dr Hoang Van Nghien – prezydent miasta Hanoi, prof. dr Phan Sy Tien – dyrektor Departamentu Kształcenia Podyplomowego w Wietnamie[3], dr Libertine Amathila – minister administracji regionalnej i budownictwa w Namibii[4]) i naukowe (np. dr inż. Abdallah Said – dziekan Wydziału Mechaniczno-Elektrycznego Uniwersytetu w Tishreen w Syrii[5], Masahiro Taguchi – profesor Uniwersytetu Okayama w Japonii, Kazuo Fujii – profesor Uniwersytetu Kwansei Gakuin w Japonii[6]).

Na osiągnięcia SJPdC w Łodzi złożyła się przede wszystkim wieloletnia działalność dyrektorów i nauczycieli tej szkoły, a w szczególności dyrektorów: mgr. Stanisława Lipki, mgr. Władysława Łaciaka i dr. Witolda Dębowskiego, którzy byli pionierami w dziedzinie kształcenia cudzoziemców.

Mimo długoletniej tradycji i wielkiej użyteczności tej instytucji, jej funkcjonowanie w latach dziewięćdziesiątych zaczęło napotykać na wiele trudności, przede wszystkim finansowych.

Mając na uwadze aspekt ekonomiczny, największymi problemami Studium były:

1) zbyt duża liczba nauczycieli w stosunku do słuchaczy;
2) zbyt mała liczba studentów opłacających naukę we własnym zakresie;
3) drastyczny spadek kursu dolara USA w porównaniu do lat ubiegłych.

Aby polepszyć sytuację finansową Studium, konieczne było przeprowadzenie racjonalizacji zatrudnienia. Ze względu na stale zmniejszającą się liczbę słuchaczy zwolniono część nauczycieli i zlikwidowano część etatów administracyjno-technicznych.

Szansę na przetrwanie Studium dostrzeżono w jego promowaniu i od początku lat dziewięćdziesiątych rozpoczęto akcję promocyjną.

We wrześniu 1994 r. odbył się w Łodzi I Światowy Zjazd Absolwentów Polskich Szkół Wyższych, zorganizowany przez Ośrodek Łączności z Cudzoziemcami Absolwentami Polskich Szkół Wyższych wspólnie z Uniwersytetem Łódzkim, Akademią Medyczną i Politechniką Łódzką, w którym wzięło udział 172 cudzoziemców absolwentów polskich uczelni.

---

[2] Enver Abdyl Faja, *Wymarzony powrót*, „Kontakt" 1995, nr 7/8, s. 3–4.

[3] M. Chilczuk, *Z wizytą u absolwentów polskich uczelni w Kambodży, Laosie i Wietnamie*, „Kontakt" 1994, nr 4, s. 11–12.

[4] L. Ammathila, *Polki traktowały mnie jak córkę*, „Kontakt" 1994, nr 1, s. 11.

[5] W. Walewska, *Dwustronna współpraca między polskimi i syryjskimi uczelniami*, „Kontakt" 1995, nr 2, s. 21.

[6] B. Gojawiczyńska, M. Kupczyk, *Polska – Japonia*, „Kontakt" 1997, nr 4, s. 11–12.

Studium wydaje informatory i foldery w obcych językach, które są kolportowane przez:

- pracowników Studium;
- organizacje młodzieżowe (np. ISEC);
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych – pocztą dyplomatyczną, itp.

Podsumowując, należy stwierdzić, że Łódź posiada bogate tradycje w zakresie edukacji obcokrajowców, a SJPdC UŁ wniosło ogromny wkład w wykształcenie kilku pokoleń cudzoziemców, którzy postanowili studiować w Polsce. Ich listy pisane do nauczycieli po powrocie do swoich krajów świadczą o tym, że na zawsze zachowali łódzkie Studium w swoim sercu.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

Arabski J., *O przyswajaniu języka drugiego (obcego)*, Warszawa 1985.

Bartnicka B., Kacprzak L., Rohozińska E. (red.), *Vademecum lektora języka polskiego*, Warszawa 1992.

Bielajew B. W., *Zarys psychologii nauczania języków obcych*, Warszawa 1969.

Billows F. L., *Technika nauczania języków obcych*, Warszawa 1968.

Bogusławski A., *Two Essays on Inflaction*, Warszawa 1992.

Brzeski J., *O nauczaniu mówienia w języku obcym*, Warszawa 1975.

Brzeziński J., *Laboratorium językowe w nauczaniu języków obcych*, Warszawa 1969.

Brzeziński J., *Pomoce i środki audiowizualne w nauczaniu języków obcych*, Warszawa 1980.

Brzeziński J., *Nauczanie języków obcych dzieci*, Warszawa 1987.

Buksiński T., *Zasady i metody interpretacji tekstów źródłowych*, Poznań 1991.

Cieśla M., *Dzieje nauki języków obcych w zarysie*, Warszawa 1974.

Corder S. P., *Elementy wizualne w nauczaniu języków obcych*, Warszawa 1970.

Cudak R., Tambor J. (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice 2001.

Czubiński A., *Dzieje najnowsze Polski: Polska Ludowa (1944–1989)*, Poznań 1992.

Davis N., *Boże igrzysko: historia Polski*, Kraków 1989.

Dąbrowska A. (red.), *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Stowarzyszenia „Bristol"*, Wrocław 2004.

Dębski R., *Komputer w nauczaniu języka polskiego. Przetwarzanie języka w programach dydaktycznych*, Kraków 1996.

Fisiak J., *Wstęp do współczesnych teorii lingwistycznych*, Warszawa 1975.

Grabias S. (red.), *Język polski jako język obcy*, Lublin 1992.

Grucza F., *Glottodydaktyka a lingwistyka*, Warszawa 1976.

Grucza F., *Lingwistyka stosowana i glottodydaktyka*, Warszawa 1976.

Grucza F., *Z problematyki błędów obcojęzycznych*, Warszawa 1978.

Grucza F. (red.), Polska myśl glottodydaktyczna, Warszawa 1979.

Grucza F., *Bilingwizm a glottodydaktyka*, Warszawa 1981.

Grucza F. (red.), *Gramatyka – konstrukt intelektualny czy rzeczywistość: glottodydaktyczne implikacje tej alternatywy*, Warszawa 1992.

Jałmużna T., Michalscy I. i G. (red.), *Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania*, Łódź 1993.

Jankowski B. A., *Nauka języka obcego. Spojrzenie psychologa*, Warszawa 1973.

Janowska B., Porayski-Pomsta J. (red.), *Język polski w kraju i za granicą. Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej Polonistów*, t. 1–2, Warszawa 1997.

Jaworski M., *Metodyka nauki o języku polskim*, Warszawa 1978.
Kaczmarski S. P., *Wstęp do bilingwalnego ujęcia nauki języka obcego*, Warszawa 1988.
Kita J., Pytlas S., *Uniwersytet Łódzki w latach 1945–1995*, Łódź 1996.
Komorowska H., *Testy w nauczaniu języków obcych*, Warszawa 1974.
Komorowska H., *Metody badań empirycznych w glottodydaktyce*, Warszawa 1982.
Komorowska H. (red.), *Wybrane problemy programów nauczania języków obcych*, Warszawa 1984.
Komorowska H., *Podstawy metodyki nauczania języków obcych*, Warszawa 1993.
Komorowska H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2002.
Kotarbiński T., *Wybór pism*, Warszawa 1957.
Kozłowski A., *Metodyka nauczania języków obcych w szkolnictwie średnim i wyższym*, Piotrków Trybunalski 1996.
Krakowian B., *O nauczaniu rozumienia mowy obcojęzycznej*, Warszawa 1985.
Kramsch C., *Context and Culture in Language Teaching*, Oxford 1993.
Krasuski J., *Europa Zachodnia po II wojnie światowej: dzieje polityczne*, Poznań 1990.
Kupisiewicz C., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1988.
Kurcz I., *Psycholingwistyka: przegląd problemów badawczych*, Warszawa 1976.
Kurcz I., *Psychologia języka i komunikacji*, Warszawa 2000.
Kuźmińska R., Mendychowski M. (red.), *Nauczanie języków obcych w szkole wyższej. Materiały VIII konferencji naukowo-dydaktycznej*, Wrocław 1996.
Lewandowski J., *Analityczna bibliografia nauczania języka polskiego jako obcego w PRL (1945–1970)*, Warszawa 1971.
Lewandowski J. (red.), *Metodyka nauczania języka polskiego jako obcego*, Warszawa 1980.
Lewandowski J. (red.), *Materiały glottodydaktyczne C1. Zagadnienia lapsologiczne*, Warszawa 1983.
Lewandowski J., *Nauczanie języka polskiego cudzoziemców w Polsce*, Warszawa 1985.
Lipińska E., *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności*, Kraków 2003.
Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1984.
Marton W., *Dydaktyka języka obcego w szkole średniej jako maksymalizacja uczenia się ze zrozumieniem*, Poznań 1974.
Marton W., *Nowe horyzonty nauczania języków obcych*, Warszawa 1976.
Marton W., *Dydaktyka języków obcych. Podejście kognitywne*, Warszawa 1978.
Mazur J. (red.), *Problemy kształcenia Polaków ze Wschodu. Referaty i komunikaty z konferencji nt. „Stan i problemy kształcenia młodzieży polonijnej (ze szczególnym uwzględnieniem Wschodu)"*, Lublin 1992.
Mazur J. (red.), *Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu. Referaty i komunikaty z konferencji nt. „Metodyka nauczania języka polskiego dla Polaków ze Wschodu i Polonii"*, Lublin 1993.
Mazur J. (red.), *Merytoryczne kształcenie Polaków ze Wschodu. Referaty i komunikaty z konferencji nt. „Kształcenie Polaków ze Wschodu w aspekcie ich przygotowania merytorycznego"*, Lublin 1994.
Mazur J. (red.), *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu. Referaty i komunikaty z konferencji nt. „Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polonii i Polaków ze Wschodu"*, Lublin 1995.
Mazur J. (red.), *Kształcenie rodaków ze Wschodu w Polsce (1989–1995). Referaty i komunikaty z konferencji nt. „Efekty kształcenia rodaków ze Wschodu w Polsce w latach 1989–1995*, Lublin 1996.
Mazur J. (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych. Materiały z III Międzynarodowej Konferencji Stowarzyszenia „Bristol"*, Lublin 2000.
Michalewska M. T. (red.), *Problemy edukacji lingwistycznej. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, Katowice 1996.
Miodunka W. (red.), *Język polski w świecie*, Warszawa–Kraków 1990.
Miodunka W. (red.), *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny*, Kraków 1992.

Miodunka W. (red.), *Programy nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków 1993.
Miodunka W. (red.), *Nauczanie języka polskiego jako obcego. Materiały z I Konferencji Grupy „Bristol"*, Kraków 1997.
Miodunka W., Rokicki J. (red.), *Oswajanie chrząszcza w trzcinie, czyli o kształceniu cudzoziemców w Instytucie Polonijnym Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1999.
Miśkiewicz B., *Wstęp do badań historycznych*, Warszawa 1985.
Morton W., *Nowe horyzonty nauczania języków obcych*, Warszawa 1976.
Nagajowa M., *ABC metodyki języka polskiego*, Warszawa 1991.
Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995.
Pit Corder S., *Elementy wizualne w nauczaniu języków obcych*, Warszawa 1970.
Preiffer W., *Teoretyczne podstawy preparacji materiałów glottodydaktycznych*, Warszawa 1979.
Ronowicz E. A., *Pomoce audialne w nauczaniu języków obcych*, Warszawa 1979.
Ronowicz E. A., *Kierunki w metodyce nauczania języków obcych*, Warszawa 1982.
Roszkowski W., *Najnowsza historia Polski: 1914–1993*, Warszawa 1995.
Roszkowski W., *Półwiecze: historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 1997.
Rudziński G., *Charakterystyka językowa tekstów naukowych z dziedziny ochrony środowiska*, Łódź 2001.
Rusiecki J., *O nauczaniu języków obcych*, Warszawa 1964.
Rusiecki J. (red.), *Kurs edynburski językoznawstwa stosowanego*, Warszawa 1983.
Rybicka-Nowacka, Rocławski B. (red.), *Tradycja i nowoczesność w nauczaniu języka polskiego. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. Nauczanie języka polskiego i kształcenie polonistyczne cudzoziemców*, Gdańsk 1990.
Seretny A., Martyniuk W., Lipińska E. (red.), *Opisywanie, rozwijanie i testowanie znajomości języka polskiego jako obcego*, Kraków 2004.
Seretny A, Lipińska E., *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków 2005.
Sharwood-Smith W., *O pisaniu w języku obcym*, Warszawa 1977.
Siatkowski S. (red.), *Podstawy nauczania języka rosyjskiego*, Warszawa 1972.
Sperber D., Wilson D., *Relevance: Comunication and Cognition*, Oxford 1995.
Stasiak H., *Laboratorium językowe w nauczaniu języka obcego*, Warszawa 1978.
Stawna M., *Podejście komunikacyjne do nauczania języków obcych. Od teorii do praktyki*, Warszawa 1991.
Sylwestrowicz J., *Lekcja języka obcego*, Warszawa 1979.
Szubin E. P., *Podstawowe zasady metodyki nauczania języków obcych*, Warszawa 1966.
Szubin E. P., *Komunikacja językowa a nauczanie języków obcych*, Warszawa 1971.
Szulc A., *Lingwistyczne podstawy programowania języka*, Warszawa 1971.
Szulc A., *Słownik dydaktyki języków obcych*, Warszawa 1997.
Topolski J., *Metodologia historii*, Warszawa 1984.
Ur P., *Nauczanie rozumienia słowa mówionego*, Warszawa 1989.
Wieczorkiewicz B. (red.), *Z zagadnień nauczania języków obcych*, Warszawa 1968.
Wierzbicka A., *O języku dla wszystkich*, Warszawa 1965.
Wojtak M., Rzeszutko M. (red.), *W kręgu wiernej mowy*, Lublin 2004.
Woytowicz-Neyman M., *Dorośli a nauczanie języków obcych*, Wrocław 1970.
Woźniakowski W., *Glottodydaktyka w świetle bilingwizmu naturalnego*, Wrocław 1982.
Woźnicki T., *O programach i podręcznikach języków obcych*, Warszawa 1967.
Woźnicki T., *Z zagadnień modernizacji nauczania języków obcych*, Warszawa 1975.
Woźnicki T., Zawadzka E., *Fazy przyswajania języka obcego*, Warszawa 1981.
Wójcik T., *Aspekty procesu glottodydaktycznego*, Warszawa 1982.
Zabrocki L., *Językoznawcze podstawy metodyki nauczania języków obcych*, Warszawa 1966.
Zarzycka-Suliga G., *Dialog międzykulturowy. Teoria oraz opis komunikowania się cudzoziemców przyswajających język polski*, Łódź 2000.

Artykuły

Bednarek S., *Organizacja procesu dydaktycznego w SJPdC w UŁ*, „Życie Szkoły Wyższej" 1986, nr 7/8.

Buttler D. *Z zagadnień metodycznych początkowego kursu polszczyzny jako języka obcego*, „Poradnik Językowy" 1974, nr 2.

Dembowski W., *Powstanie i działalność SJPdC w UŁ*, „Przegląd Ekonomiczno-Społeczny Miasta Łodzi" 1975, nr 2.

Frycie S., Koblewska J., *Struktury szkolne na świecie*, „Nowa Szkoła" 1986, nr 2.

Grzelak Z., *Kształcenie cudzoziemców w Polsce*, „Kontakt" 1997, nr 3–4.

Kamiński A., *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej* „Studia Pedagogiczne" 1970, t. 19.

Koniewicz D. M., *Uwagi na temat nauki rozumienia języka angielskiego ze słuchu*, „Języki Obce w Szkole" 1993, nr 4.

Kubiak B., *Wykorzystanie środków mnemotechnicznych w nauce języków obcych*, „Języki Obce w Szkole" 1999.

Lipińska E., *Techniki nauczania pisania na kursie ogólnym języka polskiego jako obcego*, „Przegląd Polonijny" 1997, z. 4.

Majorek Cz., *Metoda porównawcza w badaniach historyczno-oświatowych*, „Przegląd Humanistyczny" 1979, nr 7.

Masłowski M., *Efektywność kształcenia cudzoziemców w polskich szkołach wyższych*, „Życie Szkoły Wyższej" 1987, nr 2.

Michowicz J., *Środowisko studenckie Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców*, „Życie Szkoły Wyższej" 1980, nr 10.

Michowicz J., *Niektóre problemy nauczania języka polskiego jako obcego*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1981, nr 2.

Michowicz J., *Organizacja procesu dydaktycznego w SJPdC UŁ*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1983, nr 4.

Miodunka W., *Język polski a współczesne metody nauczania języków obcych*, „Przegląd Polonijny" 1977, z. 1.

Miodunka W., *Nauczanie języka polskiego jako obcego na tle nauczania języków światowych i języków etnicznych w świecie*, „Przegląd Polonijny" 1993, nr 2.

Nitecka J., *W poszukiwaniu optymalnych dróg semantyzacji materiału leksykalnego*, „Języki Obce w Szkole" 1979, nr 1.

Ostromęcka-Frączak B., *Funkcja pytań w procesie glottodydaktycznym*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7–8.

Ostromęcka-Frączak B., *Lektorat języka polskiego w Lublanie i jego współpracownicy*, „Acta Universitatis Lodziensis" 1996, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 6.

Ostromęcka-Frączak B., *Słowniki dydaktyczne do nauki języka polskiego jako obcego. Teoria i praktyka*, [w:] Mazur J. (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000.

Pachocińska E., *Oświata w Czarnej Afryce*, „Oświata i Wychowanie" 1986.

Pancewicz R., Szadyko S., *Wartość dydaktyczna tłumaczenia w nauczaniu języka obcego*, „Języki Obce w Szkole" 1996, nr 4.

Prejbisz A., *Sprawność rozumienia mowy*, „Języki Obce w Szkole" 1973, nr 5.

Rakowski B., *Łódzka szkoła języka polskiego dla cudzoziemców*, „Kontakt" 1994, nr 1.

Rusiecki J., *Rozwijanie sprawności słuchania ze zrozumieniem; podstawy teoretyczne i propozycje ćwiczeń*, „Języki Obce w Szkole" 2001, nr 4.

Sułkowska-Kusztelak J., *Problemy kształcenia obcokrajowców w Polsce*, „Życie Szkoły Wyższej" 1985, nr 1.

Szczodrowski M., *Sterowanie w glottodydaktyce obcojęzycznej*, „Języki Obce w Szkole" 1996, nr 5.

Szymański B., *Organizacja i zakres kształcenia obywateli państw obcych w Polsce i obywateli Polski za granicą*, „Kontakt" 1994, nr 1.

ANEKS

Tabela A1. Problemy związane z nauką w SJPdC UŁ w opinii studentów

Typ problemu	Liczba oddanych głosów	Procent odpowiedzi
Podręczniki	26	24
Nauka języka polskiego	15	14
Stosunki z kolegami	1	1
Stosunki z wykładowcami	8	7
Przygotowanie do zajęć	14	13
Przygotowanie do egzaminów	18	17
Gramatyka języka polskiego	29	27
Brak słowników	13	12
Wyposażenie pracowni	7	6
Aklimatyzacja	15	14
Brak problemów	15	14

Uwaga: liczba ankietowanych – 107 osób; student miał prawo oddać więcej niż jeden głos.
Źródło: zestawienie własne autorki na podstawie ankiety przeprowadzonej wśród studentów SJPdC UŁ.

Tabela A2. Elementy związane z nauką w Studium zasługujące na uznanie w opinii studentów

Kategorie	Liczba oddanych głosów	Procent odpowiedzi
Sposób nauczania przedmiotów kierunkowych	48	41
Sposób nauczania języka polskiego	64	55
Stosunki między słuchaczami	37	32
Stosunki między studentami a nauczycielami	52	45
Program zajęć	22	19
Sposób oceniania	12	10
Wyposażenie pracowni	8	7
Opieka i pomoc w załatwianiu różnych spraw	29	25

Uwaga: liczba ankietowanych – 116 osób; student miał prawo oddać więcej niż jeden głos.
Źródło: jak do tabeli A1.

Tabela A3. Czynniki mające wpływ na wyniki w nauce w opinii studentów

Typ czynnika	Liczba głosów	Procent odpowiedzi
Własna systematyczna praca	75	70
Regularne uczęszczanie na zajęcia	62	58
Pomoc ze strony wykładowców	46	43
Pomoc ze strony koleżanek i kolegów Polaków	16	15
Pomoc ze strony koleżanek i kolegów z grupy	14	13
Dostępność literatury obowiązkowej	24	22
Odpowiednia znajomość języka polskiego	39	36
Odpowiednia znajomość języków obcych	13	12
Odpowiednie warunki finansowe	17	16
Odpowiednie warunki mieszkaniowe	34	32
Wybór kierunku studiów zgodnego z zainteresowaniami	37	35
Nagrody lub dodatek do stypendium przyznane za dobre wyniki w nauce	18	17

Uwaga: jak do tabeli A1.
Źródło: jak do tabeli A1.

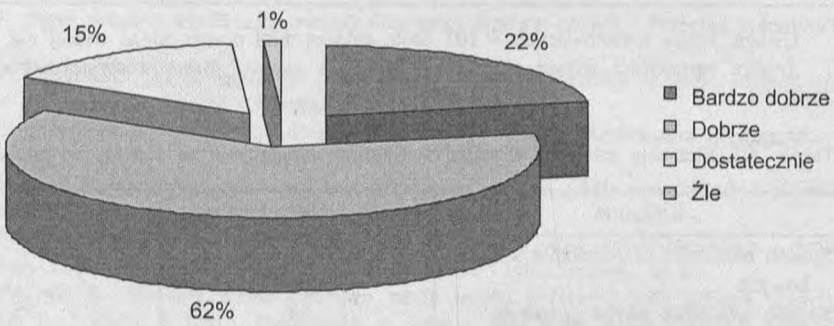

Diagram A1. Ocena sposobu prowadzenia zajęć w opinii studentów

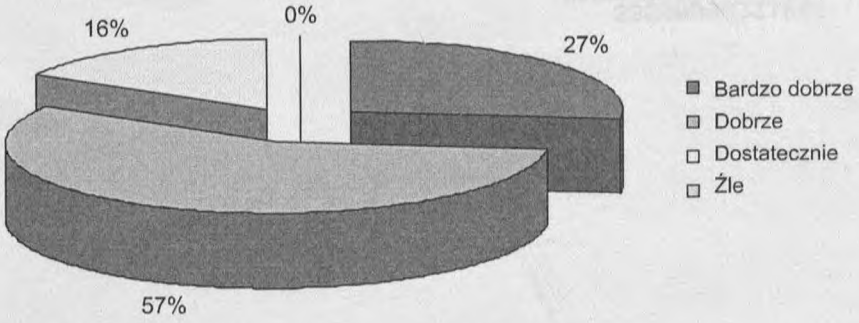

Diagram A2. Ocena sposobu wprowadzania nowego materiału w opinii studentów

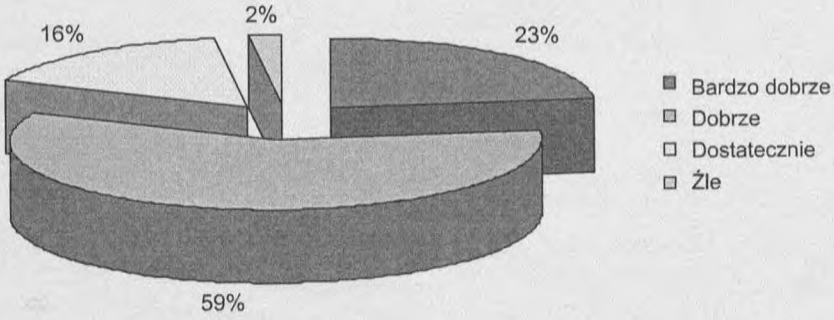

Diagram A3. Ocena sposobu kontroli i oceny pracy studentów przez nauczycieli w opinii studentów

BIBLIOTEKA UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO